

**ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE
EKONOMİSİ ANALİZİ**

Hazırlayan

Gonca KARATEPE

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İNKAYA

Eylül 2019

AFYONKARAHİSAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ
ANALİZİ

Hazırlayan
Gonca KARATEPE

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İNKAYA

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Ekonomisi Analizi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02.09.2019

Gonca KARATEPE

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İNKAYA

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ

: Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY

İmza

İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gonca KARATEPE' nin “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Ekonomisi Analizi” başlıklı tezi, 02/09/2019 tarihinde saat 14.00’ de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği’ nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek (✓) oy birliği – () oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ANALİZİ

Gonca KARATEPE

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Eylül 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İNKAYA

Bu çalışmanın amacı, “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” kavramını açıklayarak, Türkiye’nin orta gelir tuzağı açısından değerlendirilmesidir. Çalışmada, ülkelerin orta gelir tuzağı riski durumuna değinilerek, tuzakta olan ülkeler incelenmiştir. Türkiye ekonomisi açısından orta gelir tuzağı ele alınmış ve Türkiye’de bulunan 26 Düzey 2 bölgeleri 2004 - 2017 döneminde bölgesel ve sektörel dağılımını veri alarak, orta gelir tuzağı riski olan bölgeler saptanmıştır. Betimleyici analiz yöntemi ile, 1988 - 2018 dönemine ilişkin verileri baz alınarak orta gelir tuzağının gerçekleşme ihtimali ve bu durumdan kaçınmada etkili olabilen sosyal ve ekonomik göstergelerle Türkiye, Malezya, Singapur ve Güney Kore ülkeleri karşılaştırması yapılmıştır.

Türkiye, 1955 yılında alt-orta gelir düzeyine ulaşmış, ancak 50 yıl sonra, 2005 yılında üst-orta gelir düzeyine yükselmiştir. Yaklaşık 14 yıldır bu düzeydedir. Araştırma sonuçları, Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağına girme riskinin yüksek olduğu, yüksek gelir grubuna geçmek için ülkede bölgesel gelişim farkları dikkate alınarak politika uygulanması gerektiği ve ekonominin yapısal dönüşümüne bağlı olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Betimleyici Analiz

ABSTRACT

MIDDLE INCOME TRAP AND TURKEY ECONOMY ANALYSIS

Gonca KARATEPE

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF ECONOMICS

September 2019

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet İNKAYA

The purpose of this study, “Middle Income Trap” explaining, the concept is evaluated in terms of Turkey's middle-income trap. In study, by mentioning the middle income trap risk of the countries are the countries in the trap. In terms of Turkey's economy middle income trap handled of and in Turkey 26 Level 2 region 2004 - 2017 period taking of data of the regional and sectoral distribution were identified middle-income trap regions is risk. Based on data for the 1988 - 2018 period with, descriptive analysis, middle-income trap realization probability and of social and economic indicators which are effective in avoiding this situation are made compared in Turkey, Malaysia, Singapore and South Korea.

Turkey has reached the lower-middle income level in 1955, but 50 years later, was promoted to upper-middle income level in 2005. It has been at this level for about 14 years. Research results, Turkey's economy is entering into the middle income trap is high risk, to move to high income group it is concluded that the policy should be implemented by considering regional development differences in the country and it depends on the structural transformation in the economy.

Keywords: Middle Income Trap, Descriptive Analysis

ÖNSÖZ

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde bilgi birikimiyle desteğini esirgemeyen başta tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İNKAYA, ayrıca bana vakit ayırarak tez savunma sürecimi şerefliendiren Sayın Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ ve Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY hocalarıma;

Üniversite hayatım boyunca kazandırdıkları her şey için tüm üniversite hocalarıma, çalışmam boyunca yanımda olan ve beni motive eden arkadaşlarıma;

Ve hayatımın her anında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, her zaman yanımda olduğunu bildiğim aileme; babam Adnan KARATEPE, annem Keziban KARATEPE ve kardeşlerime;

Teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI TANIMI VE KAPSAMI

1. ORTA GELİR TUZAĞI KAVRAMI	4
2. GELİR GRUPLARI VE GELİR TUZAKLARI.....	8
2.1. GELİR GRUPLARI.....	8
2.1.1. Düşük Gelir Düzeyi.....	9
2.1.2. Orta Gelir Düzeyi	11
2.1.3. Yüksek Gelir Düzeyi.....	12
2.2. GELİR TUZAKLARI	13
3. ORTA GELİR TUZAĞININ TEORİK ALT YAPISI	14
3.1. ORTA GELİR TUZAĞI ÇERÇEVESİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE KALKINMA TEORİLERİ	14
3.1.1. İktisadi Büyüme Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı	14
3.1.1.1. Klasik Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı	15
3.1.1.2. Modern Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı	18
3.1.1.3. Neoklasik Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı	19
3.1.1.4. İçsel Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı	21
3.1.2. İktisadi Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı.....	25

3.1.2.1. Dengeli Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı	25
3.1.2.2. Dengesiz Kalkınma Teorileri	28
3.1.2.3. Diğer Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı.....	30
4. ORTA GELİR TUZAĞININ BELİRLENMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER VE AMPİRİK YAKLAŞIMLAR	32
4.1.ORTA GELİR TUZAĞININ TESBİTİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER	32
4.1.1. Matematiksel Olarak Ölçülmesi	32
4.1.2. Felipe, Abdon ve Kumar'ın Yaklaşımı	33
4.1.3. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı	36
4.1.3.1. Eichengreen Yaklaşımı	36
4.1.3.2. Alyar vd.'nin Yaklaşımı.....	38
4.1.4. Yakalama Endeksi Yaklaşımı	38
4.1.5. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı	39
4.1.6. Egawa Çalışması	40
4.2. ORTA GELİR TUZAĞINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	40
5. BÖLGELER ARASI FARKLILIKLARIN ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLİŞKİSİ	44
6. ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMA SEBEPLERİ	44
7. ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞ YOLLARI	46

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DÜZEYLERİNE GÖRE ÜLKELER VE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ORTA GELİR TUZAĞI

1. GELİR DÜZEYLERİNE GÖRE ÜLKE SINIFLANDIRMALARI	48
1.1. DÜŞÜK GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER	49
1.2.ORTA GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER	50
1.2.1. Alt-Orta Gelir Düzeyinde Ülkeler	50
1.2.2. Üst-Orta Gelir Düzeyinde Ülkeler	51
1.3. YÜKSEK GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER	52
2. ORTA GELİR TUZAĞININ DÜNYADAKİ YANSIMALARI	53
3. DÜŞÜK GELİRDEN ORTA GELİRE YÜKSELEN ÜLKELER.....	61

3.1. HİNDİSTAN	63
3.2. ENDONEZYA	65
4. BAZI GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE ORTA GELİR TUZAĞI.....	67
4.1. ARJANTİN	67
4.2. RUSYA	69
4.3. MEKSİKA	71
4.4. ÇİN	73
5. DÜŞÜK GELİRLİYKEN YÜKSEK GELİR DÜZEYİNE YÜKSELEN ÜLKELER.....	76
5.1. GÜNEY KORE	76
5.2. SİNGAPUR	79
6. ORTA GELİR TUZAĞININ TÜRKİYE AÇISINDAN İNCELENMESİ	81
6.1. TÜRKİYE’NİN ORTA GELİR TUZAĞI SÜRECİ	87
6.1.1. Türkiye’nin Alt-Orta Gelir Tuzağı Süreci	87
6.1.2. Üst-Orta Gelirli Ülke Statüsünde Türkiye	88
6.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL AÇIDAN ORTA GELİR TUZAĞI	89
6.2.1. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Bölgesel Hasıla	91
6.2.2. Orta Gelir Tuzağı Bakımından Bölgelerin Sınıflandırılması	93
6.2.3. Bölgelerin Tarım-Sanayi ve Hizmetler Sektörleri İtibarıyla Analizi	95
6.2.3.1. Bölgelerin Tarım Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı	95
6.2.3.2. Bölgelerin Sanayi Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı.....	97
6.2.3.3. Bölgelerin Hizmet Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı.....	99
6.2.4. Bölgelerin Tarım-Sanayi-Hizmetler Sektörü İtibarıyla Orta Gelir Tuzağı Risk Değerlendirmesi	101
6.2.5. Bölgelerin Teknoloji Düzeylerinin Orta Gelir Tuzağı Bakımından Analizi	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLGİLİ BETİMLEYİCİ ANALİZ

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	105
2. ORTA GELİR TUZAĞI ÜZERİNE BETİMLEYİCİ ANALİZ	108
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	133

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Gelir Grupları Sınıflandırmasında Kullanılan Farklı Görüşler	9
Tablo 2. Rostow’a Göre Farklı Ülkelerdeki Take-off Dönemi	31
Tablo 3. 1950-2013 Yılları Arasında Gelir Düzeylerine Göre Ekonomiler	34
Tablo 4. 1950 Sonrası Üst Orta Gelir Düzeyine Ulaşan Örnek Ülkeler	34
Tablo 5. 1950 Sonrası Yüksek Gelir Düzeyine Ulaşan Ülkeler	35
Tablo 6. Büyümede Yavaşlama Durumuna Örnek Bazı Ülkeler	37
Tablo 7. Dünya Ekonomisinde Gelirler İtibariyle Büyümenin Nitelikleri	39
Tablo 8. Dünya Bankasına Göre Ülkelerin Gelir Sınıfları	48
Tablo 9. Düşük Gelir Ekonomileri 1.025 \$ ve Daha Az	49
Tablo 10. Alt-Orta Gelir Ekonomileri 1.026 - 3.995 \$	50
Tablo 11. Üst-Orta Gelir Ekonomileri 3.996 – 12.375 \$	51
Tablo 12. Yüksek Gelir Ekonomileri 12.376 \$ ve daha fazlası	52
Tablo 13. 1962 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	53
Tablo 14. 1972 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	54
Tablo 15. 1982 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	55
Tablo 16. 1992 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	56
Tablo 17. 2002 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	57
Tablo 18. 2012 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	59
Tablo 19. 2018 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	60
Tablo 20. 1962-2012 Döneminde Düşük Gelir Düzeyinden Orta Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler	61
Tablo 21. 1962-2012 Döneminde Düşük Gelir Düzeyinden Orta Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler	62
Tablo 22. Hindistan-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	64
Tablo 23. Endonezya-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	65
Tablo 24. Arjantin-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	68
Tablo 25. Rusya-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	70

Tablo 26. Meksika-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	72
Tablo 27. Çin-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	74
Tablo 28. Düşük Gelirliken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler	76
Tablo 29. Güney Kore-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	78
Tablo 30. Singapur-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)	80
Tablo 31. Orta Gelir Tuzağının Matematiksel Olarak Türkiye Üzerinde Hesaplanması	81
Tablo 32. Türkiye'nin Yurtiçi Tasarruflar, Yurtiçi Yatırımlar, İmalat Sanayi Oranları (% GSYİH) ve Dış Ticaret Dengesi	83
Tablo 33. Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması	85
Tablo 34. Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları (% GSYİH)	87
Tablo 35. Gayri Safi Bölgesel Hasıla (x1000 TL)	90
Tablo 36. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Bölgesel Hasıla (Cari Yıl Fiyatlarıyla ABD \$)	92
Tablo 37. Bölgeler Kişi Başına GSYİH'nin ABD Kişi Başı Milli Gelirine Oranı (%)	94
Tablo 38. Tarım Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%).....	96
Tablo 39. Sanayi Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%)	98
Tablo 40. Hizmet Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%)	100
Tablo 41. Bölgelerin Tarım-Sanayi-Hizmetler Sektörü İtibarıyla Orta Gelir Tuzağı Risk Değerlendirmesi.....	101
Tablo 42. Orta Gelir Tuzağı Üzerine Yapılmış Çalışmalardan Bazıları	106

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Fakirlik Kısır Döngüsü, Nurkse.....	27
Şekil 2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları	41
Şekil 3. Agenor vd. Göre Ülkelerin Orta Gelir Tuzağına Girme Aşamaları	42
Şekil 4. Tho'nun Ekonominin Gelişim Aşamaları.....	43
Şekil 5. Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması (GSYİH)	86
Şekil 6. Türkiye İle Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması (GSMH)86	
Şekil 7. Üretim Yapısı Bakımından Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyleri.....	104
Şekil 8. 2008 - 1960 Dönemi Ülkelerin ABD'ye Göre Kişi Başına Geliri	109
Şekil 9. Ülke Grupları İtibariyle ülkelerde Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$).....	110
Şekil 10. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Ekonomilerinde Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)	111
Şekil 11. Ülke Grupları Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı (GSYİH %'si).....	112
Şekil 12. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı (GSYİH %'si)	113
Şekil 13. Ülke Grupları Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYİH %'si).....	114
Şekil 14. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYİH %'si)	115
Şekil 15. Ülke Grupları Enflasyon Oranı (Yıllık %)	116
Şekil 16. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Enflasyon Oranı (Yıllık %)117	
Şekil 17. Ülke Grupları Nüfusun Bağımlılık Oranı (Çalışma Yaşı Nüfusunun %). 118	
Şekil 18. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Bağımlılık Oranı (Çalışma Yaşı Nüfusunun %)	118

Şekil 19. Ülke Grupları Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (Üretilen İhracatın %)	119
Şekil 20. Türkiye, Malezya Ve Güney Kore, Singapur Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (Üretilen İhracatın %)	120
Şekil 21. Ülke Grupları Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı (% Brüt).....	121
Şekil 22. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı (% Brüt).....	122
Şekil 23. Ülke Grupları AR-GE Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (GSYİH'nın %).....	123
Şekil 24. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur AR-GE Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (GSYİH'nın %)	124
Şekil 25. Ülke Grupları Patent Başvuru Sayıları	125
Şekil 26. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Patent Başvuru Sayısı	125

KISALTMALAR DİZİNİ

OGT: Orta Gelir Tuzağı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KBDGSYİH: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

KBDGSMH: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla

KBDGSBH: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Bölgesel Hasıla

AR-GE: Araştırma ve Geliştirme

SGP: Satın Alma Gücü Paritesi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)

MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-Operation and Development)

PISA: Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme for International Student Assessment)

TÜRKFONFED: Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyon

GİRİŞ

Orta Gelir Tuzağı, en genel tanımı ile düşük gelir düzeyinden hızlıca orta gelir düzeyine çıkan fakat bu düzeyde uzun yıllar boyunca kalarak, yüksek gelir grubuna ulaşamayan ülkeleri belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Ekonomilerin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, ülkeler başlangıçta yüksek büyüme hızı oranına sahipken, sonrasında durgunluk sürecine girdiği saptanmıştır. Ülkelerin düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine geçişi görece hızlı ve kolaydır. İktisat literatüründe gelişmekte olan ülkelerin büyüme performanslarının sürdürülebilirliğinin önemli bir yeri vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgecilikten kurtulan gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyüme olarak gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmayı hedeflemişlerdir. Fakat bunlardan pek çoğunun bu hedefi gerçekleştiremediği göze çarpmaktadır. Ülkeler orta gelir düzeyine yaklaştıkça, tarımdan kente işgücü transferine, sermaye yatırımlarının yol açtığı yüksek kârlara dayanan “kolay” büyüme kaynakları, uyarıcı gücünü kaybetmekte ve teknolojiler giderek eskimektedir. Sermaye kârlılığının düşmesi sonucu vasıfsız işgücü ve doğal kaynaklara dayalı basit teknoloji sermaye birimi hız kaybetmektedir. Orta gelir düzeyinde olan ve üretkenliği arttırma yönlü çalışmalar yapamayan ülkeler bu tuzağa yakalanmaktadır.

Orta gelir tuzağı, iktisatta aslı açık bir şekilde ortaya konulmuş bir kavram değildir. Bu kavram özellikle gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirmekle birlikte gelişmiş ülkeleri de ilgilendirmektedir. İktisat literatürüne görece yeni girmiş, araştırmacılar tarafından ele alınmaya başlayan, giderek daha fazla kabul gören bir kavramdır. Orta gelir tuzağı, yeni duyulmuş olsa da büyüme yavaşlaması, büyüme yorgunluğu, durağan büyüme kavramları ile iktisatçıların aşına olduğu konudur.

Bu çalışmada, orta gelir tuzağı araştırılarak, Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağı riskinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Orta gelir tuzağı kavramı, tanımı ve kapsamı ele alınmış, Türkiye ekonomisi ve diğer ülkeler orta gelir tuzağı bağlamında incelenmiş, Türkiye, Malezya, Singapur, Güney Kore ülkeleri karşılaştırması betimleyici istatistiklere dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, Türkiye’nin orta gelir tuzağı ile ilgili değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, orta gelir tuzağı kavramı, tanımı, kapsamı irdelenmiş, Dünya Bankası'nın kişi başına düşen geliri dikkate alarak belirlemiş olduğu gelir grupları ve ülkelerin bu gelir gruplarında uzun yıllar kalması olarak ifade edilen gelir tuzakları tanımlanmıştır. Daha sonra orta gelir tuzağına ilişkin yaklaşımlar, bu tuzağa düşen ekonomilerin özelliklerine değinilmiştir. Orta gelir tuzağı kavramının teorik alt yapısı iktisadi büyüme, kalkınma teorileri ile açıklanmıştır. Orta gelir tuzağının belirlenmesinde kullanılan yöntemler, bölgeler arası farklılıkların orta gelir tuzağı ile ilişkisi, ülkelerin bu tuzağa yakalanma sebepleri ve bu tuzaktan çıkış yolları konularına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Dünya Bankası'nın 2018 yılı yayınladığı verilere göre gelir düzeylerine değinilerek, ülkelerin hangi gelir düzeyinde olduğuna yer verilmiştir. Dünya Bankası'nın yapmış olduğu üç ana sınıflandırmaya göre belirlenen, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH rakamlarının, ABD'nin kişi başına düşen GSYİH rakamlarına oranlanması ile ülkeler orta gelir tuzağı bağlamında ele alınmıştır. Türkiye ekonomisi için orta gelir tuzağı kavramının değerlendirilmesi, belirlenen çeşitli ölçütler ve belirtiler ile incelenmiştir. Orta gelir tuzağı nedenleri arasında yer alan, az gelişmiş ülkelerin sorunu olan bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarına değinilerek, Türkiye ekonomisinin 26 Düzey 2 bölgelerinin orta gelir tuzağı riski bölgesel ve sektörel istatistiksel verilerle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise, betimleyici istatistiksel analiz çalışmasına yer verilmiştir. Betimleyici istatistiksel analiz, Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre sınıflandırdığı yüksek gelirli, üst-orta gelirli, alt-orta gelirli ve düşük gelirli ülkeleri içermektedir. Bu bölümde, 1960'lı yıllarda ekonomik yönden birbirine benzer özellik gösteren ülkelere, günümüzde farklı gelişim düzeyinde olan Türkiye, Malezya, Singapur ve Güney Kore ülkeleri veri olarak alınmıştır. Bu ülkeler orta gelir tuzağı bağlamında belirlenen ekonomik göstergelerle karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Belirlenen ekonomik göstergeler çerçevesinde düşük alt-orta gelirli ülkeler ile yüksek gelirli ülkelerin birbirinden farklı olduğu ve üst-orta gelirli ülkelerin, yüksek gelirli ülkelere daha yakın olduğu görülmektedir. Fakat bu ülkelerin, ekonomik ve sosya-politik yapısal dönüşümü gerçekleştirebildiklerinde, uzun vadede büyümeyi sağlayarak, yüksek gelirli ülkeler arasında yer alabileceği düşüncesine ulaşılmıştır. Belirlenen ekonomik ve sosyal

göstergeler çerçevesinde Türkiye, Malezya, Singapur ve Güney Kore ülkelerinden Dünya Bankası'nın gelir gruplandırmasına göre Türkiye, Malezya üst-orta gelir düzeyinde yer alırken Güney Kore ve Singapur'un yüksek gelir düzeyinde yer almalarının üzerinde durulmuştur. Elde edilen sonuçlarla örnekte yer alan ülkelerin orta gelir tuzağına düşme durumları araştırılmış ve son olarak politika önerileri sunulmuştur.

Genel olarak, üst-orta gelirli ülkelerin yüksek gelirli ülkelere gelir yönünden yakınlaşanlarının orta gelir tuzağı riskini atlatma ihtimalinin yüksek olduğu, fakat sonuca ulaşamadığı saptanmıştır. Bu ülkelerin yüksek gelir grubunda yer alması için ekonomide yapısal dönüşümlere önem vermesi gerektiği saptanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI TANIMI VE KAPSAMI

1. ORTA GELİR TUZAĞI KAVRAMI

İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma alanındaki sorunlar kalkınmanın bütün aşamalarında ülkeler için önemlidir. Bu alanla ilgili sorunları araştırmaya iten en büyük etken ise, büyüme ve kalkınma konularıyla ilgili verilerin araştırmacılara uygulamalı araştırma yapma imkânı sunmasıdır.

İktisadi büyüme ve kalkınma konuları arasına yeni girmiş bir konu olan “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” kavramı, özellikle geniş bir kitle olan gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirdiği için araştırmacıları bu alana yönlendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyümenin sürdürülebilirliği konusunda yaşadığı sıkıntılar ve ülkelerin gelir düzeylerinin bir üst gelişmişlik seviyesine geçememesi orta gelir tuzağının sıklıkla dile getirilmeye başlanmasına neden olmuştur¹. Orta gelir tuzağı kavramı olarak literatüre yeni girmiş olsa da daha önceden büyümede yavaşlama ve büyümede durgunluk ifadeleriyle bilinmekteydi. Bu kavram teorik olarak ise Neoklasik Modele dayanmaktadır. Neoklasik büyüme modelinde gelir veya üretim miktarının belirleyicileri; emek, sermaye ve teknoloji düzeyidir. Bu modele göre emek ve teknolojinin sabit olması ile sermaye miktarında gerçekleşecek artış üretimi azalan oranda arttıracaktır ve bu model sermayenin azalan getirisi yönüyle orta gelir tuzağını doğrulamaktadır².

Orta gelir tuzağı kavramını ilk kez Dünya Bankası 2007 yılında yayınladığı raporda ele almıştır. Bu kavram Dünya Bankasının Doğu Asya Rönesans’ı başlıklı raporda yer almış, Gill ve Kharas tarafından kullanılmıştır. Rapora göre ülkeler 20. Yüzyılda ekonomik değişimlere ayak uyduramamış, ücretlerin düşük olduğu az gelişmiş ülkelerle rekabet edememiş ve gelişmiş ülkeler düzeyine yükselmemiştir. Bu durumun sonucunda ülkelerin bulundukları düzeyde süre sıkışıp kalmaları

¹ Murat Aykırı, Ömer Uğur Bulut; “Orta Gelir Tuzağından Çıkış İçin Anahtar Ar-Ge ve inovasyon: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Yaklaşım”, Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar,2018, s.203.

² Erinç Yeldan vd.; “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?”, Türkonfed Raporu, 2012, s.31.

durumu orta gelir tuzağı ile adlandırılmıştır³. Ülke ekonomilerinin sürdürülebilir büyüme performansı gösterememesi kişi başı gelir düzeyini de olumsuz etkilemektedir. Orta gelir tuzağı, ücret düzeyinin düşük olduğu ve ekonomik büyümenin doğal kaynaklara dayandığı, orta gelir düzeyine ulaşan geniş bir kitle olan gelişmekte olan ülkelerle ilgilidir. Bu ülkelerde ücret düzeyleri düşük seviyede ve imalat sanayiindeki payı düşüktür. AR-GE yatırımlarının düşük düzeyde olmasından dolayı ise ülkeler yüksek teknoloji ürünler üretememekte ve uluslararası piyasalarda rekabet edememektedir. Orta gelir düzeyine kadar hızlı büyüme performansı gösteren ülkeler bu düzeye ulaştıklarında aynı büyüme performansı gösteremeyerek orta gelir düzeyinde takılı kalmakta yüksek gelir düzeyine yükselememektedir⁴. Orta gelir tuzağı kavramının ortaya çıkmasında, yalnızca ülkelerin gelir düzeyindeki durgunluk değil kalkınma ölçütlerinde oluşan bozulmaların da etkili olduğu görülmektedir⁵. Ülkeler gelişmiş ülke düzeyine erişmek için gelir artışının yanında orta gelir tuzağı kavramını anlamalı ve bu tuzağa karşı önlem alarak aşması gerekmektedir.

Literatürde, bu kavram ilk kez kullanıldığında orta gelir düzeyi olarak ABD’de kişi başına düşen gelirin yüzde 20’si belirlenmiştir. ABD’nin kişi başına geliri yaklaşık olarak 50.000 \$ kabul edilirse, orta gelir düzeyi 10.000 \$ düzeyinde olacaktır. Fakat günümüzde bu düzeyi belirlemek için en sık kullanılan yöntem Dünya Bankası’nın Atlas Metodu yöntemidir. Ayrıca ülkelerin kaç yıl aynı gelir grubunda kaldığı da büyüme yavaşlaması ölçütü olarak kullanılmaktadır⁶. Buna göre alt-orta gelir grubunda 28 yıldan fazla kalan ülkeler alt-orta gelir tuzağına, üst-orta gelir grubunda 14 yıldan fazla kalan ülkeler ise üst-orta gelir tuzağına takılı kalmış sayılmaktadır⁷.

Araştırmacılar, Dünya Bankası’nın gelir sınıflandırmasının yanı sıra yapmış olduğu çalışmalarla orta gelir tuzağını belirlemeye çalışmıştır. Orta gelir tuzağı eşik

³ Gill, I. S., Kharas, H. J., & Bhattachali, D.; ” *An East Asian Renaissance: Ideas For Economic Growth*”, World Bank Publications, 2007, pp.17-18.

⁴ Abdunnur Yıldız; “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 25, Sayı: 2, Elazığ-2015, s.156.

⁵ Müge Manga, Esra Ballı, Gülçin Güreşçi; “Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 59, 48-60; 2019, s.49.

⁶ Fatma Ünlü, Rıfat Yıldız; “Orta Gelir Tuzağıının Belirlenmesi: Ekonometrik Analiz”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2018, s.4.

⁷ Eda Bozkurt, Haktan Sevinç, Erol Çakmak; “Orta Gelir Tuzağı: Üst Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi”, Ege Akademik Bakış, Cilt 16 · Sayı 2 · Nisan 2016, s.380.

değerini belirlemeye yönelik çalışma yapan bir araştırmacı; Eichengreen, Park ve Shin'dir.

Eichengreen, Park ve Shin (2011) göre orta gelir tuzağının eşik değerleri;

1. Kişi başına düşen gelirin (2005 sabit fiyatlarıyla) 16.000 \$'a yükselmesi,
2. Kişi başına düşen gelirin ABD'de ki kişi başı gelirin % 58'ine ulaşması,
3. Ülkedeki imalat sanayisinin milli gelir içindeki payının % 23'lere ulaşmasıdır⁸.

Kharas ve Kohli çalışmasında, Asya ve Latin ülkelerini karşılaştırarak orta gelir tuzağı kavramını tanımlamıştır. Kharas ve Kohli orta gelir tuzağını; ülkelerin orta gelir seviyesine gelerek uzun süre bir üst gelir seviyesine geçememesi olarak tanımlamıştır. Orta gelir düzeyinde olan ülkelerde arz yönlü büyüme ile düşük verimliliğe dayalı büyüme söz konusudur. Ülkeler bu büyüme modelinden verimli ürün çeşitliliğine dayalı üretim anlayışına geçmekte zorlandıklarından orta gelir düzeyinde sıkışıp kalırlar. Ancak çalışmada, ülkelerin ekonomide yapısal yönlü yapacağı değişiklikler ile yüksek gelirli ülkeler seviyesine geçebilecekleri belirtilmiştir⁹.

Orta gelir tuzağı tanımlamalarına bakıldığında bu tuzağın sürdürülebilir büyüme hususunda yaşanan sıkıntıların bir ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir orta seviyede bir rakama ulaştıktan sonra ekonomi durgunluk sürecine girer 15 sene içinde sabit fiyatlarla 11.750 \$, satın alma gücü paritesine göre ise 16.000 \$ kişi başı gelir seviyesini aşamayarak yüksek gelir seviyesine yükselemez. Bu durgunluk hali ancak teknoloji ile aşabilmektedir. Bu durum Solow'un Neoklasik ana akım iktisadının, standart büyüme modelinin doğal bir uzantısıdır¹⁰.

⁸ Barry Eichengreen Donghyun Park Kwanho Shin; "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence And Implications For China", March 2011, NBER Working Papers 16919, National Bureau of Economic Research, Inc, pp.9-15.

⁹ Kharas, Homi, and Harinder Kohli. "What is the middle income trap, why do countries fall into it, and how can it be avoided?." Global Journal of Emerging Market Economies 3.3 (2011), s.281-289.

¹⁰ Erinç Yeldan vd.; "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye?", Cilt:2 Bölgesel Kalkınma İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri, İstanbul Kasım 2013,

Ülkelerin teknoloji düzeyi, nitelikli işgücü, tasarruf düzeyi, doğal kaynaklar, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması gibi faktörlerin etkisiyle büyüme ve gelir seviyesinde farklılıklar olmaktadır¹¹.

Orta gelir tuzağı kısır döngüsü içinde bulunan ülkelerin ekonomik özelliklerine bakıldığında;

- Tasarruf ve yatırımlar düşük düzeyde kalmaktadır,
- Beşeri sermaye yeterli düzeyde değildir,
- Yurt dışından transfer ettiği basit teknolojiler ve ucuz işgücü ile emek-yoğun ürünler üreterek milli hasılasını oluşturan ücretlerin düşük olduğu düşük gelirli ülkelere karşı sanayi ürünlerindeki karşılaştırmalı üstünlük avantajını kaybetmektedir,
- Sanayide çeşitlenme ortaya çıkmaz,
- Bilgi ve teknolojiyi üreten değil tüketen ülke konumundadır,
- Sektöre yön veren bilim, teknoloji, inovasyon temelli yüksek katma değer üreten ülkelerle rekabet edememektedirler,
- Üretim ve sanayi sektöründe gelişme yavaş seyrindedir.

Orta gelir tuzağına düşen ekonomilerin özellikleri ile ilgili araştırmacılar farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Orta gelir tuzağında ülke özelliklerini açıklayan bir başka araştırmacı tuzakta olan ülkeleri hastalıklı ülke olarak ifade etmektedir. Bu ülkelerin özellikleri:

- 1- Ülkelerin tasarruf ve yatırım oranları düşük,
- 2- İmalat sanayi sektöründe büyüme düşük düzeyde,
- 3- Sanayide çeşitlenme ortaya çıkmaz,
- 4- Emek piyasasında şartlar koşullar iyi değildir.

Bu dört özelliğin bir arada bulunduğu veya birkaç özelliğe sahip ülkelerde orta gelir tuzağı riski bulunmaktadır¹².

¹¹ Abdunnur Yıldız; “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 25, Sayı: 2, ELAZIĞ-2015, s.156.

¹² Mahfi Eğilmez; “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye”, 2012,
<http://www.mahfiegilmez.com/search?q=orta+gelir+tuza%C4%9F%C4%B1>, Erişim Tarihi: 08.07.2019

Ülkeler orta gelir tuzağından kurtulmak için, AR-GE yatırımlarını artırmalı, katma değeri yüksek ürünleri ihraç etmeli, teknoloji yoğun üretim yapısına sahip olarak ülke ekonomisinin yükselmesi sağlanmalıdır. Ülkeler gerekli yapısal dönüşümleri sağlayarak bir üst gelir grubuna yükselebilirler.

Türkiye ekonomisi orta gelir tuzağında olan ülkeler arasında yer almaktadır. Ülke bu tuzağı aşmak için farklı iktisat politikaları belirleme yoluna başvurmalıdır. Orta gelir tuzağı kavramı dünya üzerinde pek çok ülkenin bu düzeyde olduğu için hem Türkiye ekonomisi hem de Dünya ekonomisi açısından önemli olmakla birlikte ekonomistlerin araştırma alanlarına girmektedir¹³.

2. GELİR GRUPLARI VE GELİR TUZAKLARI

2.1. GELİR GRUPLARI

Ülkeler tarihsel süreç içinde düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine doğru ilerlemektedirler. Başlangıçta üretim yapısı tarıma dayalı, üretkenlik seviyesi ise düşüktür. Bu ülkelerin endüstri sanayi ürünleri üretimine geçilmesiyle üretkenlik artmakta bunun sonucunda ise kişi başına gelir artmaktadır. Ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeylerinin artmasıyla düşük gelirli ülke, alt-orta gelir düzeyine, üst-orta gelir düzeyine ardından yüksek gelir düzeyine yükselmektedir¹⁴.

Ülkelerin gelir düzeylerinin eşik değerlerini belirlemede en sık kullanılan yöntem Dünya Bankası'nın Atlas Metot yöntemidir. Dünya Bankası gelir gruplarını belirlemede eşik değer olarak ülkelerin kişi başına düşen gelirini dikkate almaktadır.

Dünya Bankası Atlas Metodu yöntemi, kişi başına GSMH düzeylerinin döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaları azaltmak için, ulusal para birimi cinsinden hesaplanan kişi başı GSMH rakamlarının son üç yılın döviz kuru ortalamaları kullanılarak ABD Doları cinsinden ifade edilmesidir¹⁵. Dünya bankası ülkeleri ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre üç ana gruba ayırmaktadır. Bu gruplar; düşük gelir düzeyi, orta gelir düzeyi ve yüksek gelirli düzeyidir. Orta gelir düzeyini de kendi içinde alt-orta ve üst-orta gelir düzeyi olmak üzere ikiye ayırmıştır.

¹³ Eda Bozurt vd.; “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği”, 2014, Maliye Dergisi, 167 s.4.

¹⁴ Jesus Felipe vd.; “Middle-Income Transitions: Trap or Myth?”, ADB Economics Working Paper Series No. 421, Kasım 2014, s.6-7.

¹⁵ Zekayi Kaya ,Erkan Tokucu, Murat Aykırı; “Türkiye Ekonomisinde Orta Gelir Tuzağı ve Ödemeler Bilançosu Kısıtı”, International Conference On Eurasian Economies 2015, s.831.

Tablo 1. Gelir Grupları Sınıflandırmasında Kullanılan Farklı Görüşler

Kaynaklar	Alt-Orta Gelir Ülkeler	Üst-Orta Gelirli Ülkeler	Notlar
Dünya Bankası	1.026\$-4,035 \$	4.036\$-12.475 \$	ABD Doları cinsinden Cari Fiyatlarla
Felipe vd. (2012)	2.000\$-7,250 \$	7.251\$-11.750 \$	1990 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre
Eichengreen vd. (2012)	Kişi Başı GSYİH < 17.000 \$		2005 Yılı Satın Alma Gücü
Woo (2012)	Kişi Başı GSYİH= ABD'nin % 20-55		1990 Yılı Satın Alma Gücü
Robertson and Ye (2013)	Kişi Başı GSYİH= ABD'nin % 8-36		2005 Yılı Satın Alma Gücü
Gill ve Kharas (2009)	Kişi Başı GSYİH'si 1.000 \$ ile 10.000 \$ aralığında bulunan ülkeler		

Kaynak: Kaya vd., 2015

Türkiye ekonomisinin 2018 yılı Dünya Bankası Atlas yöntemine göre hesaplanan kişi başına GSMH (şu anki ABD \$) 10.380 ABD \$ seviyesinde, yani ortalama yıllık geliri 3.996 \$ ile 12.375 \$ arasındadır. Türkiye orta gelirli ülkeler arasında üst-orta gelir grubunda yer almaktadır¹⁶.

2.1.1. Düşük Gelir Düzeyi

Ülkelerin ekonomik gelişim sürecinde aşmaları gereken düzeylerin ilki düşük gelir düzeyidir. Düşük gelirli ülkelerde nüfus oranı yüksek olmasına karşın doğal kaynakların kıt olduğu bir ekonomi mevcuttur. Bu ülkeler düşük gelir düzeyinde olan kişi başına gelirini orta gelir düzeyine yükseltebilirse buna düşük gelir tuzağı veya fakirlik tuzağı denmektedir. Bu gelir düzeyinin eşik değeri Dünya Bankası'nın 2018 yılı Dünya Kalkınma raporuna göre kişi başına geliri 1.025 \$ altında kalan ülkelerdir.

Düşük gelir seviyesinde yer alan ülkelerde kişi başına milli geliri, yatırım ve tasarruf düzeyleri ve tarım sektöründe verimlilik düşüktür. Enflasyon oranları, işsizlik seviyesi, üretimde ve ihracatta tarımsal ve emek yoğun malların payı yüksek, nüfus artışı hızlıdır. Bu ülkelerde kişi başına gelirin düşük olması sebebiyle gelirin tamamına yakını temel ihtiyaçların karşılanması için ayrılmakta ve tüketim harcama oranı yükselmekte, tasarruflar düşük düzeyde kalmaktadır. Düşük gelirli ülkelerde

¹⁶ The World Bank;

“<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.KD.ZG&country=TUR>”, Erişim Tarihi: 03.07.2019

kamu harcamalarının da düşük olması sebebiyle eğitim sağlık gibi hizmetler yetersizdir. Kalkınmaları için gerekli olan yatırım ve üretim ürünleri ithal etmekte yani ithalata bağımlı ülke konumunda, yüksek teknoloji ve sermaye yoğun malları ithal etmektedirler. İhracat ürünleri ise tarım ve emek yoğun ürünlerdir¹⁷.

Düşük gelir düzeyindeki ülkeler emek yoğun olan ülkelerdir. Bu ülkelerin Dünya Bankası 2017 yılı verilerine göre toplam üretim hacminin % 30 tarım sektörüdür, bu oran dünyada % 15'dir. Toplam işgücü içinde tarım sektöründe çalışan işgücü % 67 oranında dünya ekonomisinde bu rakam % 26 düzeyindedir. GSYİH % 25,8 'i tarım hayvancılık ve balıkçılıktan elde edilen gelire dayanmaktadır. Bu rakam dünyada ise % 3,4'tür¹⁸. 2018 yılı kişi başına düşen GSYİH 811,20 \$ düzeyindedir dünyada ise bu rakam 11.296,80 \$ düzeyindedir.

Uluslararası kuruluşlar günümüzde yoksulluğun ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmaktadır. Çalışmalarda dış yardımların yoksullukla mücadelede önemli olduğu belirtilmiştir. Çünkü yoksul ülkelerin tasarruf düzeylerinin düşük olması nedeniyle gerekli yatırımı yapamamaktadırlar ve kişi başına gelir düzeyi düşük seyretmektedir bu noktada dış yardımlara gerek duyulmaktadır. Dış yardımlar ile finansman açığının kapatmayı hedeflemişlerdir. Az gelişmiş ülkeler yetersiz sermaye ve yetersiz tasarruf oranlarını dış yardımlar ile artırma noktasında ortak bir düşünce vardır çünkü az gelişmiş ülkelerin refah artışı gelişmiş ülkelere de fayda sağlamaktadır. Fakat dış yardımlar sadece yoksul ülkelerin zengin ülkelere bağımlılığını arttırmıştır¹⁹. Yoksul ülkelere yapılan dış yardımlar tüketim açığını kapatmakta ülkelerin yoksulluk tuzağından çıkmasına yardımcı olmamaktadır. Büyümenin devamlılığı için yoksul ülkelere altyapı ve beşeri sermaye yatırımları yapılmalı ancak bu yolla ülkeler bu tuzaktan kurtulabilir. Bu yatırımların ülkeler için iyi hazırlanmış bir plan ile yapılmaması bazı ülkelerin aşırı yoksul olarak kalmasına sebep olmaktadır²⁰.

¹⁷ Sezer Tuğ Özmutlu; “Az Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Uluslararası Yardımlar; Ekonomik ve Siyasal Boyutları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s. 23.

¹⁸ Volkan Alptekin, Hicran Kasa; “Tasarruf Açığı ve Ar-ge Harcamalarının Orta Gelir Tuzağına Etkileri: Seçilmiş OECD Ülkeleri Analizi”, Eğitim Yayınevi, 1 Kasım 2018, s.54-55.

¹⁹ Ferda Karagöz; “Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım”, Economist, Istanbul University Department of Economics, Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, s.1-2.

²⁰ Jeffrey D. Sachs; “The End of Poverty”, Penguin Books, 1. Baskı. 2005, s.291-292.

Az gelişmiş ülkelerin büyümelerine bakıldığında uzun vadede durgun bir gelire sahip olması beklenir, fakat yapılan araştırmalara göre az gelişmiş ülkeler için bu durumun geçerli olmaması sebebiyle sürekli olarak yoksulluk tuzağında bulunmadıkları bu sınıfa zaman içinde dahil olduğu savunulabilir²¹.

Kalkınma teorilerinde az gelişmiş ülkelerin büyümelerindeki engel teorisyenlere göre farklılık göstermekle birlikte Harrod-Domar'a göre pek çok yoksul ülkede düşük düzeylerde gerçekleşen sermaye birikimi, Paul Baran'a göre ise kaynak yetersizliği olarak yorumlanmıştır. Paul Prebich ve yapısalcı yaklaşım ekonomistlerine göre sanayileşme ile başlayan teknolojik gelişmeyi ve bu gelişmenin ürünlerinin dünya üzerinde eşit dağılımının gerçekleşmemesinden dolayı teknolojik gelişmeyi içselleştirerek tekeline almışlardır. Sanayileşmiş ülkeler sürdürülebilir büyüme hızını korurken çevre ekonomilerde ikili yapıların olduğu ekonomiler ortaya çıkmıştır. Az gelişmiş ülkeler sanayileşmiş ülkelere ithal ettiği teknolojiyi ihraç etmek için hammadde üreten sektörlerle yönlendirmiştir. Sermaye malı üretemeyen az gelişmiş ülkelerde modern ve geleneksel teknolojinin kullanıldığı sektör olmak vardır. Gunder Frank'a göre, az gelişmiş ülkelerin eğilimi gelişme yönlü olsa bile sömürgeci sistemin devam etmesi sebebi ile metropol ve uydu arasındaki eşitsizlik kapanmayacaktır²².

2.1.2. Orta Gelir Düzeyi

Ülkelerin başlangıçta bulunduğu düşük gelir düzeyinden sonra eriştikleri düzey orta gelir düzeyidir. Ülkelerin tarihi ekonomik sürecine bakıldığında ekonomik büyümenin ilk aşaması olan düşük gelir düzeyi süreci hızlı ve kolay aşılmaktadır yani geleneksel tarım aşamasından gelişmekte olan ülke, hafif tüketim malı sanayilerine geçiş süreci hızlı büyüme ile gerçekleşmektedir. Kırsal kesimdeki işgücü fazlası kentlerde sınırsız kaynak transferi anlamına gelmekte kentlerdeki yüksek karlarla sermaye birikimi sağlanmakta yoğunlaşan sermaye ile büyüme hızı artmaktadır²³. Dünya Bankası'nın yayınladığı rapora göre, orta gelir düzeyinde olan ülkelerin düşük ve yüksek gelir düzeyindeki ülkelere göre daha düşük büyüme hızına

²¹ Ferda Karagöz; s. 4.

²² Ferda Karagöz; s. 3-4.

²³ Erinç Yeldan vd; "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye?", Cilt:1 Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), İstanbul 2012,s.25.

sahip olduğu belirtilmiştir²⁴. Ekonomilerin büyüme seviyeleri orta gelir seviyesine yaklaştıkça büyüme kaynakları ile büyümenin yanı sıra, ülkeler durgunluk sürecine girmeden bir üst seviyeye geçebilmek için toplam faktör verimliliğini artıracak, beşeri sermaye, eğitim, araştırma-geliştirme yatırımları, teknoloji yatırımları ve kurumsal reformlara ihtiyaç duymaktadır. Büyümenin hız kaybetmemesi orta gelir seviyesine ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen sermayenin yeni yatırımlarından değil, verimlilik temelli üretkenliğin artırılması aşamasına geçmek gerekmektedir, yeniliklere uyum sağlayamayan ekonomiler için orta gelir tuzağı kavramı kullanılmaktadır.

Orta gelir düzeyindeki ülkelerin işleyişi:

Düşük gelirli ülkeler, teknolojiyi kendileri üretemeyerek ithal eden, sermaye yerine işgücünü yoğun kullanan ekonomik yapıya sahiptir. Üretimde ucuz işgücü kullanan bu ülkeler ürettikleri ürünleri dünya pazarına satışa sunar. Ülkeler piyasalarla rekabet etme avantajı sağlayarak gelirlerini artırır. Gelir artışı yaşayan ülke üretim yapısı imalat sanayine kayar²⁵. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerin büyüme hızı yüksek gelirli ülkelere göre daha hızlıdır. Ülkeler tarımsal üretim aşamasından hafif sanayi ürünleri üretim aşamasına hızlıca geçiş yapmaktadırlar. Tarım sektöründeki fazla işgücü sermaye sektörüne kaymaktadır. Ülkelerin üretim yapılarında yaşanan değişikle orta gelir düzeyine yükselirler. Fakat ülkeler teknolojilerini geliştirmez, verimli üretim yapısına sahip olamaz ve sermayenin getirisi düşük düzeyde kalırsa sürdürülebilir büyüme hızını devam ettirememektedir. Bu düzeyde orta gelir tuzağı olarak adlandırılan durum ortaya çıkmaktadır²⁶.

2.1.3. Yüksek Gelir Düzeyi

Yüksek gelirli ülkelerin nüfus artış hızı düşük düzeydedir. Tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı düşük, hizmet sektörünün ise yüksek düzeydedir. Bu ülkelerde, eğitim, kişi başına düşen milli gelir, şehirleşme ve refah seviyeleri yüksek düzeydedir.

²⁴ Sinan Alçın, Billur Güner; “Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 2015, CİLT XXXVII, SAYI I, s.28.

²⁵ Sumru Öz; “Orta gelir tuzağı”, Ekonomik Araştırma Forumu (EAF) Politika Notu, 2012, s.2.

²⁶ Erinç Yeldan vd.; s.25.

Flaen ve diğerlerine göre, yüksek gelir düzeyinde kabul edilen ülkelerin özellikleri; kurumsallaşmaları tamamlanmış, üretim yapısı teknoloji yoğun, AR-GE yatırımlarının yüksek, katma değeri yüksek ürünlerin ihracatı yoğun, nitelikli işgücünün olduğu ülkelerdir²⁷.

2.2. GELİR TUZAKLARI

Yakınsama, iktisadi yavaşlama ve gelir tuzağı kavramları eskiye dayanmaktadır. 2000’li yıllar boyunca özellikle yakınsama kavramı sıklıkla dile getirilmiştir. Küresel krizin de etkisiyle bu kavramlar yerini düşük, orta, yüksek gelir tuzağına bırakmıştır²⁸. Gelir tuzağı kavramı yapısal ve kalkınma sorunları nedeniyle bulunduğu gelir grubunda kalması olarak tanımlanmaktadır. Ülke ekonomisinde veri olarak kişi başı geliri baz alan Satın Alma Gücü Paritesi ile ölçülen dolar türünden kişi başına gelir düzeyini ölçen kavram, bir ülkenin gelir düzeyini uzun bir süre aşamamasıdır²⁹. Geleneksel olarak bu “tuzak” kavramı, ekonomide denge durumu tanımlamak için kullanılmakta ve bu denge durumu kısa sürede dış faktörler tarafından değiştirilememektedir³⁰.

Ülkede gelir tuzaklarının varlığını uzun vadeli büyüme rakamlarını inceleyerek belirleyebiliriz. Gelir tuzağı kavramı dünya ülkelerini ilgilendirmekte, orta gelir grubunda olan ülkelerin ilgi alanına girdiği gibi düşük ve yüksek gelir grubunda yer alan ülkeleri de ilgilendirmektedir³¹. Gelir tuzağı orta gelir tuzağı olarak ortaya çıkabileceği gibi düşük gelir tuzağı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler ise bu büyüme performansını devam ettiremeyerek gelirlerinde düşüşler yaşanabilmektedir. Sürdürülebilir büyüme performansını yakalayamayan ülkeler için gelir tuzağına yakalanmaları muhtemeldir.

²⁷ Aaron Flaen, Ejaz Ghani, and Saurabh Mishra; “How to Avoid Middle Income Traps? Evidence from Malaysia”, 2013, The World Bank, I (6427), pp.6.

²⁸ İbrahim Öztürk; “Yakınsama ve Orta Gelir Tuzağı Arasında Yükselen Piyasa Ekonomileri: Türkiye Nereye?”, 2014, s.3.

²⁹ Hatice Karahan vd.; “Ekonomi Raporu 2012 Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı”, MÜSİAD Araştırma Raporları, İstanbul, 2012, s.97.

³⁰ Fang Cai; “Is There a “Middle income Trap”? Theories, Experiences and Relevance to China”, China & World Economy, Vol. 20, No. 1, 2012 20(1), s.51.

³¹ Ercan Yaşar ve Mesut Alper Gezer; “Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri”, Maliye Dergisi, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, s.127.

Fakat büyümesini uzun yıllar devam ettirebilen ülkeler gelir tuzağına yakalanmadan üst gelir grubuna dahil olabilmektedirler³².

Dünya üzerinde düşük, orta, yüksek gelir tuzağına düşen ülkelere örnek vermek mümkündür. Afrika ve Asya ülkelerinin birçoğu düşük gelir tuzağında, Türkiye'nin de içinde bulunduğu orta gelir tuzağında ülkeler Tayland, Filipinler, Malezya ülkeleridir, Japonya ise yüksek gelir tuzağında yer alan ülke konumundadır.

3. ORTA GELİR TUZAĞININ TEORİK ALT YAPISI

İktisat teorisyenleri, iktisadi büyüme ve kalkınma kavramlarını, uzun dönemde kişi başına düşen gelir ve ortalama büyüme kavramlarını orta gelir tuzağı çerçevesinde farklı görüşlerle incelemişlerdir. Büyüme hızında yaşanan dalgalanmaları açıklayan kavramlar mevcuttur bu kavramlardan biri orta gelir tuzağıdır.

Orta gelir tuzağı ile örtüşen teoriler arasında yaygın olanları; Thomas Robert Malthus'un nüfus artışının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine dair karamsar görüşleri "Malthusian tuzağı" ya da "Malthusian dengelerinde" yansıtılmıştır, benzer şekilde tuzak konusunda Solow - Swan neoklasik büyüme modeli ve "Lewis'in İkili Dual Yapı Modeli" ele alınabilmektedir. Bunun yanı sıra orta gelir tuzağını teorik açıdan açıklayan bazı alternatif teoriler bulunmaktadır.

3.1. ORTA GELİR TUZAĞI ÇERÇEVESİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE KALKINMA TEORİLERİ

3.1.1. İktisadi Büyüme Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı

İktisadi büyüme, bir ülkenin kısa vadede üretim hacminde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen artışlar olarak tanımlanmaktadır.

Ülkeler arasında gelir düzeyleri bağlamında karşılaştırma yapabilmek için iktisadi büyüme rakamları dikkate alınmaktadır. İktisadi büyüme ölçülebilir bir kavramdır reel gayri safi yurtiçi hâsıla (RGSYİH) ile ölçülmektedir³³. Ekonomide gerçek büyüklüğü gösteren gelir Reel GSYİH'dir. İktisadi büyüme oranı reel

³² Ersan Öz ve Bilal Göde; "Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu" , Maliye Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2015, s.78,79.

³³ Sami Taban; "İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller", 2011, Nobel Yayınevi

GSYİH'deki yüzde değişimlerin hesaplanması ile elde edilir. Ülkeleri gelir düzeylerine göre sınıflandırmak için kişi başına düşen gelir dikkate alınmaktadır.

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), belirli bir dönemde üretilen nihai mal hizmetleri kapsamaktadır. Reel GSYİH, sabit fiyatlarla yani seçilen baz yılda oluşan gelir olarak tanımlanmaktadır³⁴.

Kişi başına GSYİH, ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının nüfusuna bölünmesi ile elde edilmektedir.

Kişi başına düşen reel gayri safi yurtiçi hasılda artış uzun dönemde gerçekleşmektedir. Ülkenin üretim ölçeğindeki olumlu yönlü gelişmeler şeklinde ifade edilmektedir³⁵. Kişi başına düşen gelir artışı yaşayan ülkelerde; ekonomi eksik istihdam düzeyinde değil tam istihdamdadır, üretim oranlarına artış yaşanmıştır. Büyüme ve tam istihdam düzeyindeki ekonomilerde teknolojik gelişmelerle ülke ekonomisinde büyüme gerçekleşmektedir³⁶.

Orta gelir tuzağını ele alan büyüme teorileri; Dışsal Büyüme Teorileri olarak da adlandırılan Klasik Büyüme Teorisi, Modern Büyüme Teorileri, ardından Neoklasik Model ve İçsel Büyüme Teorileri orta gelir tuzağı olgusu ile ilişkilendirilecektir.

3.1.1.1. Klasik Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı

Klasik iktisat teorisi büyüme iktisadı olarak da kabul edilmektedir. Bu teori iktisadi büyümenin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Klasik büyüme teorisini oluşturan görüşler; Adam Smith, Thomas Malthus ve David Ricardo'nun görüşlerine dayalı teorilerdir.

Adam Smith, iktisadi büyüme konusunu ilk analiz eden iktisatçılardandır. İktisadın babası olarak adlandırılmaktadır. Adam Smith 1776 yılında Milletlerin Zenginliği adlı eser yayınlamıştır. Yayımlanan bu eser ekonomik büyüme teorileri için başlangıç noktası olarak görülmektedir.

³⁴ Muhteşem Kaynak; “*Büyüme Teorileri: Giriş*”, Gazi Kitabevi, Ankara 2011, s. 5.

³⁵ Aykut Kibritçioglu; “*İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri*”, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4, s.1.

³⁶ C. Erdem Hepaktan ve Serkan Çınar; “*OECD Ülkelerinde Büyüme-Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Panel Veri Analizi*”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 12 - Sayı/No: 1, s.1.

Smith'e göre ülkede sermaye birikiminin yükselmesi ile ücretlerde artış yaşanacaktır. Ülkede yaşanan nüfus artışının da sonucu işgücü ve sermaye stoku artacaktır. Bu durumda ekonomi tam zenginlik aşamasına ulaşmıştır. Smith ekonomiler tam zenginlik aşamasına geldiğinde büyümenin duracağını belirtmiş bu durumu durağan durum olarak ifade etmiştir. Durgunluk döneminde ekonomide kar haddinde düşüşler yaşanır, yatırımlar azalır ve ücretler düşer. Smith bu durgunluk durumunu ekonomiler için olumsuz bir durum olmadığını belirtmiştir. Bu düşüncesiyle Smith diğer klasiklerden ayrılarak iyimser klasik olarak adlandırılmaktadır³⁷.

Smith'in ekonomide durağan durum olarak ifade ettiği durum orta gelir tuzağından farklıdır. Çünkü Smith ekonomide durgunluğun sebebini sermaye birikiminin işbölümüne dayalı olarak emek verimliliği ve teknoloji düzeyinin artmasına bağlamıştır. Orta gelir tuzağındaki karamsarlığa göre Smith'in durgunluk dönemi daha iyimserdir.

Thomas Robert Malthus, büyüme ve nüfus ilişkisi üzerine çalışma yapan iktisatçıdır. Nüfus artışı ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki hakkında karamsar görüşleri vardır. Bu görüşünü Malthus 1798 yılında "Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme" adlı eserinde "Malthusian tuzağı" olarak belirtilmiştir. Malthus, nüfus oranındaki artışın ilerleyen yıllarda gıda arzında yetersizliğe neden olacağını bu durum insanlığın geleceği için tehdit unsuru olacağını savunmuştur. Malthus nüfus teorisinde nüfus artış oranı üretim artış oranından daha fazla artmaktadır. Nüfus artışı, kontrol altına alınmazsa, gıda maddeleri aritmetik bir şekilde artmakta (1.2.3.4), nüfus ise geometrik bir şekilde (2.4.6.8) artacağını savunmaktadır. Bu iki artış arasındaki oran farklılığının sonucunda insanlık için açlık ve sefaletin kaçınılmazdır³⁸. Nüfus artışının ülkeler için yoksulluk gibi olumsuz sonuçlara yol açacağı düşüncesi kabul edilmektedir. 1950'li yıllardan sonra nüfus artışı yanında teknolojik gelişmeler ve sermaye stokundaki artışlar, Malthus'un öne sürdüğü

³⁷ Hamidullah Furmoly; "Doğruda Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkileri: Hindistan Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s.49.

³⁸ Alan MacFarlane, "The Malthusian Trap", Draft of Article to be Published in the Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd. Edition, 2005, s.1.

görüşün tersine toplumların yaşam şartlarını iyileştirmiştir. Malthusian teori teknolojinin büyüme üzerindeki etkilerini dikkate almamaktadır³⁹.

Malthus'un görüşü orta gelir tuzağını destekler niteliktedir. Fakat Malthusian dengelerinde nüfusun aritmetik, gıda arzının geometrik oranda artmakta iken teknoloji ve sermaye birikimi ihmal edilmektedir. Bu noktada orta gelir tuzağından ayrılmaktadır. Nüfus ve ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalar, nüfusun artış hızından çok nüfusun bağımlılık oranı ve beşeri sermaye gibi faktörlere odaklanmaktadır. Orta gelir düzeyinde olan ülkelerde tarımsal nüfus azalmakta, doğum oranları düşük, yaşam süresi uzun olmaktadır⁴⁰.

David Ricardo inceleme alanı, kapitalist iktisadi sisteminde uzun vadede büyümenin gerçekleşme olasılığı ve bu büyüme uzun dönemde gerçekleşecekse büyümenin sınırlarının ne olacağıdır. Ricardo göre, üretime dahil olanlar üç gruba ayrılır; işgücü (ücret), girişimci (kar) toprak sahipleri (kar). David Ricardo'nun gelir dağılımı modeli olarak bilinen büyüme analizi rant ve ücretler üzerine dayanmaktadır. Ekonomik büyümenin ilk aşamasında verimli topraklar üretime açılacaktır. Ancak nüfus artışı nedeniyle tarımsal ürünlere olan talep artacak, bunun sonucunda düşük kalitedeki topraklar üretime açılacaktır. Azalan verimler kanunu, kalitesi düşük toprakların üretime dahil edilmesiyle ortaya çıkar. Tarımsal üretimi arttırmak için daha kalitesi düşük topraklar yerine verimliliği yüksek topraklarda daha fazla emek ile üretim yapılmalıdır. Ancak bu durumda da yoğun azalan verimler oluşacaktır. Ricardo'ya göre rant, sermaye ve verimliliğin orantılı kullanılarak farklı verimlilikteki topraklardan elde edilen ürünler arasındaki fark kadardır⁴¹. Ricardo'ya göre bu aradaki fark rant veya kira geliri olarak arazi sahiplerine arazinin kullanım karşılığı olarak ödenir. Toplam hasılda rant payı arttıkça ekonomik büyümede üretim de artacaktır.

R. Malthus ve J. Mill gibi David Ricardo da, kapitalist ekonomik sistemin illaki durgunluk sürecine gireceğini ve bu durgunluk sürecinin sürekli olacağını savunan görüşü ile kötümser klasik iktisatçı diye anılmaktadır. Ricardo'nun üretimin

³⁹ Osman Murat Telatar, Harun Terz, "Nüfus Ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, s.199.

⁴⁰ Eda Bozkurt; s.27.

⁴¹ Ayşegül Yakar Önal; "Smith'den Ricardo'ya Rant Teorisindeki Değişim", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 45. Seri / Yıl 2004, s.91.

unsurlarından olan işgücü (ücret) ile ilgili ortaya koyduğu iki önemli kavram; emeğin piyasa fiyatı ve doğal ücret haddidir. Emeğin piyasa fiyatı, emek arz ve talebinin kesiştiği noktada belirlenir. Doğal ücret düzeyi, emeğin maliyetine bağlayan ve ücret düzeyinin de işçilerin hayatlarını idame ettirmeleri için gerekli olan düzeydir. Bu teoriye göre ücretler doğal ücret düzeyinin üzerinde olursa iş gücü artacak tersi durumda ise işgücü azalacak uzun dönemde ise ücretler doğal ücret düzeyinde dengede olacaktır⁴².

Klasik büyüme teorisyenlerinden olan Malthus, Ricardo ve Adam Smith'in teorileri günümüz büyüme kavramını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Fakat klasik iktisatçıların sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeye ilk defa değinmesi sebebiyle bugünün büyüme teorileri ve orta gelir tuzağı arasındaki ilişkiye katkı sağlamıştır. İyimser iktisatçılardan olan Smith'in durgunluk sürecini sermaye akımlarından ziyade teknoloji ve sosyal faktörlerle aşacağı görüşü günümüzde benzer etkilerle orta gelir tuzağının da aşılabileceğine işaret sayılabilmektedir. Fakat Malthus'un Nüfus Kanunu ve Ricardo'nun teknolojideki iyileşmenin ekonomileri durgunluktan kurtarmaya yetmeyeceği görüşü, günümüz büyüme sürecinde ekonomilerin orta gelir tuzağında takılı kalacağı olasılığına daha yakın sayılabilir.

3.1.1.2. Modern Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı

Harrod-Domar (Kararsız Denge) Büyüme Teorisi, iktisadi büyümenin öncüsü olarak bazı ekonomistler klasikleri görürken bazıları ise Harrod-Domar'ı kabul etmektedir. Harrod ve Domar kısa dönemli statik analizi uzun dönemli olarak değiştiren ve dinamik büyüme teorileri üzerine çalışmalar yapan iktisatçılardır. Harrod-Domar büyüme teorisi, tam istihdam düzeyindeki bir ekonomik büyümede denge üzerine odaklanmıştır⁴³.

Harrod'un "Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme" isimli makalesi vardır. Bu makalenin hazırlanmasında Bay Keynes ve Geleneksel Teori isimli makaledeki eleştiri etkili olmuştur. Harrod yatırım harcamalarının toplam talep, üretim kapasitesi üzerine etkisini hesaba katarak büyüyen bir ekonomide, tam istihdam denge durumunun sağlanmasının mümkün olup olmadığını araştırmıştır. Domar

⁴² Erdal Ünsal; s.60-65

⁴³ Muhteşem Kaynak; s.88.

modelinde de Harrod gibi yatırımların üretim kapasitesi üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Domar'ın büyüme modelinde, ekonomik büyümenin dengede şartı, yatırımların kapasite arttırıcı etkisi ile gelir arttırıcı etkisinin eşit kabul edilmesidir. Sir Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar'ın birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri model, taşıdığı benzerlik nedeniyle Harrod-Domar modeli olarak ele alınmaktadır⁴⁴.

Harrod-Domar büyüme modeli 1960'lı yıllardan sonra gelişmekte olan ülkelerin planlı kalkınma çabalarında hedeflenen büyüme hızına ulaşmak için gereken finansman ihtiyacını belirlemede kullanılmaktadır. Harrod-Domar büyüme modelinde ekonomik büyüme hızı (g), tasarruf oranı (s) ve sermaye hâsıla katsayısına (k) bağlıdır.

$$g = \frac{s}{k}$$

Denklem ekonomide bıçak sırtı modeli olarak adlandırılmaktadır. Bıçak sırtı denge modelinde dengeli bir kalkınmada hedeflenen büyümenin oranı, marjinal tasarruf eğiliminin sermaye hasıla katsayısına eşit olmalıdır. Denklem bu şekilde olduğunda dengeli büyümeden söz edilebilirken denklemdeki eşitliğin bozulmasında Harrod-Domar sisteminde dengenin kararlılığını devam ettirebilmenin yolu yoktur; bu nedenle kaosa, istikrarsızlığın artmasına ve kalıcı işsizliğin ortaya çıkmasına neden olur. Hükümet tarafından düzeltici eylemler olmadığı sürece tekrar dengeye gelemeyiz bu nedenden dolayı bu denklem bıçak sırtı olarak adlandırılmaktadır. Konumuz açısından değerlendirecek olursak bıçak sırtı modelinde dengenin bozulması durumunda ekonomiler orta gelir tuzağına düşebilir⁴⁵.

3.1.1.3. Neoklasik Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı

Neoklasik büyüme teorisi Solow-Swan modeli olarak anılsa da Solow'un katkısı daha çok öne çıkmıştır. Solow (Neoklasik) büyüme modelinde, Harrod-Domar büyüme modeline eleştirel yaklaşmıştır. Robert Solow (1956) "A Contribution to the Theory of Economic Growth/Ekonomik Büyüme Kuramına Bir

⁴⁴ Brian Snowdon ve Howard R. Vane; "Modern Makro Ekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü", Elif Yayınevi, Çev. Barış Kaplamacı, 2012, s.530-602.

⁴⁵ Erinc Yeldan; "İktisadi Büyüme Ve Bölüşüm Teorileri", Efil Yayınevi, 2010, s.104-105.

Katkı” adlı çalışmasında modern ekonomik büyüme teorilerinin ikincisi olarak ortaya çıkmıştır⁴⁶.

Solow Büyüme Modeli (Standart Neoklasik Model), bazı ülkeler zengin iken bazılarının neden zengin olduğu anlatılmaktadır⁴⁷. Solow, üretimde sermaye ve emeğin birbiri yerine ikame edilebileceğini öngörmüş bu öngörüsüyle Harrod-Domar’dan ayrılmaktadır. Üretim faktörlerinin tam ikame edilebilirliği ile ekonomi kararlı dengeden uzaklaşmayacaktır. Solow büyüme modeli üretim fonksiyonunda geliri etkileyen faktörler; emek, sermaye, teknolojidir. Solow modeline göre toplam milli gelir Y, sermaye K, L emek ve A teknoloji seviyesi üretim fonksiyonu olarak üretimin düzeyini verir. Solow’un temel üretim fonksiyonu şu şekildedir;

$$Y=K^{\alpha} L^{(1-\alpha)} \quad Y=AK^{\alpha} L^{(1-\alpha)}$$

denklemin teknolojinin eklendiği denklemdir. Solow modelinde uzun vadeli büyümeyi belirleyen teknolojidir.

Neoklasik görüşe göre, her ülke birbirinden farklı iki aşamalı büyüme süreci yaşamaktadırlar. Birincisi, fiziksel sermaye stokunda meydana gelecek artış ikincisi ise, durağan hal altındaki üretim deneyimidir. Fiziksel sermaye birikimi üretim sürecinde mal ve hizmet üretimine yönelik makine, teçhizat, bina gibi öğelerden oluşmaktadır. Fiziksel sermaye birikiminde yer alan sermaye mallarının ortak özelliği üretimde emeği verimli kılmaktır. Ekonomik büyümeden bahsedebilmek için fiziksel sermaye birikimi olmalıdır. Neoklasik büyüme modeline göre ülkelerin sahip olduğu üretim fonksiyonu verili bir üretim fonksiyonudur. Neoklasik model büyümenin ilk aşamalarında emek gücünün fiziksel sermaye birikiminden daha hızlı büyümesi ile olabileceğini savunmaktadır. Ülkeler arası büyümenin farklılığın nedeni ise fiziksel sermaye stokundaki farklılıklara dayanmaktadır. İşçi başı sermaye oranı yüksek ülkelerde işçi başına çıktı da yüksektir. Neoklasik büyüme modeline işçi başına büyümeyi arttırmaya yönelik olan bu modelin uzun dönemde devamlılığı sağlanamamaktadır. Uzun dönemde neoklasik teoriye göre durağan durum adı verilen ikinci aşamaya geçmektedir. Durağan durumda işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye ekonomide uzun dönemde dengededir. Durağan durumda sermaye

⁴⁶ Robert M. Solow; “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1 (Feb., 1956), pp. 65-94.

⁴⁷ Nurgül Evcim; “Arge ve İnovasyon Faaliyetleri İle Büyüme İlişkisi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı, Denizli Temmuz 2017, s.33.

stoku ve işgücü stoku artarken işgücü başına sermaye artmaz işgücü başına sermaye ve işgücü başına çıktı büyür ekonomi dengede kalabilmek için durağan duruma doğru gider. Bu durağan durumdan kurtulmanın yolu dışsal olarak kabul edilen teknoloji ile giderilebilir⁴⁸.

Orta gelir tuzağının Solow büyüme modeli yatmaktadır. Ülkede sermaye birikimin artması sonucu büyüme hızının durması durumu orta gelir tuzağı olarak belirtilmiştir. Sermayenin marjinal verimliliğinin yükselmesi beşeri sermaye ve teknolojik gelişme ile sağlanır. Orta gelirli ekonomilerde beşeri sermaye düşük düzeyde ve verimsiz alanlarda kullanılmaktadır.

Neoklasik modelde ele alınan bir başka konu yakınsama kavramıdır. Solow büyüme modelinde durağan durum düzeyi ile aynı kişi başına düşen çıktı düzeyine sahip ülkeler durağan durum dengesinde olan ülkeler geliştirmekte olan ve gelişmiş ekonomilerin reel büyüme oranlarının uzun dönemde birbirine yakınlaşacağını geliştirmekte olan ülkenin bir süre sonra gelişmiş ülkeyi yakalayacağını ifade eder. Yakınsama kavramı gelişmiş olan ülkeler kalkınma sürecini tamamlayarak doyum noktasına ulaşması ile ortaya çıkmaktadır.

Orta gelir tuzağında ülkelerin hızlı büyüme oranı ile gelir yaklaşması yaşayan ülkeler için yapısal dönüşüme ayak uyduramaması bir engeldir. Orta gelirli ülkelerin kişi başına düşen gelirini yükseltmesi ile yakınsama sağlanabilmektedir. Yakınsama orta gelir tuzağında olmayan ülkeler için tuzağa yakalanmaması için yeterli değildir. Orta gelir tuzağının aşılabilmesi için kişi başına gelir ve refahı artırma süreci olarak tanımlanabilecek iktisadi kalkınma ile yakınsama olmalıdır.

3.1.1.4. İçsel Büyüme Teorisi ve Orta Gelir Tuzağı

Solow, uzun dönemli büyüme oranını açıklayan bir teoridir. Sermaye-işgücü dışındaki kısmı dışsal bir unsur olarak nitelendirmiştir. Teknolojiyi dışsal ve sabit kabul eden Solow'a göre yakınsama adını verdiği teoride, uzun dönemde ülkelerin büyüme oranları ile kişi başına düşen milli gelir düzeyleri birbirine yaklaşacaktı. İçsel büyüme modelinde gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler arasındaki farkın kapanmayacağını belirtmiş yaklaşma hipotezini reddetmiştir.

⁴⁸ Erinç Yeldan vd; "Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye? 2012 Cilt1-2, TÜRKONFED http://turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-1sektorel_analiz.pdf.

Solow modeli iktisadi büyümenin nasıl meydana geldiğini açıklayamamaktadır. İçsel büyüme modelleri neoklasik modelin açıklamaya çalıştığı iktisadi olayların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İçsel büyüme modelleri, Paul M. Romer'in (1986) öncülüğünde ortaya çıkan, Robert E. Lucas'ın (1988) ve Robert J. Barro'nun (1990) yaptığı bu yaklaşım içsel büyüme olarak adlandırılmaktadır. İçsel büyüme modeli ekonomik büyümenin açıklayıcı unsurlarının piyasa içinde faaliyet gösteren ekonomik birimlerini içsel olarak belirlemiştir. İçsel büyüme modelinin temel varsayımları arasında; artan getiri, dışsallıklar, eksik rekabet piyasası, teknolojik gelişme ve beşeri sermaye, sosyal altyapı sayılabilir.

Beşeri Sermaye Modeli (Lucas), “On the Mechanics of Economic Development (Ekonomik Gelişim Mekanikleri)” adlı makalesi beşeri sermayeyi esas alan çalışmaların öncüsü niteliğindedir. Beşeri sermaye, kişinin ya da toplumun eğitim düzeyi, sağlık durumu, bilgi beceri ve yetenek kazanabilmek için yaptığı harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Beşeri sermaye eğitim ile ortaya çıkmakla birlikte yaparak öğrenme yolu ile de kendiliğinden oluşabilmektedir⁴⁹.

Lucas'da beşeri sermaye, bireyin genel beceri düzeyi olarak alınmaktadır. Beşeri sermaye, eğitilmiş ve beceri kazandırılmış işgücü olarak tanımlanmaktadır. Uzun dönemde beşeri sermayenin sınırsız bir şekilde arttırılabilmesi ile sürdürülebilir büyüme mümkün olacaktır. Ekonomide büyümenin şartı beşeri sermayenin artmasıdır. Bu konuda görüş bildiren Rebelo, ekonomide fiziki sermaye-beşeri sermaye oranı düştüğünde yani beşeri sermaye oranı arttığında büyümenin hızlanacağını savunmuştur. Lucas ise, fiziki sermayenin öneminin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bireyin beşeri sermayesinde ki artışı bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine katkı sağlayacak beşeri sermaye birikiminin artması ekonomiye finansman kaynağı yaratacaktır. Beşeri sermayeni büyümeye fiziki sermayelerin etkisinden daha fazla katkı sağlayacaktır⁵⁰.

Lucas'ın modeline göre, beşeri sermayeye önem veren ülkeler orta gelir tuzağına takılmayan ülkelerdir. Modele göre fiziki sermayenin gelmemesinin nedeni

⁴⁹ Robert E. Lucas; “On the Mechanics of Economic Development”, Journal of Monetary Economics 22 (1988) 3-42. North-Holland.

⁵⁰ Sami Taban, Muhsin Kar; “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, Sosyal Bilimler Dergisi 2006/1, s.162-163.

beşeri sermaye eksikliği. Beşeri sermaye yatırımları ile eğitim harcamaları artar bunun sonucunda AR-GE harcamalarında da artış gözlenmektedir.

AK Modeli (S. Rebello), neoklasik modeldeki yakınsama hipotezini reddetmektedir. S.Rebello'ya göre uzun dönemde kişi başına büyümeyi dışsal teknolojik gelişmenin olmaması etkilememektedir. Modelde ölçeğe göre sabit getiri varsayımı vardır. Neoklasik model, Cobb Douglas modelinden türetilmiş sermaye girdisi beşeri sermayeyi de içine alacak şekilde gösterilmiştir. Model $Y=A.K$ olarak ifade edilmesinden dolayı AK model olarak anılmaktadır. Modelde tasarruf oranlarındaki değişimler büyüme oranı etkilemektedir. Tasarruf oranındaki artış ile büyümede artış göstermektedir. AK modelinde sermaye stoku ile sermayenin getirisi arasında ters orantı vardır. Modelde azalan verimler kanunu reddetmektedir. Yatırımların artması ile de büyüme hızlandırılabilir⁵¹.

AR-GE Modeli (P. Romer), modeline göre büyümenin kaynağı teknoloji sayılmakta ve teknoloji faktörü içsel kabul edilmektedir. Rommer modelinde ekonomik büyümenin temelinde AR-GE faaliyet alanında yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkan teknolojik gelişme vardır.

Düşük gelirli ülkeler orta gelir düzeyine geldiğinde emeğe dayalı sektörlerde üretim yapmaktadır. Orta gelirli ülkeler, yüksek gelirli ülke düzeyine ulaşabilmek için katma değeri yüksek ürünler üretmelidir. Bu aşamada Rommer modelinde ekonomik büyümenin temelini oluşturan teknoloji devreye girmektedir. Yüksek teknoloji ürünler üretemeyen ülkeler bir üst gelir düzeyine çıkmakta zorlanan ülkelerdir. Ar-Ge sektörüne yapılan yatırımlar ekonomide büyümenin temelini oluşturur⁵².

Arrow tarafından ortaya atılan “Yaparak Öğrenme” düşüncesinden hareketle Rommer’a göre bu yöntemle üretilen teknik bilgiyi ülkeler yeni üretimlerde kullanacak ve yeni üretimin maliyeti düşük kalitesi yüksek olacaktır⁵³. Rommer

⁵¹ Onur Dündar; "Orta Gelir Tuzağı Türkiye Ekonomisi İçin Riskler Ve Sakınma Stratejiler", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2013, s. 24-52-53.

⁵² Erinç Yeldan; s.221.

⁵³ Miray Özden; "İktisadi Büyüme Ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri Ve Önemi: Türkiye Örneği", ", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ-2014, s.4.

bilginin dışsallık ve yayılması ile birlikte diğer firmalar olumlu etkilenecek tüm ekonomide olumlu etki yaratacaktır.

Yaparak Öğrenme Modeli (Arrow), bazı sektörlerde zamanla maliyetin düşmesi, kalitenin artması ve üretimin hızlanmasına yaparak öğrenme demiştir. Firmalar üretim yaptıkça ürünlerini geliştirmekte ve yeni ürünler ortaya çıkarmaktadır. Firmaların yaparak öğrenmeleri ile büyüme gerçekleşmektedir. Arrow firmanın yatırım yapması sadece sermaye stokunun yanı sıra firmanın bilgi birikiminin de artmasına yol açar⁵⁴.

Kamu Politikası Modeli (Robert Barro), verimlilik, teknoloji ve iktisadi büyüme ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiler üzerine araştırma yapmıştır. Kamu sektöründe kullanılan mal ve hizmetlerin üretim faktörlerinden biri olduğunu varsayar. Verimli kamu harcamalarına yönelik yatırımlar sonucu büyümenin sağlanacağı yönünde öngöründe bulunmuştur. Modele göre vergilerle finanse edilen kamu harcamaları belirli bir verimlilik düzeyine kadar ekonomik büyümeyi artırır. Kamunun piyasadaki etkinliği göreceli olarak fazla olması vergileri arttıracak olması sebebiyle büyüme de olumsuz etki yaratacaktır⁵⁵. Barro çalışmasında kamu harcamalarının ekonomik büyüme oranı arasında içsel bir büyüme modeli kurmuştur.

Neoklasik büyüme teorisinin de öngördüğü gibi Robert Barro makalesinde, yatırım oranı yüksek olan ülkeler hızlı büyümektedir. Yatırımların daha da artması uzun dönemli büyümede etkili değildir. Bu durumda olan ülkeler durağan duruma yüksek büyüme oranıyla değil, kişi başına yüksek bir gelirle ulaşacaklarını göstermiştir. Barro bu öngöründen koşullu yakınsama olarak bahsetmiştir. Ülkeler toplam yatırım gerçekleştirmelerinin GSYİH içindeki payına GSYİH'deki kamu harcamaları ve beşerî sermayeye yatırım oranına bağlı olarak durağan duruma yakınlaşmaktadır⁵⁶.

⁵⁴Ekonimihukuk.com; <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/icsel-buyume-modelleri/> , İçsel Büyüme Modelleri.

⁵⁵ Robert J. Barro, “*Economic Growth in a CrossSection of Countries*”, The Quarterly Journal of Economics, 106(2), S.407-408.

⁵⁶ Akademik İktisat; http://www.akademiktisat.net/calisma/iktisat_teor/romer_endojen.htm, Erişim Tarihi: 10.06.2019.

3.1.2. İktisadi Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı

İktisadi kalkınma kavramı, bir ekonomide üretim ve kişi başına gelirin arttırılması yanında, az gelişmiş ülkeleri ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yapının değişim ve yenilemesi olarak da tanımlanmaktadır. Kalkınma, ülke ekonomisini bir bütün olarak ele alan yani toplumda iktisadi büyümedekinin aksine ortalama eğitim düzeyi, çocuk ölüm oranı, yaşam süresi beklentisi, gelir dağılımı, beslenme gibi her türlü gelişmelerdir. İktisadi kalkınma bütün toplumlar için arzulanan ekonomik ve sosyal imkânların bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda iktisadi kalkınma ülkeler için arzulanan bir amaç olarak görülmektedir⁵⁷.

İktisadi kalkınma teorileri az gelişmiş ülkeleri ilgilendiren bir konu olup, özellikle gelişmiş ülkelerin büyüme sürecinin az gelişmiş ülkelere uyumsuzluğu sebebiyle ortaya çıkmıştır. Orta gelir tuzağı sorunu az gelişmiş ülkelerin değil daha çok gelişmekte olan ülke sorunu olduğu ifade edilir. Orta gelir tuzağının nedenleri yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği, insan hakları ihlali, demokratik kriz, sağlık ve eğitim seviyesi gibi kalkınmanın alanına giren nedenler vardır. Bir ülkede bölgeler arası gelişmişlik farkları olabilmekte ülkede tek bir ekonomik yapı olmadığı görülmektedir⁵⁸. Ülkenin bazı bölgelerinde orta gelir tuzağı riskinden bahsedilebilecek olursa bile özellikle doğu bölgelerinde alt ve orta gelir sorunun olduğu belirtilmektedir.

Orta gelir tuzağını Dengeli Kalkınma, Dengesiz Kalkınma ve Diğer İktisadi Kalkınma Teorileri ile ilişkilendirilebilecek üç başlık altında ele alınacaktır.

3.1.2.1. Dengeli Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı

Dengeli kalkınma, yatırımların çeşitli endüstriler arasında birbirlerini tamamlayacak şekilde veya birbirlerine talep yaratacak şekilde dengeli bir şekilde dağılımının yapılması anlamına gelmektedir. Dengeli kalkınma teorisi ile farklı sektörlere eş anlı olarak yatırım yapılmaktadır. Piyasada faaliyeti bulunan birkaç

⁵⁷ Mehmet Karagül, Ömer Açıkgöz; "İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:12, Sayı:18, s.473.

⁵⁸ Erinç Yeldan vd.; s.157.

büyük sektöre değil tüm sektörlerde aynı anda yatırım yapılması ile kalkınma gerçekleşecektir. Böylece üretimde meydana gelen artış talebi de arttıracaktır⁵⁹.

Rosenstein – Rodan’ın Büyük İtiş Teorisi, dengeli kalkınma modeline katkı sağlayarak dış kaynaklı kalkınmadan bahsetmektedir. Rosenstein-Rodan kalkınma da sanayileşmeyi öncü kabul etmiştir. Sanayi sektörüne yapılan yatırım eş anlı olarak diğer sektörlerin de karlılığı artırır. Rodan’a göre sanayileşmenin iki yolu vardır. Birincisi, ulusal yatırım olmadan kendi kendine yetebilen dışa kapalı sanayileşme modeli. İkincisi ise, uluslararası işbölümünün hakim olduğu dışa açık sanayileşme modelidir. Büyük itişin ortaya çıkması sanayileşmenin başlaması için gereklidir. Yatırımlarını tasarruflarıyla karşılayamayan az gelişmiş ülkelerin yeterli sermaye birikimi için dış yardımlar gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerde dış yardımlar ile büyüme gerçekleşir. Rodan’a göre kalkınma büyük itişle başlamalı minimum hız ve miktarda gerçekleşecek yatırımlar ile ortaya çıkmalıdır. Rodan’a göre az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmesi için emek fazlası bulunan geri kalmış bölgeye sermaye fazlası bulunan gelişmiş bölgeye emek göçü ile bölgelerin kalkınması veya sermayenin geri kalmış bölgeye göçü gereklidir. Rodan geri kalmış ülkelere sermaye göçünü daha uygun bulmaktadır.

Kritik Minimum Çaba Teorisi (Harvey – Leibenstein), plan yoluyla dengeli kalkınmayı savunur. Leibenstein az gelişmiş ülkelerde piyasa mekanizmasının etkin olmadığını savunmuştur. Bu görüşünü ilk olarak, düşük gelir tuzağı diye ifade edilen kısır döngüye dayandırmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kişi başına gelirin geçimlik düzeyinin bulunduğu koşulda kişi başına gelirde küçük artışlar geliri eski düzeyine döndürecektir. Bu görüşü ile kısır döngü toplumun içsel dinamiğine bağlı olup istikrarlı bir yoksulluk dengesine yol açacaktır. İkincisi ise, girişimcilerin maksimum kar ile milli gelir artışı arasında bağlantının zayıf olması nedeniyle etkin olmayacağını söyler. Bireysel kar ile sosyal kar arasında bağlantının zayıf olması piyasa şartlarının sonucudur⁶⁰.

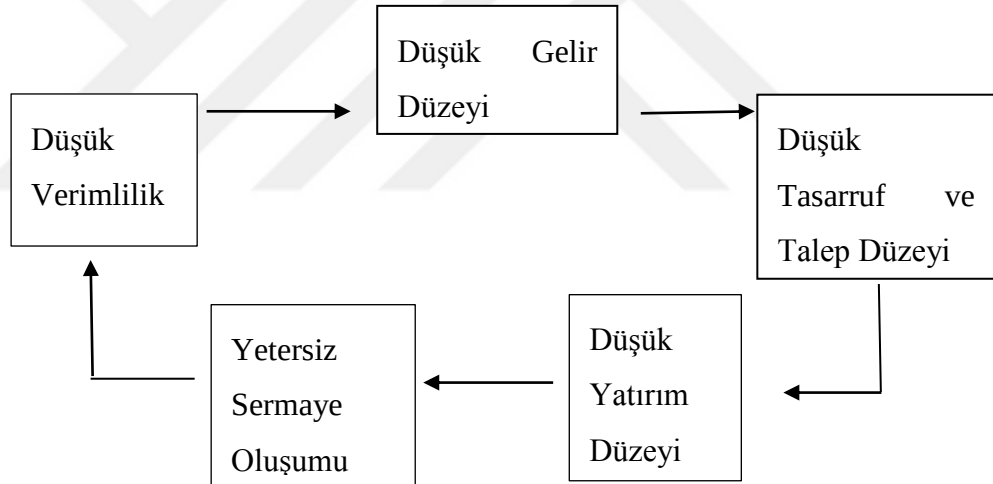
⁵⁹ Cengiz Yavilioğlu; “Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım)”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2), 2002,s. 53-61.

⁶⁰ Harvey Leibenstein; “Economic Backwardness and Economic Growth”, WileyScience Editions, 1963, Aktaran: Akın İlkin, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Elo Matbaacılık, 1976, s.93.

Yoksulluk Kısır Döngüsü Teorisi (R. Nurkse), yoksul ülkeler, yoksulluk kısır döngüsü olarak bilinen fakirlik tuzağındadır. Bu ülkelerde tasarruf düzeyi ve talep yetersiz düzeydedir. Yatırımlar istihdam ve üretimi karşılayamaz düzeyde yetersiz kalmaktadır. Yatırımların düşük düzeyde olması, sermaye birikiminin az olmasına neden olmaktadır. Fiziki ve beşeri sermaye kaynakları sermaye birikiminin azlığından dolayı verimli kullanılmamaktadır. Böylece ekonomi, gelir düzeyi ve verimlilik düşük düzeyde olur başlangıç noktasına geri dönmüş kısır döngüden çıkamamış olacaktır.

Nurkse, bir ülke fakir olduğu için fakirdir görüşünden hareket eder. Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasındaki engel fakirliğin neden olduğu kısır döngüdür. Bu döngüye göre ülkeler yoksulluktan hareket edip yine yoksulluğa ulaşacaktır.

Şekil 1. *Fakirlik Kısır Döngüsü, Nurkse*

Kaynak: Nurkse, 1952

Şekil 1, Nurkse tarafından ortaya atılan fakirlik kısır döngüsü ya da kapalı çember olarak ifade edilir. Kısır döngü bir noktadan başlar ve o noktaya dönüş yaparak kapanır. Etkileşim tek yönlüdür. Kısır döngü tasarruf oranı yetersiz ülkede sermaye birikimi yetersiz, milli gelir düzeyi düşük olması nedeniyle başlangıç

noktasına geri dönerek kısır döngü oluşacaktır. Nurkse göre, orta gelir tuzağına takılmadaki en büyük sorun tasarruf oranının düşük olması gösterilebilir⁶¹.

H. B. Chenery'nin dengeli kalkınma teorisi, az gelişmiş ülkelerde piyasa mekanizması ile optimal kaynak dağılımı arasındaki bağ zayıftır, kaynak ve gelir ilişkisinin istenen doğrultuda olmadığını belirtmiştir. Bu durum ekonomilerde dengesizliğe neden olmaktadır. Girişimci karı ile sosyal kar arasındaki fark ne kadar büyükse optimal kaynak dağılımından o kadar uzaklaşmış olur. Dengesizlikleri ortadan kaldırmak yani ekonomide koordinasyon ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak için ekonomiye planlama yoluyla müdahale edilmelidir.

3.1.2.2. Dengesiz Kalkınma Teorileri

Dengeli kalkınma modelinin reddetmekte, piyasadaki dengesizlik durumunun ekonomideki ilerlemeyi durduracağı şeklindeki görüşünün geçerli olmadığını savunmaktadır. Dengesizlik durumu ekonomiyi hareketlendirir, teşvik eder ve sektörlerde ilerlemelere yol açarak ekonominin canlı bir döneme gireceği görüşünü savunmuştur. Dengesizlik durumu, bu modelin teorisyenlerine göre kalkınmanın gerekliliğidir⁶². Az gelişmiş ülkelerde kaynaklar yeterli düzeyde değildir. Bu sebepten dolayı ülke dengeli kalkınmayı gerçekleştirecek teknik bilgi ve personele sahip değildir. Dengesiz kalkınma teorisyenleri F. Perroux ve P. Streeten, G. Myrdal, A. O. Hirschman'dır.

Dengesiz Kalkınma teorisi öncüsü **A. O. Hirschman**'dır. Hirschman'a göre az gelişmiş ülkeler sektörlerin hepsinde aynı anda kalkınmayı gerçekleştirecek yeterli kaynağa, sermaye miktarına, arz ve talep yönlü piyasa genişliğine sahip değildir. Az gelişmiş ülkelerde kaynak yetersizliği sorunu olmakla birlikte az olan kaynağında ekonomide verimli etkin kullanımını bilmemektedir. Bu sebeplerden dolayı az gelişmiş ülkeler dengesiz kalkınma teorileri ile büyümelidir⁶³. Ülke ekonomisinde bazı sektörlerle yoğunluk verilmesi, dengesiz kalkınma hamlesi de olsa diğer

⁶¹ Ömer Faruk Altunç, Vedat Almalı; “*Fakirlik Kısır Döngüsünün Kırılmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü: DAKA Örneği*”, ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Muş, 2016, s.636.

⁶² Cengiz Yavlioğlu; s.58.

⁶³ Ders Notu Ekonomihukuk.com; “*İktisadi Büyüme ve Kalkınma*”, <https://ekonomihukuk.com/wp-content/uploads/2017/01/B%C3%BCy%C3%BCme-Kalk%C4%B1nma-Ders-Notu.pdf>, Erişim Tarihi: 15.06.2019.

ekonomilere de etki etmektedir. Bu durumun sonucu olarak ekonomide kalkınma gerçekleşecek, ekonomik gelişme hızlanacaktır.

Paul Streeten göre, dengesiz kalkınma ekonomide ilerlemeyi durdurmaz, belirli koşullarda ilerlemeyi sağlar. Ekonomide dengenin olması büyümeyi durdurmaktadır. Dengesizlik ise büyüme için gereklidir, dengesizlik durumu ekonomide daha çok canlılık getirerek büyümeyi sağlamaktadır⁶⁴. Streeten görüşünü nicel ve nitel faktörlere dayandırmaktadır. Nicel faktörler bölünmezlikler ve ölçek getirileri gibi faktörlerdir. Nitel faktörler ise, piyasanın dinamik yapısı ve yeni buluşlar için ortamın uygunluğudur.

Kalkınma Kutupları (Perroux) göre, iktisadi kalkınmada bir ülkede bölgeler arası kalkınma farklılıkları olduğunu savunur. Pazarın büyüklüğü, altyapının durumu, hammaddeye yakınlık, yan sanayi, işgücü ve sosyal üst yapı gibi nedenlerden dolayı bazı bölgeler kalkınmada önceliklidir. Ülkede kalkınma kutuplarının oluşacağını savunur. Kutuplar çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yayılarak diğer bölgelerde kalkınır.

Dengesiz kalkınma teorilerinin temelinde yatan düşünce gelişmekte olan ekonomilerde sermaye yetersizliği gibi nedenlerle her bölgenin eşit kalkınma düzeyine sahip olmamasıdır. Latin Amerika ekonomileri ve Türkiye’de gelir dağılımı, bölgeler arası gelişmişlik farkları en yüksek ülkelerdir. Türkiye ekonomisinde bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları vardır. Türkiye’nin bazı bölgeleri orta, bazıları yüksek gelirli iken, bazı bölgeleri ise yoksulluk seviyesindedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları gelişmekte olan ülkenin sorunu olduğu kadar gelişmiş ülkelerin de sorunudur. Gelişmekte olan ülkelerde yetersiz sermaye ve emek nedeniyle gelişmişlik farklılığı ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise artan emek ve sermayenin yeterli değeri bulamamasından kaynaklıdır. Dengesiz kalkınma teorilerine göre dengesizlik ekonomiyi canlandıracak belirlenen belirli merkezlerde kalkınma hamleleri yayılarak ülkenin tamamına etki edecek ve daha yüksek kalkınma hızına ulaşmayı sağlayacaktır. Az gelişmiş ülkeler büyüme hızını devam ettiremeyerek bir üst gelir düzeyine yükselememekte ota gelir düzeyinde kalmaktadır. Ülkeler bu düzeyden yükselebilmek için belirli bölge veya

⁶⁴ Paul Streeten; “*Unbalanced Growth*”, Oxford Economic Papers, New Series, 1959, 11 (2), pp.171.

sektörlere yatırım yapmaktadır. Fakat ülkelerin orta gelir tuzağını aşabileceğine dair kesinlik söz konusu değildir.

3.1.2.3. Diğer Kalkınma Teorileri ve Orta Gelir Tuzağı

Yakınsama teorilerine göre, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüyecektir. Bağımlılık teorisi, ülke ekonomisindeki dengesizliğe değil dış ticaret ilişkilerinin dengesizliğini konu almıştır. Aşamalı/Doğrusal kalkınma modeli ise tarihsel süreci değerlendiren yaklaşımdır. Sınırsız emek arzı ile kalkınma teorisi az gelişmiş ülkelerde modern ve tarım sektörü olmak üzere ikili bir yapı vardır.

Doğrusal/Aşamalı Kalkınma Teorileri (Rostow), tüm ülkeler aynı tarihsel aşamadan geçerek kalkınma sürecini tamamlamaktadır. Bu aşamalar;

- Geleneksel toplum aşaması,
- Kalkışa hazırlık aşaması,
- Kalkış aşaması (take-off),
- Olgunlaşma aşaması,
- Kitle tüketim aşamasıdır.

Rostow'un kalkınma aşamalarının ilki geleneksel toplum aşaması ekonomik faaliyetlerin tarıma dayalı olduğu gelir düzeyinin düşük olduğu aşamadır. Verimlilik tasarruf ve yatırım oranları düşük, tarım kesiminde işgücü oranı yüksektir. İkinci aşama kalkışa hazırlık aşaması geleneksel toplum aşamasından kalkışa hazırlık aşamasına geçmek dışsal şoklarla olur. Yatırımlarla birlikte teknolojinin gelişmesi gelirin artmasını sağlar. Gelir artışı da tasarrufları, tasarruflar ise yatırımları artırır. Üçüncü aşama kalkış aşaması sanayileşmenin olduğu en önemli aşamadır. Modern teknoloji yaygınlaşarak ekonomik büyüme kendi kendini besler düzeydedir. Gelişmenin önündeki engeller ortadan kalkmıştır. Dördüncü aşama olgunlaşma aşaması sanayi sektörünün ekonomi içinde önem kazandığı aşamadır. Uzun süreli bir ilerleme vardır. Yatırımların milli gelir içindeki payı yüksek gelir artışı nüfus artışından yüksektir. Modern teknoloji ile birlikte ithal edilen malların üretimi yurtiçinde olmaktadır. Beşinci ve son aşama kitle tüketim aşaması toplumun refah düzeyinin yüksek olduğu aşamadır. Hizmet sektörünün önemi artarak üretim sanayisi

dayanıklı tüketim malları üretimi olmuştur. Otomobil üretimi bu aşamada yaygınlaşmış ülke teknolojiyi ihraç etmektedir⁶⁵.

Tablo 2. Rostow'a Göre Farklı Ülkelerdeki Take-off Dönemi

Ülkeler	Kalkış	Ülkeler	Kalkış
İngiltere	1783-1802	Rusya	1890-1914
Fransa	1830-1860	Kanada	1896-1914
Belçika	1833-1860	Arjantin	1935-
Amerika	1843-1860	Türkiye	1937-
Almanya	1850-1873	Hindistan	1952-
İsveç	1868-1890	Çin	1952-
Japonya	1878-1900		

Kaynak: Rostow, 1955

Rostow'un 1955 yılında yayımladığı araştırmasında, Türkiye'nin kalkışa geçmesi yaklaşık 1937 yılındadır. Tarımsal gelir ve tarımda verimliliğin artmasıyla kalkış aşamasına geçiş gerçekleşmiştir. Farklı iki politika altında oluşmuş olan bu süreç düzenli gelişmeyle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı Türkiye'nin yapısal meselelerine çözüm bulup bulamayacağına göre şimdiden öngörülemez.

Rostow'un kalkış aşamasındaki Türkiye gibi ülkeler kalkış aşamasındaki gelişmeleri tamamlayamamakla birlikte orta gelir tuzağına takılmaktadır. Orta gelir tuzağından kurtulmak için yapılması gerekenler kalkış aşamasında gerçekleştirilecek adımlara paralellik göstermektedir. Kalkış aşamasındaki ülkeler bu aşamayı tamamlayıp olgunlaşma aşamasına geçememesi ile orta gelir tuzağında takılı kalırlar.

Bağımlılık Yaklaşımı Teorileri, ikinci dünya savaşı sonunda sömürgecilik ortadan kalkmıştır. Buna rağmen sömürgeci yeni kurtulmuş ülkelerin üretim ilişkileri ve yönetimleri önceden sömürgesi olduğu ülkeye dayanmaktadır. Bağımlılık yaklaşımı teorisyenlerine göre çevre ülkelerin kalkınma sorunu kendi ekonomisinden çok uluslararası kapitalist sisteme katılmalarından kaynaklanan sorunlarla ilgilidir. Kapitalizmin çevreye yayılması çevre ekonomilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bağımlılık yaklaşımına göre geri kalmış ülkelerin nedeni ülkelerdeki

⁶⁵ Walt Whitman Rostow; "The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifest", Cambridge University Press, Cambridge 1960, pp.274-328.

ekonomik yorgunluğun ya da olası kötü gidişatın sebebinin kendi iç dinamikleri değil, ülkenin dışında sömürü sisteminden kaynaklı oluşudur.

Yakınsama Teorisi öncüleri olarak, M. Abramowitz, C. Perez ve L. Soete ile A. Gerschenkron görüşleri ele alınabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye küreselleşmeyle birlikte gelişmiş ülkelere yönelmiştir. Az gelişmiş ülkeler doyum noktasına ulaştığında büyüme hızı yavaşlayacak bir noktadan sonra duracak büyüme hızı sıfır olacaktır. Az gelişmiş ülkelere yönelen sermaye ile büyüme hızlarını arttırarak kişi başına düşen geliri gelişmiş ülke seviyesine gelecektir. Abramowitz'e göre neoklasik görüşe benzer şekilde gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeleri yakalayacağı görüşüne sahiptir. Ülkeler tuzağa takılmadan yakalaması söz konusudur.

Sınırsız Emek Arzı ile Kalkınma Teorisi (Arthur Lewis), az gelişmiş ülke ekonomilerinde birbirinden farklı iki sektörün olduğunu belirtmiştir. Bu sektörler; sanayi (modern) kesimi ve tarım (geleneksel) kesim sektörleridir. Sanayi sektöründe yüksek verimlilik ve ücretler varken tarım sektöründe düşük verimlilik ve düşük ücretler vardır. Geleneksel kesimde sınırsız işgücü vardır modern kesimin ihtiyaç duyduğu işgücü geleneksel sektörden alınıp istihdam edilir. Lewis'e göre kalkınmanın gerçekleşebilmesi için yatırımı destekleyen tasarrufların artması ve modern kesimde sermaye birikimine ihtiyaç vardır. Az gelişmiş ülkelerde kalkınmayı engelleyen faktör tasarrufların yetersizliğidir.

4. ORTA GELİR TUZAĞININ BELİRLENMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER VE AMPİRİK YAKLAŞIMLAR

4.1. ORTA GELİR TUZAĞININ TESBİTİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

4.1.1. Matematiksel Olarak Ölçülmesi

Orta gelir tuzağı olarak kullanılan tanımlardan birisinin ABD GSYİH 'sının % 20'sine takılıp kalmasıdır, ABD Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının % 20'sini alarak

yapılan hesaplama matematiksel hesaplama⁶⁶. ABD'nin baz alınmasının nedeni ise 1920'li yıllardan itibaren ekonomik lider kabul edilmesidir.

Bu tanımlamaya göre orta gelir tuzağının matematiksel ölçüm formülü:

$$\frac{\text{Ülke KBDGSYİH}}{\text{ABD KBDGSYİH}} \times 100$$

Günümüzde ABD'de kişi başına gelir düzeyi 50.000 \$ olarak kabul edildiğinde bunun % 20 si 10.000 \$ düzeyinde olacaktır orta gelir düzeyinin karşılığının 10.000 \$ olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.

4.1.2. Felipe, Abdon ve Kumar'ın Yaklaşımı

Felipe, Abdon ve Kumar (2012) yapmış olduğu çalışmada öncelikle orta gelir tuzağının hangi gelir seviyesinde ortaya çıktığını incelemiş daha sonra da bir üst gelir grubuna geçmek kaç sene geciktiğinde sorun olarak algılanabileceğini araştırmıştır. Felipe vd. 1950 - 2010 yıllarını kapsayan yaptığı çalışmada 124 ülke ekonomisini dört gelir grubuna ayırmıştır. 2010 yılında Felipe vd. bulgularına göre şöyle sınıflandırılmaktadır: 40 ülke düşük gelirli, 38 ülke düşük-orta gelirli, 14 ülke yüksek-orta gelirli, 32 ülke yüksek gelirli. Felipe, Eichengreen'in ölçütünü de göz önüne alarak ülkelerin alt-orta gelir düzeyinde geçirdiği süreyi ve geçiş dönemi boyunca ortalama büyüme hızını belirlemiştir.

Felipe vd. tarafından ortaya konulan "Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?" isimli çalışmada; ülkeleri kişi başına düşen gelir düzeylerine göre dörde ayırmıştır. Bu ayrıma göre; 1990 yılı satın alma gücü paritesi dikkate alınarak, gelir düzeyi 2000 \$ düzeyinin altında olan ülkeler düşük gelirli, 2.000 \$-7.250 \$ aralığında olan ülkeler alt-orta gelirli, 7.250 \$-11.750 \$ aralığında olan ülkeler üst-orta gelirli ve 11.750 \$'ın üzerinde olan ülkeler ise yüksek gelirli ülke olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalara göre bir ülke alt-orta gelir düzeyinde 28 yıl ve daha fazla yıl kalıyorsa alt-orta gelir tuzağında olduğu belirtilmektedir⁶⁷. Ülkelerin alt-orta gelir düzeyinde en fazla 28 yıl iken üst-orta gelir düzeyinde en fazla 14 yıl içinde üst-orta gelir grubundan bir üst gelir grubuna

⁶⁶ Mahfi Eğilmez, "Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye", 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, Erişim Tarihi: 08.07.2019

⁶⁷ Emrah Koçak ve Ümit Bulut, "Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama", Maliye Dergisi, 2014 167:167-01, s.10.

geçmeleri gerekir geçememeleri durumunda üst-orta gelir tuzağında olduğu belirtilmiştir⁶⁸.

Tablo 3. 1950-2013 Yılları Arasında Gelir Düzeylerine Göre Ekonomiler

Yıl	Düşük Gelirli Ekonomiler	Alt-Orta Gelirli Ekonomiler	Yüksek-Orta Gelirli Ekonomiler	Yüksek Gelirli Ekonomiler
1950	80	35	6	3
1960	69	40	11	4
1970	59	41	14	10
1980	49	45	9	21
1990	47	45	9	23
2000	47	39	11	27
2008	40	39	14	31
2010	39	39	15	31
2013	37	39	15	33

Kaynak: Felipe vd. 2014

1950-2013 yılları arasında gelir düzeyleri bakımından ekonomilerin dağılımı belirtilmiştir. Tabloya göre 1950’li yıllarda düşük gelir düzeyinde 80 ülke yer alırken 2013 yılına kadar bu rakam düşmüş düşük gelir grubunda 37 ülke kalmıştır. Alt orta gelir düzeyindeki ülkelere baktığımızda 1950 de 35 olan rakam 2013 yılında 39’a yükselmiştir. Düşük gelir düzeyinden olan ülkeler zaman la azalmakta fakat geçen 63 yılda diğer gelir düzeylerinde değişimin fazla olmadığı gözlemlenmiştir⁶⁹.

Tablo 4. 1950 Sonrası Üst Orta Gelir Düzeyine Ulaşan Örnek Ülkeler

Ülke	Düşük-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Düşük-Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl	Geçiş Süresince Ortalama Büyüme Hızı(%)
Çin	1992	2009	17	7,5
Malezya	1969	1996	27	5,1
Kore	1969	1988	19	7,2
Taypei, Çin	1967	1986	19	7,0

⁶⁸ Eda Bozurt vd s.28.

⁶⁹ Jesus Felipe vd.; s.8.

Tablo 4'ün Devamı.

Ülke	Düşük-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Düşük-Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl	Geçiş Dönemi Süresince Ortalama Büyüme Hızı(%)
Tayland	1976	2004	28	4,7
Bulgaristan	1953	2006	53	2,5
Türkiye	1955	2005	50	2,6
Kosta Rika	1952	2006	54	2,4
Umman	1968	2001	33	2,7

Kaynak: Felipe, Abdon, Kumar, 2012

Tablo 4'e göre alt-orta gelir seviyesinde Çin 17 yıl kalarak en az kalan ülke olmuştur. Türkiye, Bulgaristan, Kosta Rika ülkeleri ise 50 yılı aşkın süredir alt-orta gelir seviyesinde kalmıştır.

1950 yılı sonrasında üst orta gelir seviyesinden yüksek gelir düzeyine ulaşan ülkeler tablo 5' te gösterilecektir.

Tablo 5. 1950 Sonrası Yüksek Gelir Düzeyine Ulaşan Ülkeler

Ülke	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek-Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl	Geçiş Dönemi Süresince Ortalama Büyüme Hızı(%)
Hong Kong	1976	1983	7	5,9
Japonya	1968	1977	9	4,7
Kore	1988	1995	7	6,5
Singapur	1978	1988	10	5,1
Taypei, Çin	1986	1993	7	6,9
Avusturya	1964	1976	12	4,1
Belçika	1961	1973	12	4,4
Danimarka	1953	1968	15	3,3
Fillandiya	1964	1976	15	3,6
Fransa	1960	1971	11	4,4
Almanya	1960	1973	13	3,4
Yunanistan	1972	2000	28	1,8

Tablo 5'in Devamı.

Ülke	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek-Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl	Geçiş Dönemi Süresince Ortalama Büyüme Hızı(%)
İrlanda	1975	1990	15	3,2
İtalya	1963	1978	15	3,4
Hollanda	1955	1970	15	3,3
Norveç	1961	1975	14	3,5
Portekiz	1978	1996	18	2,8
İspanya	1973	1990	17	2,7
İsveç	1954	1968	14	3,6
Arjantin	1970	2010	40	1,2
Şili	1992	2005	13	3,7
İsrail	1969	1986	17	2,6

Kaynak: Felipe, Abdon, Kumar, 2012

Tablo 5'e göre Hong Kong, Kore ve Taypei, Çin 7 yıl gibi kısa bir süreyle en az kalan ülkelerdir, Arjantin ise 40 yıl kalarak üst-orta gelir düzeyinde en uzun süre kalan ülkedir⁷⁰. Ülkelerin bir üst gelir grubuna geçiş süreleri farklıdır bu farklılık ekonomik yapıları ile paralellik göstermektedir.

4.1.3. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı

Orta gelir tuzağının belirlenmesinde kullanılan yöntemlerden biridir. Eichengreen vd. (2012) ile Aiyar vd. (2013) tarafından geliştirilen bu yöntemin amacı önceden belirlenen kriterler doğrultusunda ülkelerin ekonomik büyüme sürecinde görülen yavaşlama durumlarının tespit edilerek bu yavaşlamayı etkileyen faktörlerin belirlenmesidir⁷¹.

4.1.3.1. Eichengreen Yaklaşımı

Eichengreen vd. (2012) orta gelir tuzağı için yapmış olduğu tanımlamada ülkeler orta gelir düzeyine ulaştığında ekonomik büyüme sürecinde duraksama görülür, büyüme sürecindeki yavaşlamanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

⁷⁰ Jesus Felipe vd.; "Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?", Levy Economic Institute Working Paper No:715, pp.22-24.

⁷¹ Fatma Ünlü, Rıfat Yıldız; "Orta Gelir Tuzağını Açıklayan Teorik ve Ampirik Yaklaşımlar", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 49, Ocak-Haziran 2017, s.106-107.

Bu yaklaşım a göre ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadığının tespiti için belirlemiş olduğu üç şartın aynı anda gerçekleşmesine bağlamıştır. Bu üç koşul:

- 1- Büyüme de yavaşlama gerçekleşmeden yedi yıl önceki dönemde ortalama büyüme oranı % 3,5 veya daha fazla olmalı,
- 2- Büyümede yavaşlamanın gerçekleştiği yıldan sonraki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme hızında %2'lik bir düşüş yaşanmalı,
- 3- SGP'ne (2005 yılı fiyatları ile) göre, ülkenin kişi başına düşen gelir düzeyinin 10.000\$'dan daha yüksek olmalıdır⁷².

Tablo 6. Büyümede Yavaşlama Durumuna Örnek Bazı Ülkeler

Ülke	Yıl	Yavaşlamadan Önceki Ortalama Büyüme Oranı (%)	Yavaşlamadan Sonraki Ortalama Büyüme Oranı	Büyümedeki Fark (%)	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
Arjantin	1998	3,7	0,5	-3,2	13.132
Avustralya	1969	3,9	1,6	-2,3	16.326
Fransa	1974	4,4	1,6	2,8	17,473
Güney Kore	1996	7,2	-2,2	-0,5	17.613
İran	1976	6,2	-8,4	14,16	11.385
Lübnan	1985	6,2	-13,85	-20,0	16192
Malezya	1997	6,5	2,5	-4,0	13.297
Şili	1998	6,1	2,7	3,4	14.011
Yunanistan	1978	3,6	-0,3	-3,9	16.775

Kaynak: Eichengreen vd. 2011

Tablo 6'da görülebileceği üzere yavaşlamadan önceki ortalama büyüme oranı en düşük ülke % 3,6 ile Yunanistan iken aynı şekilde yavaşlamadan önceki ortalama büyüme oranı en büyük ülke ise % 7,2 ile Güney Kore'dir.

Eichengreen çalışmasında büyümede yavaşlamanın hangi yıllar olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Yapılan analizler sonuçlarına göre; kişi başına gelirin 2005 SGP 'ye göre 16.000 \$'ı aşan ülkeler yüksek gelirli ülkeler, Lider ülkenin kişi başına düşen gelirin % 58 'ine ulaşıldığında, toplam istihdamın % 23 'ü imalat sanayiinde

⁷² Barry Eichengreen; "Escaping the Middle Income Trap", Jackson Hole Economic Policy Symposium, USA, 25-27 August, 2011, s.410.

yer alıyorsa bu üç şartı sağlayan ülkeler yüksek gelirli ülkeler arasında yer alabilirler⁷³.

4.1.3.2. Aiyar vd.'nin Yaklaşımı

Aiyar vd. (2013), yaptığı çalışmada 1955-2011 yıllarını kapsayan 138 ülkenin kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarını beşer yıllık 11 dönemde incelemiştir. Araştırmaya göre büyüme düşüşleri ve orta gelir tuzağı ile birlikte gelir eşik değeri araştırılmıştır. Ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadığının tespiti için Felipe vd. geliştirmiş olduğu eşik değer yaklaşımını kullanmıştır.

Aiyar vd. (2013)'e göre ülkelerin kişi başına düşen gelirine göre belirlediği eşik rakamlar; 2.000 \$ düşük olan ülkeler düşük gelirli, 15.000 \$ büyük olan ülkeler yüksek gelirli ekonomiler olarak tanımlanmıştır. Orta gelirli ülkeler için herhangi bir eşik değer ya da gelir aralığı açık bir şekilde belirtilmemesine rağmen, düşük ve yüksek gelir grubu için belirlenen eşik değerler arasında kalan ülkelerin orta gelirli ülkeler olarak nitelendirilir⁷⁴.

4.1.4. Yakalama Endeksi Yaklaşımı

Yakalama endeksi yaklaşımını Woo (2012) "China Meets the Middle-income Trap: the Large Potholes in the Road to Catching-up" adlı eserinde kullanmıştır. Çin ekonomisi hakkında araştırma yapmıştır. Ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyi ile ABD kişi başına düşen gelir düzeyinin oranlanması ile bulunmaktadır. 1960-2008 yıllarında ülkeleri yüksek gelirli, orta gelirli ve düşük gelirli olarak sınıflandırmıştır.

1960-2008 yıllarını kapsayan dönemde yapmış olduğu endekse göre yapmış olduğu sınıflandırmada Catch-Up Index (CIU) olarak isimlendirdiği endeksle araştırma yapmıştır. Bu araştırmaya göre; endeks değeri % 50'den yüksek olanlar yüksek, % 55 ile % 20 arasında bulunanlar orta ve % 20'den düşük olanlar düşük gelirli ülkeler şeklinde sınıflandırılmıştır⁷⁵.

⁷³ Barry Eichengreen; pp.66.

⁷⁴ Shekhar Aiyar vd.; "Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap", 2013, IMF Working Paper No. 13/71, pp.12.

⁷⁵ Wing Thye Woo; "China Meets the Middle Income Trap: The Large Potholes in The Road to Catching-Up", 2012, Journal of Chinese Economic and Business Studies, 10(4), pp.315.

4.1.5. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı

Robertson ve Ye'nin yaklaşımı ülkelerin ekonomilerinin OGT olup olmadığını ekonometrik yolla test etmiştir. Bu yaklaşıma göre herhangi bir ülkenin GSYİH'sının doğal logaritma alınarak ABD'nin GSYİH'sının doğal logaritmasından çıkartılarak elde edilen veri seri durağanlık testine tabi tutulmaktadır.

Orta gelir tuzağı; beşeri sermayeden Ar-Ge'ye, ülkelerin gelir dağılımları, sektörel ve bölgesel gelişmeleri, siyasal rejime kadar her alanda geri kalarak yapısal dönüşümlere ayak uyduramayan orta gelirli ülkelerin yaşayacağı zorlu ve sıkıntılı bir süreç olarak ifade edilebilir⁷⁶.

Tablo 7'de Summer-Heston veri setine atıfta bulunularak dünya ülkelerini üç gruba ayırmaktadır. Bu gruplar; zengin, orta dereceli ve yoksul ülkelerdir.

Tablo 7. Dünya Ekonomisinde Gelirler İtibariyle Büyümenin Nitelikleri

	Fert Başına Milli Gelir(PPP \$)	Fert Başına Milli Gelir Büyüme Hızı (%)	Sermaye Birikimi (1/GDP)	Dışa Açıklık (X/N)/GDP
Zengin Ülkeler				
1950-1973	10.957,21	3,6	24,1	37,8
1974-1989	18.595,53	2,1	23,6	54,2
1990-1999	23.808,84	1,8	22,8	69,6
2000-2004	28.080,89	1,8	23,6	85,4
Orta Dereceli Ülkeler				
1950-1973	4.109,03	3,2	15,9	40,4
1974-1989	6.649,09	1,5	16,7	50,2
1990-1999	8.440,63	2,3	17,3	70,9
2000-2004	10.107,18	1,8	15,9	79,8
Yoksul Ülkeler				
1950-1973	1.205,92	2,4	16,7	92,0
1974-1989	1.652,48	1,3	12,5	53,7
1990-1999	2.035,82	1,8	10,3	54,7
2000-2004	2.320,10	1,7	10,5	61,0

Kaynak: Erinc Yeldan, 2012

⁷⁶ Peter E. Robertson ve Longfeng Ye; "On the Existence of a Middle Income Trap", Economic Discussions, 2013, (Working Papers No:12-13), pp. 4-18.

Not: Bütün alt dönemlerde, Zengin ülke grubu en yüksek gelirli % 20 grubuna; Yoksul ülke grubu en alt % 20 gelir grubuna; Orta dereceli grup ise geri kalan ülkelere aittir.

Tablo 7'deki veriler üç grubun gelişmişlik düzeylerini göstermektedir. Sermaye birikimi zengin ülkelerde % 24 civarı iken yoksul ülkelerde ortalama % 13 seviyelerindedir. Yoksulluk tuzağının açıklanmasında sermaye yatırımlarındaki düşüşler dikkate alınabilmektedir. Dışa açıklık oranında 2000 yılında zengin ülkelerde % 85,4, orta dereceli ülkelerde % 79,8, yoksul ülkelerde % 61 olarak oranındadır. Orta gelir tuzağı kavramı teknoloji ve kaynak kullanımı ile açıklanabilecek bir kavram değildir⁷⁷.

4.1.6. Egawa Çalışması

Akio Egawa, "Will Income Inequality Cause a Middle Income Trap in Asia?", 2013 yılında ele aldığı eserde gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağına yol açıp açmadığı gözlemlenerek OGT ile ilgili başka bir konuya değinmiştir. Egawa'nın yaptığı çalışmaya göre gelir dağılımı eşitsizliği orta gelir tuzağının nedeni olabilmekle birlikte büyüme oranları üzerine olumsuz etkileri olduğunu saptamıştır⁷⁸.

4.2. ORTA GELİR TUZAĞINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

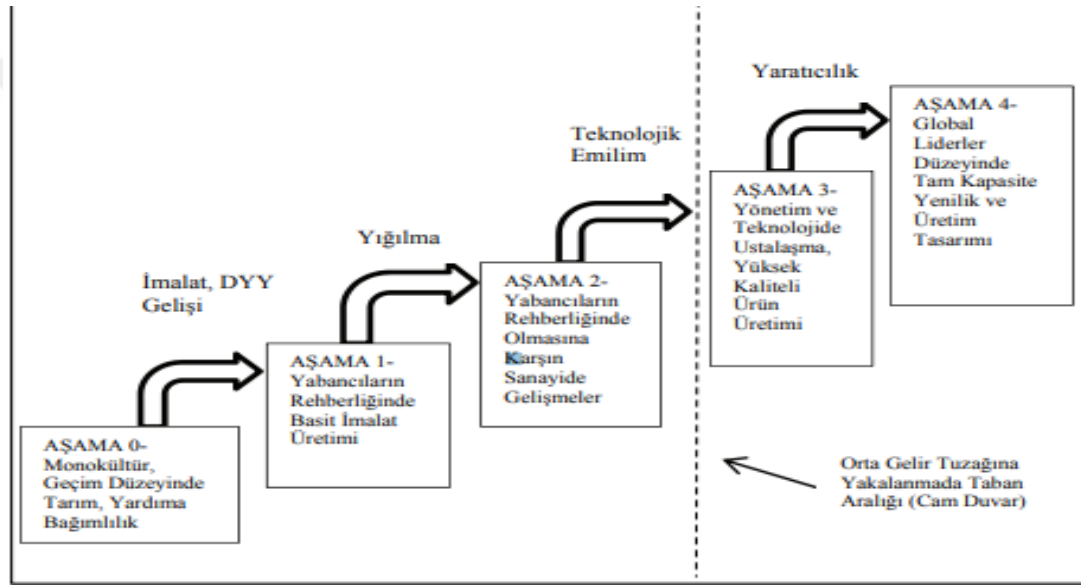
Kenichi Ohno'nun (2009) yaptığı çalışmada orta gelir tuzağı ile ilgili aşamalı yaklaşım belirlemiştir. Ülkelerin gelişimlerini beş aşamada ifade etmektedir. Başlangıç aşamasında ülkelerde gelir düzeyleri düşüktür. Ekonomik yapısında doğal kaynaklar, tarım ve orman ürünleri ihracatı ve dış yardımlara dayalıdır. Bu aşamaya Afrika ülkeleri örnek verilebilir. Bir sonraki aşama olan birinci aşamada ülkelerde hafif sanayi ürünleri imalat sektöründe gelişmeler yaşanmaktadır. Yabancı yatırımcıların doğrudan ekonomiye dahil olmasıyla hafif sanayi ürünleri üreten ülke yabancı kontrolünde bu ürünleri ihraç etmektedir. Bu aşamada elektronik ürün ve yedek parça üretimi de başlamaktadır. Birinci aşamaya Vietnam örnek verilebilir. İkinci aşamada ülkelerde yerli üretimde ve doğrudan yabancı yatırımlarda artmaktadır. Ülkede yerli arz da zamanla genişlemektedir. Tayland ve Malezya

⁷⁷ Erinç Yeldan ve Kamil Taşçı vd.; "Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye?", TÜRKONFED, 2012, Cild 1, Makro, Bölgesel, Sektörel Analiz, s.37.

⁷⁸ Akio Egawa; "Will Income Inequality Cause a Middle Income Trap in Asia?", Bruegel Working Paper, No: 2013, pp.5-6.

lkeleri rnek gösterilebilir. Orta gelir tuzağı bu aşamadan nc aşamaya geçerken gerçekleşmekte, cam tavan olarak adlandırılmaktadır. nc aşamada ülkeler bilgi ekonomisine geçmiştir. Bu aşamada ülkeler bu aşama da yönetim, teknoloji ve tasarım alanlarında aktif rol almaktadırlar. lkeler küresel pazarda rekabet edebilecek düzeye gelmiş dışa bağımlılık azalmıştır. Bu aşamaya Güney Kore ve Tayland ülkelerini örnek gösterilebilir. Son aşamaya gelindiğinde ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nin bazı ülkeleri bu aşamada yer almaktadır. Son aşamada, ülke yeni ürünler yaratma ve küresel pazarda liderlik etme kabiliyetine sahip oldu⁷⁹.

şekil 2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

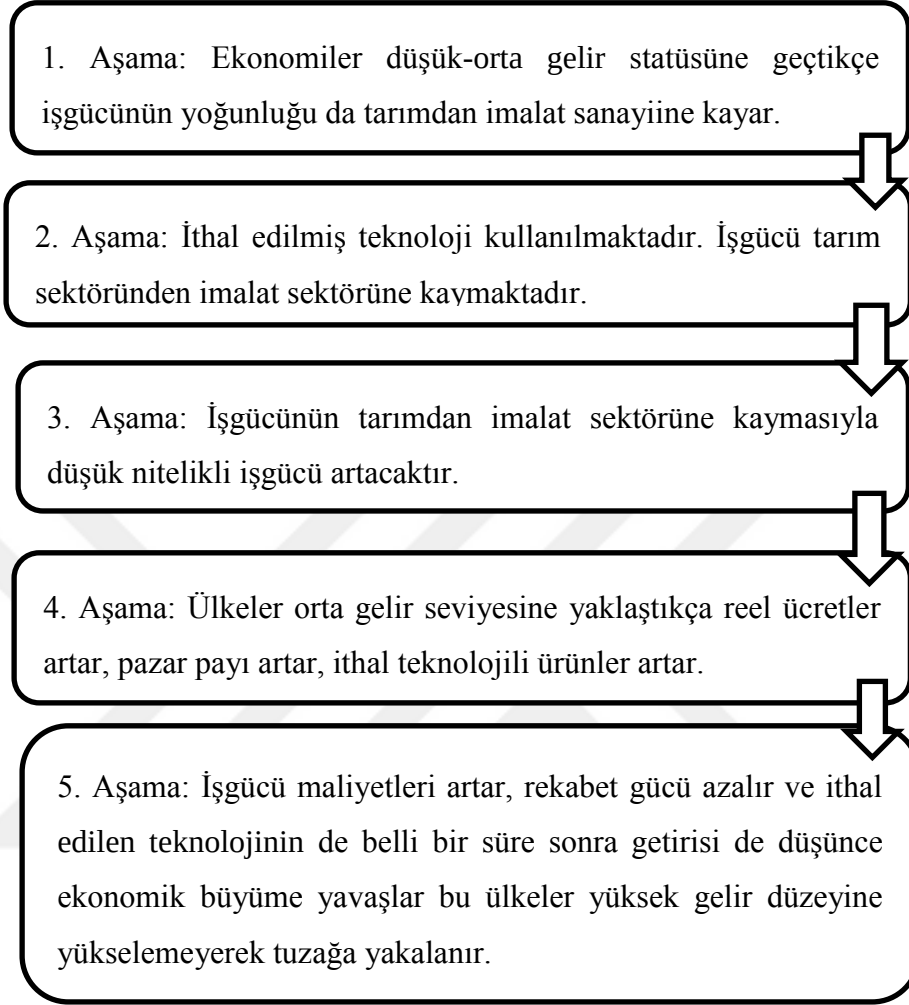
Kaynak: Ohno, 2010, Aktaran: Yaşar, Gezer, 2014

Orta Gelir Tuzağını kavramını tanımlamak için yapılan yaklaşımlardan biri **Pierre-Richard Agenor vd.** yapmış süreç bazlı yaklaşımdır. Agenor vd. orta gelir tuzağına girme sürecini 5 aşamada ele almışlardır. Bu ařamalar⁸⁰:

⁷⁹ Kenichi Ohno; "Avoiding the Middle-Income Trap Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam", Vietnam Development Forum (VDF), Hanoi National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Tokyo Revised February 26, 2010, s.5-6.

⁸⁰ Pierre-Richard Agnor, Otaviano Canuto and Michael Jelenic, "Avoiding Middle-Income Growth Traps", Dünya Bankası Raporu Economic Premise Raporu, No.98,2012, s.1-7.

Şekil 3. Agenor vd. Göre Ülkelerin Orta Gelir Tuzağına Girme Aşamaları

Kaynak: Agenor vd., 2012

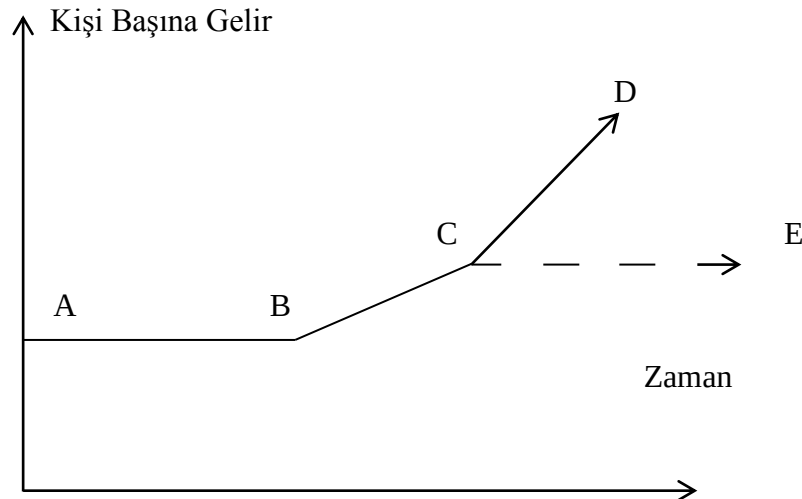
Orta gelir tuzağı konusunda ortaya çıkan bir diğer yaklaşım **Felipe, J. Abdon, A. ve Kumar, U.** ait yaklaşımdır. Felipe ve arkadaşları orta gelir tuzağı ile ilgili çalışmada orta gelir tuzağı kavramından önce satın alma gücü paritesine göre tuzağın hangi gelir seviyesinde olduğunu araştırmış ve eşikler arası geçişleri değerlendirmiştir. Felipe, J. Abdon, A. ve Kumar, U. ortaya konulan ‘Tracking the Middle Income Trap: What is It, Who is in It and Why?’ araştırmaya göre tarihsel süreçte yüksek ekonomik büyüme sonrasında ekonomilerin durgunluğa girdiği saptanmıştır. Sömürge sisteminden kurtulan ülkeler gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmayı hedeflemişler ancak yapılan araştırmalar çerçevesinde birçok ülkenin bu hedefine ulaşamadığı gözlemlenmiştir. Felipe ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada 124 ülke ve 1950-2010 dönemini kapsayan analizine göre ülkeleri dört farklı gelir

grubuna ayırmıştır. Düşük gelirli ülkeler 2.000 \$ az, alt-orta gelir grubunda yer alan ülkeler 2.000 - 7.250 \$ arasında olan ülkeler, üst-orta gelir grubunda olan ülkeler 7.250 \$ - 11.750 \$ arasında, yüksek gelirli ülkeler ise 11.750 \$ yüksek kişi başına düşen gelire sahip ülkeler olduğunu belirtmiştir.

Tho'ya göre ülkelerin kalkınma aşamaları 4 gruba ayrılmaktadır. 1. Grup yoksulluk tuzağı ile karşı karşıya olan düşük gelirli ülkeleri içermektedir A ile B noktası arası Grup 2, yıllar önce orta gelir düzeyine ulaşmış (çoğu durumda 50 yıldan fazla) ancak o zamandan beri düşük bir büyüme yaşayan ülkelerdir. Birçok Latin Amerika ülkesi bu gruba aittir. Grup 3, kısa süre önce ulaşmış veya orta gelir düzeyine yaklaşan ülkelere oluşmaktadır. Birkaç Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ekonomisi ve Çin Halk Cumhuriyeti (PRC) bu gruba dahil edildi. 4. Grup, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyeleri ve diğerleri gibi yüksek gelirli ülkelere oluşmaktadır.

Şekil 3, A ile B arası Geleneksel toplum, az gelişmişlik, yoksulluk tuzağıyla karşı karşıya, B ile C arası İlk gelişme aşaması, yoksulluk tuzağından kaçış, piyasaların ilk gelişimi, C orta gelir tuzağındaki ülkeleri, C ile D arası sürekli büyümeyi yüksek gelir seviyesine kadar sürdürmek, C ile E arası durgunluk veya düşük büyüme - orta gelirli tuzağındaki ülkelerin durumunu göstermektedir⁸¹.

Şekil 4. Tho'nun Ekonominin Gelişim Aşamaları

Kaynak: Tho, 2013

⁸¹ Tho, Tran Van ; “The Middle-Income Trap: Issues for the Members of the Association of the Southeast Asian Nations”, 2013, ADB Institute, (421), pp.3-5.

5. BÖLGELER ARASI FARKLILIKLARIN ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLİŞKİSİ

Ülkeler arası gelişmişlik farkları olabildiği gibi ülkenin bölgeler arasında da gelişmişlik farkları olmaktadır. Ülkede bölgelerin verimlilik farkları ve sermaye birikimi yönünden oluşan farklılıklar bölgeler arasında gelişmeyi etkilemektedir.

Orta gelir tuzağı riskini değerlendirmek kişi başına düşen gelir düzeylerine bakmak yeterli değildir. Orta gelir tuzağı nedenleri arasında ülkenin ve bölgenin ekonomik yapısı vardır. Az gelişmiş ülkelerin sorunu ülkedeki bölgelerin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmişlik farklılığının olmasıdır. Günümüzde dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde az gelişmiş ülkeler kadar sanayileşmiş ülkelerde de bölgeler arasında gelişmişlik farkları görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerde sanayileşmiş ülkelere oranla bölgeler arası gelişim düzeyi farklılıkları daha belirgindir.

Latin Amerika ve Türkiye ekonomileri bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının yüksek olduğu ülkeler arasındadır. Ülkelerde bölgesel gelişim farklılıklarını göz ardı ederek uygulanan politikalar ile istenen başarı düzeyi elde edilememektedir. Uygulanan politikaların başarılı sonuçlar vermesi için ülkelerin bölgesel gelişim farklılıkları dikkate alınarak bölgenin ekonomik yapısına uygun olarak politika uygulanmalıdır.

6. ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMA SEBEPLERİ

Ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmasında farklı sebepler vardır. Orta gelir tuzağına yakalanmanın nedenlerinden biri ülke ekonomisinde reel ücretlerin yükselmesi sonucu işgücü fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Ülkeler gelir düzeyini yükseltmek için işgücüne nitelikli eğitim verilerek sanayi yapısında beceri yoğun işlere yönlendirilmelidir.

Orta gelir tuzağının diğer nedeni ise işgücünün yoğun olması ve sermaye kullanımının az olmasıdır. Ülkelerin büyüebilmeleri için ileri teknoloji ile sermayeyi etkin kullanıma yönelmelidir. Eichengreen vd. hesaplamalarına göre orta gelir tuzağının nedeni % 15 oranında sermaye birikimi kaynaklı, % 85 oranında ise toplam faktör verimliliği kaynaklı olduğunu saptamıştır.

Zeng ve Feng (2014), orta gelir tuzağının nedenini gelir seviyesi düşük olan ülkelerin düşük ücretli imalat sanayisi ile üretilen ürünler ile gelişmiş ekonomilerin yenilikçi ve yüksek beceriye dayalı ürünleri ile rekabet edemeyeceklerini belirtmiştir⁸².

Chen ve Dain (2014), orta gelir tuzağının nedeninin teknoloji olduğunu belirtmiştir. Az gelişmiş ülkeler kalkınmanın başlangıcında teknolojiyi taklit veya dışardan transfer ederek büyüme sürecine girmiş daha sonra ekonomi belirli bir gelişmişlik seviyesine geldiğinde yenilik üretmek zorunda olduğu belirtilmiştir. Teknolojiyi transfer eden ülke için yenilik üretmek zor olmakta ve ülkeler orta gelir tuzağına yakalanmaktadır.

Chen ve Dai (2014), orta gelir tuzağının nedeni konusunda yaptığı bir başka açıklama ise kurumların önemli olduğunu belirtmiş ve devlet politikaları, rant kollama faaliyetleri konuları üzerinde durmuştur. Politik katkıları açısından devlet önemli bir unsurdur. Ülke ekonomileri belirli bir gelişmişlik düzeyine geldiklerinde devlet, kaynak dağılımını bozma ve rant elde etme konusunda daha büyük teşviklere sahip olmakta, bu teşvikler orta gelir tuzağına neden olmaktadır⁸³.

Öz ve Göde (2015), orta gelir tuzağındaki ülkelerin bir üst gelir grubuna geçmede sorun yaşayan ülkelerin temel problemleri;

- Tasarruf oranı düşük olması nedeniyle, yatırımların oranının düşük düzeyde olması,
- İmalat sanayiinin gelişim hızının düşük düzeyde olması,
- İmalat sanayiinde ürün çeşitliliğinin az olması,
- Emek piyasasında işbölümü ve uzmanlaşmanın olmaması⁸⁴.

Kharas ve Kohli (2011), orta gelir tuzağının diğer bir nedenini makroekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki bağlantılara dayandırmıştır. Gelir dağılımının bozulması ile iç talepte potansiyel GSYİH'den daha yavaş bir büyümeye neden olmaktadır. Bu durum alt-orta gelir seviyesindekilerin borç yükünü

⁸² Jin Zeng, Yuanyuan Fang; “*Between poverty and prosperity: China’s dependent development and the middle-income trap*”, 2014, Third World Quarterly, 35(6), 1014-1031.

⁸³ Xudong Chen ve Guoqiang Tian ; “*The Nature and Avoidance of the “Middle Income Trap”*”, 2014, School of Economics and Institute for Advanced Research, 9(3), 348.

⁸⁴ Ersan Öz, Bilal Göde; “*Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye’nin Konumu*”, Maliye Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:2, s.81.

arttırmakta ve artan borç yükünü ödeyememe durumu ve şok durumunda finansal iflaslar ortaya çıkmaktadır. Latin Amerika ülkeleri benzer durumla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum orta gelir tuzağının önemli bir nedeni olarak görülmektedir⁸⁵.

Paus'a göre, orta gelir tuzağı sorununun nedenlerinden bir diğeri ise ülkelerin bilgi yoğun üretime geçememesi ve teknoloji yoğun üretim seviyesine gelememesidir. Ülkelerin teknoloji kapasitesi yetersizliğinden kaynaklı sorunun ortaya çıkmasını etken olarak görmüştür. Paus'a göre diğeri bir görüş de küreselleşme sürecinde Çin ekonomisinin varlığını neden olarak sunmuştur⁸⁶.

Orta gelir tuzağının nedenleri konusunda öne sürülen görüşler neticesinde orta gelir tuzağına yakalanmaları ile büyüme arasında ilişki vardır. Büyümenin kaynakları açısından orta gelir tuzağına baktığımızda büyümenin tek kaynağının sermaye olmadığı söylenebilir. Ülke ekonomilerinin gelişmesi için AR-GE faaliyetleri ile teknolojinin gelişmekte, emeğin dahil olduğu beşeri sermaye gelişmekte, aynı miktar emek ve sermaye ile daha fazla üretmekle mümkün olacaktır. Eğitim ve AR-GE harcamalarının GSYİH payı ülke ekonomilerin gelişmek için nasıl bir yol izleyeceğinin göstergesi olabilmekte, ülkede yapılan ülkeler gelişmek ve yenilikçilik odaklı ekonomi olabilmeleri için eğitim ve AR-GE harcamalarına yönelmelidirler⁸⁷.

7. ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞ YOLLARI

Ülke ekonomilerinin orta gelir tuzağından kurtulması için iktisatçıların çeşitli görüşleri vardır.

Agenor ve Canuto'ya göre, ülkeler üretkenliği canlandırarak orta gelir tuzağından kurtulabilirler. Katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin hayata geçirilmesi ve daha yüksek üretkenlik üretimin canlandırılması anlamına gelmektedir. Ülkeler bu süreçte teknoloji taklit veya dışardan transfer yoluna gitmeyerek teknoloji üretiminde yeniliklere yönelerek teknoloji yoğun üretim sistemine yoğunlaşmaları gerekmektedir. Ülkeler taklide dayalı teknolojik

⁸⁵ Emrah Koçak ve Ümit Bulut; s.6-8.

⁸⁶Eva Paus, "Latin America's Middle Income Trap" Quarterly Americas, 2011 s.115-120.

⁸⁷ Erinç Yeldan, s.

üretimlerini yenilik stratejilerine dönüştürerek yapısal dönüşüm yoluna gitmelidir⁸⁸.

Orta gelir tuzağını önlemenin önemli yollarından birisi de yeni stratejiler belirleyerek kalkınma sürecini desteklemektir. İhracatın canlanması için piyasaya sunulan yeni ürünlerin geliştirilmesi yeni stratejilerin oluşturulmasıyla olacaktır. Ayrıca bazı ülkeler bu süreçte orta sınıfı genişletmek adına iç talebi artırma yollarına yönelebilir, böylelikle büyümeyi destekleyecek yüksek kalitede ürünleri kazandırma yoluna gidebilir. Ancak önemli olan ucuz işgücüne dayalı büyümeden katma değeri yüksek ürün ve yenilik sürecine girebilmektir.

Orta gelir tuzağından kurtulmak için bir diğer öneri hükümetin kamu politikalarını canlandırması gerekmektedir. Hükümetler bunların yanı sıra gelişimi altyapı erişimlerini geliştirmek, mülkiyet hakkı korumalarını arttırmak, emek piyasasındaki ücret katılıklarını azaltmaya yönelik reformlar yapmalıdır Bütün bu yenilik ve reformlar AR-GE ve bilgi teknolojileri ile mümkündür.

Ghani'ye (2013) göre, hükümet politika yaparken girişimcilik ve inovasyona yönelik nitelikli işgücü ve bilgiden yarar sağlayabilmek için yapısal dönüşüm yapmalıdırlar. Eğitim sisteminde yenilik yapılarak nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik çalışmalar yapılarak modern hizmet ve imalat sanayiinde katma değeri yüksek ürünlerin üretimini gerçekleştirmek için gerekli alt yapı sağlanmış olacaktır⁸⁹.

⁸⁸ Pierre-Richard Agénor ve Otaviano, Canuto; “*Middle-Income Growth Traps*”, 2012, Policy Research Working Paper (6210), The World Bank

⁸⁹ Ercan Yaşar ve Mesut Alper Gezer; s.138-139.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DÜZEYLERİNE GÖRE ÜLKELER VE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ORTA GELİR TUZAĞI

1. GELİR DÜZEYLERİNE GÖRE ÜLKE SINIFLANDIRMALARI

Ülkelerin gelir gruplarının belirlenmesi için genel kabul görmüş yöntem ülkelerin gelirleri bakımından Dünya Bankası'nın yapmış olduğu Atlas Metodu ile sınıflandırılmasıdır. Atlas Metodu yöntemi, herhangi bir yılın ve öncesindeki iki yılın döviz kuru ortalamasının, ülkenin ve uluslararası enflasyon oranından arındırılarak elde edilmiş hali olarak tanımlanmaktadır. Enflasyondan arındırılmasının amacı, enflasyonun yarattığı kur artışı etkisini azaltmaktır. Dünya Bankası bu yöntemle ülkeleri dört düzeye ayırmaktadır bu ayırım; düşük gelirli ülkeler, alt-orta gelirli ülkeler, üst-orta gelirli ülkeler ve yüksek gelirli ülkeler şeklindedir⁹⁰.

Dünya Bankası her yılın 1 Temmuz günü ülke ekonomilerini Atlas metodu kullanarak kişi başına GSMH'ye göre sınıflandırmaktadır. En son 2018 yılı için belirlenen gelir grupları tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Dünya Bankasına Göre Ülkelerin Gelir Sınıfları

	Kişi Başına Gelir aralığı (USD)
Düşük gelirli ülkeler	1.025 \$ ve daha düşük
Orta gelirli ülkeler	1.026 ile 12.375 \$
Alt-orta gelirli ülkeler	1.026 ile 3.995 \$
Üst-orta gelirli ülkeler	3.996 ile 12.375 \$
Yüksek gelirli ülkeler	12.376 \$ ve üstü

Kaynak: World Bank,

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> (Erişim Tarihi: 03.07.2019)

⁹⁰ Ersin Yavuz; “Maliye Kuramı Bağlamında Türkiye’de Orta Gelir Tuzağı Sorunsalının Analiz”, Social Science, Cilt:1f2, Sayı:2, 2017, s.79.

Dünya Bankası'nın 2013 yılında yayınladığı "China 2030: Building A Modern, Harmonious and Creative Society" adlı rapora göre 1960-2008 yılına kadar olan dönemde orta gelirli ülke konumunda 1960 yılında 101 ülke yer almakta iken 2008 yılında bu ülkelerden yalnızca 13'ünün bir üst seviyeye yani yüksek gelir grubuna geçtiği belirtilmiştir.

2018 yılı için belirlenen gelir gruplarına göre ülkelerin sınıflandırması; 31 ülke düşük gelirli, 47 ülke alt-orta gelirli, 60 ülke üst-orta gelirli, 80 ülke ise yüksek gelirli ülke sınıflandırılmasında yer almaktadır.

1.1. DÜŞÜK GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER

Düşük gelirli ülke düzeyinde 31 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 1.025 \$ daha az olan ülkeler tablo 9'da gösterilmektedir⁹¹.

Tablo 9. Düşük Gelir Ekonomileri 1.025 \$ ve Daha Az

Afganistan	Eritre	Kore dem. Halk	Nepal	Suriye Arap Cumhuriyeti	Burkina Faso
Benin	Etiyopya	Liberya	Nijer	Tacikistan	Yemen, Rep
Burundi	Gambiya	Madagaskar	Ruanda	Tanzanya	Güney Sudan
Orta Afrika Cumhuriyeti	Gine	Malavi	Sierra Leone	Gitmek	Mozambik
Çad	Gine-Bissau	Mali	Somali	Uganda	Haiti
Kongo Dem.					

Kaynak: World Bank,

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Dünyada geliri en düşük ülkeler listesinde ilk sırada bir Afrika ülkesi olan Burundi bulunuyor. Burundi Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları)

⁹¹ The World Bank; <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, Erişim Tarihi: 10.07.2019

280 \$ düzeyindedir. Burundi'yi Malavi takip etmektedir. Malavi'nin Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları) 360 \$ düzeyindedir⁹².

1.2. ORTA GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER

Orta gelir düzeyi ülkeleri alt-orta gelir ve üst-orta gelir ekonomileri olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1.2.1. Alt-Orta Gelir Düzeyinde Ülkeler

Alt-orta gelirli ülke düzeyinde 47 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 1.026 \$ ve 3.995 \$ arasında olan ekonomileri kapsamaktadır bu ülkeler tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10. Alt-Orta Gelir Ekonomileri 1.026 \$ - 3.995 \$

Angora	Endonezya	Filipinler	Kongo Cumhuriyeti	Buğdan	Ukrayna
Bangladeş	Kenya	Sao Tome ve Principe	Fildişi Sahili	Moğolistan	Özbekistan
Butan	Kiribati	Senegal	Cibuti	Fas	Vanuatu
Bolivya	Kırgız Cumhuriyeti	Solomon Adaları	Mısır, Arap Cumhuriyeti	Myanmar	Vietnam
Cabo Verde	Lao PDR	Sudan	El Salvador	Nikaragua	Batı Şeria ve Gazze
Kamboçya	Lesotho	Svaziland	Gana	Nijerya	Zambiya
Kamerun	Moritanya	Timor-Leste	Honduras	Pakistan	Zimbabve
Komorlar	Mikronezya, Fed. Sts.	Tunus	Hindistan	Papua Yeni Gine	

Kaynak: World Bank,

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

⁹² The World Bank; <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=BDI>, Erişim Tarihi: 10.07.2019

Alt-orta gelir düzeyinin en altında bulunan ülke Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları) 11,190 \$ düzeyine Moritanya ülkesidir⁹³. Bu düzeye en son dahil olan ülkeler Senegal ve Zimbabve ülkeleridir. Bu ülkelerin sırasıyla Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları) düzeyleri, 1.410 \$, 1.790 \$.

1.2.2. Üst-Orta Gelir Düzeyinde Ülkeler

Üst-orta gelirli ülke düzeyinde 60 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 3.996 \$ ve 12.375 \$ arasında olan ekonomileri kapsamaktadır bu ülkeler tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo 11. Üst-Orta Gelir Ekonomileri 3.996 \$ – 12.375 \$

Arnavutluk	Fiji	Karadağ	Brezilya	Kazakistan	Güney Afrika
Cezayir	Gabon	Namibya	Bulgaristan	Kosova	Aziz Lucia
Amerikan Samoası	Gürcistan	Nauru	Çin	Lübnan	Saint Vincent ve
Arjantin	Grenada	Paraguay	Kolombiya	Libya	Surinam
Ermenistan	Guatemala	Peru	Kosta Rika	Makedonya, FYR	Tayland
Azerbaycan	Guyana	Romanya	Küba	Malezya	Tonga
Belarus	İran, İslam Cumhuriyeti	Rusya Federasyonu	Dominika	Maldivler	Türkiye
Belize	Irak	Samoa	Dominik Cumhuriyeti	Marşal Adaları	Türkmenistan
Bosna Hersek	Jamaika	Sırbistan	Ekvator Ginesi	Mauritius	Tuvalu
Botsvana	Ürdün	Sri Lanka	Ekvador	Meksika	Venezuela, RB

Kaynak: World Bank,

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Arjantin, Sri Lanka, Kosova Gürcistan ülkeleri bu düzeye en son dahil olan ülkelerdir. Bu ülkelerin sırasıyla Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları) düzeyleri, 12.370 \$, 4.060 \$, 4.230 \$, 4.130 \$. Arjantin 2017 yılında 13.120 \$

⁹³ The World Bank; <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=BDI>, Erişim Tarihi: 10.07.2019

olan Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları) 2018 yılında 12.370 \$ düzeyine düşürmüştür. Arjantin yüksek gelirli ülke düzeyine 2010 yılında ulaşmıştı 2018 yılı itibarıyla ise üst-orta gelirli ülke düzeyine gerilemiştir.

Dünya bankası verilerine göre Türkiye bu grupta yer almaktadır. Türkiye'de kişi başına düşen ortalama geliri 3.996 \$ ile 12.375 \$ arasında olması nedeniyle Türkiye, üst-orta gelirli ülke düzende yer almaktadır.

1.3. YÜKSEK GELİR DÜZEYİNDE ÜLKELER

Yüksek gelirli ülke düzeyinde 80 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 12.376 \$ daha fazla olan ülkeler tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12. Yüksek Gelir Ekonomileri 12.376 \$ ve Daha Fazlası

Andorra	Cebelitarık	Palau	Kanal Adaları	Lihtenştayn	Martin
Antigua ve	Yunanistan	Panama	Şili	Litvanya	İsveç
Aruba	Grönland	Polonya	Hırvatistan	Lüksemburg	İsviçre
Avustralya	Guam	Portekiz	Curaçao	Makao SAR,	Tayvan, çin
Avusturya	Hong Kong	Porto Riko	Kıbrıs	Malta	Trinidad ve
Bahamalar	Macaristan	Katar	Çek	Monako	Türks ve
Bahreyn	İzlanda	San Marino	Danimarka	Hollanda	Birleşik
Barbados	İrlanda	Suudi	Estonya	Yeni	Birleşik
Belçika	Man Adası	Seyşeller	Faroe Adaları	Yeni Zelanda	Amerika
Bermuda	İsrail	Singapur	Finlandiya	Kuzey	Uruguay
İngiliz	İtalya	Sint Maarten	Fransa	Norveç	Virjin
Brunei	Japonya	Slovak	Fransız	Umman	Letonya
Kanada	Kore	Slovenya	Almanya	Saint Kitts ve	İspanya
Cayman	Kuveyt				

Kaynak: World Bank

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Yüksek gelirli ülkelere en düşük düzeyinde olan ülke Hırvatistan ülkesidir. Bu ülkenin Kişi başına GNI, Atlas yöntemi (şu anki ABD Doları), 13.830 \$ düzeyindedir.

2. ORTA GELİR TUZAĞININ DÜNYADAKİ YANSIMALARI

Orta gelir tuzağı, kişi başına düşen geliri orta gelir düzeyinde olan ülkelerin bu düzeyde sıkışıp kalması durumudur. Belirli bir kişi başına düşen gelir seviyesine ulaşmış ülkeler sürdürülebilir büyüme performansını devam ettirememektedir.

1962, 1972, 1982, 1992, 2002, 2012 ve 2018 yıllarında ülkelerin Dünya Bankası'nın 2018 yılı Atlas Metodu gelir sınıflandırmasına göre, kişi başı gelirlerindeki değişimler inceleyerek yorumlayacağız.

Tablo 13. 1962 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler							
Cezayir	190,00	D. Kongo	150,00	G. Kore	120,00	Porto Riko	820,00
Avustralya	1060,00	Kosta Rika	360,00	Liberya	160,00	Ruanda	40,00
Avusturya	1870,00	Fildişi	160,00	Madagaskar	130,00	Şeyyeler	290,00
Bahamalar	1550,00	Dominik	220,00	Malavi	50,00	G. Afrika	460,00
Belçika	1450,00	Ekvator	380,00	Malezya	240,00	İspanya	500,00
Belize	330,00	Mısır	150,00	Meksika	360,00	Sri Lanka	140,00
Benin	90,00	Fiş	280,00	Fas	180,00	St. Vincent	180,00
Botsvana	80,00	Finlandiya	1370,00	Nepal	50,00	Sudan	140,00
Brezilya	230,00	Fransa	1570,00	Hollanda	1220,00	İsveç	2310,00
B. Faso	80,00	Gabon	330,00	Nikaragua	140,00	Suriye	250,00
Burundi	70,00	Gana	190,00	Nijer	150,00	Tayland	110,00
Kanada	2340,00	Yunanistan	630,00	Nijerya	100,00	Togo	90,00
O. Afrika	80,00	Guatemala	250,00	Norveç	1610,00	Trin. T.	640,00
Çad	110,00	Guyana	280,00	Umman	100,00	ABD	3280,00
Şili	580,00	Macaristan	180,00	Pakistan	90,00	Uruguay	580,00
Çin	70,00	İzlanda	1540,00	Panama	490,00	Venezuela	960,00
Kolombiya	280,00	İsrail	1320,00	Papua Y. G.	110,00	Zambiya	190,00
Kongo	230,00	İtalya	960,00	Peru	290,00	Zimbabve	270,00
Kenya	100,00	Japonya	610,00	Filipinler	220,00	Portekiz	410,00

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi:30.07.2019)

1960'lı yıllarda ülkelerde ithal ikameci sanayi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama ile yerli sanayinin korunması hedeflenmiş, uluslararası pazarda rekabet edebilir düzeye getirilmesi planlanmıştır⁹⁴.

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre 1962 yılında kişi başına düşen GSMH en yüksek olan ülkeler; ABD, Kanada, İsveç ülkeleridir. 1962 yıllarda orta gelir düzeyinde olan ülkeler; Avusturya, Avustralya, Belçika, Norveç, Hollanda, İsrail, Kanada, ABD gibi ülkelerdir. Tablo 13'deki diğer ülkeler ise düşük gelir düzeyinde yer alan ülkelerdir.

1962 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı yüksek gelirli ülkelerin 1.538,9 \$ düzeyindedir.

1962 yılı Kişi Başına GSYİH (geçerli ABD \$) rakamları; yüksek gelirli ekonomilerin 1.546,64 \$, orta gelirli ekonomilerin ise 145,364 \$ düzeyindedir.

Tablo 14. 1972 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler							
Cezayir	440,00	Mısır	260,00	Lesotho K.	100,00	Arabistan	1150,00
Avustralya	3880,00	Fişi	530,00	Ruanda	60,00	Senegal	350,00
Avusturya	2700,00	Finlandiya	3170,00	Kuveyt	260,00	Şeyşeler	480,00
Bahamalar	3190,00	Fransa	3670,00	Madagaskar	190,00	S. Leone	170,00
Belize	520,00	Gabon	690,00	Malezya	440,00	Singapur	1280,0
O. Afrika	120,00	Gambiya	120,00	Mali	80,00	G. Afrika	920,00
Zambiya	440,00	Almanya	3610,00	Malta	1090,00	İspanya	1590,00
Botsvana	260,00	Gana	260,00	Moritanya	190,00	Sri Lanka	180,00
Brezilya	590,00	Yunanistan	2000,00	Meksika	820,00	St. Vincent	300,00
B. Faso	90,00	Guatemala	380,00	FAS	290,00	Sudan	190,00
Burundi	70,00	Gine Bissau	120,00	Nepal	80,00	İsveç	5670,00
Kamerun	190,00	Guyana	390,00	Hollanda	3850,00	Suriye	500,00
Kanada	5010,00	Honduras	280,00	Nikaragua	330,00	Tayland	220,00
C. Afrika	150,00	Hong Kong	1300,00	Nijer	150,00	Togo	140,00
Çad	1150,00	Macaristan	3740,00	Nijerya	200,00	Train. T.	1000,00
Şili	130,00	İzlanda	120,00	Norveç	4230,00	Tunus	400,00
Çin	260,00	Hindistan	90,00	Umman	360,00	Türkiye	560,00

⁹⁴ TMMOB; “Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri”, Ankara, TMMOB, Sanayi Kongresi, 2007, Oda Raporu.

Tablo 14'ün Devamı.

Ülkeler							
Zimbabve	450,00	Endonezya	2760,00	Pakistan	180,00	İngiltere	2830,00
Ekvator	630,00	İsrail	2610,00	Panama	960,00	ABD	6280,00
Kongo	270,00	İtalya	980,00	Papua Y. G.	270,00	Uruguay	870,00
Kosta	630,00	Jamaika	2720,00	Peru	630,00	Venezuela	1120,00
Fildişi	320,00	Japonya	190,00	Filipinler	220,00		
Danimarka	4310,00	Kenya	340,00	Portekiz	1270,00		
Dominik	270,00	G. Kore	3670,00	Porto Riko	2100,00		

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

1970'li yıllarda Dünya ekonomisi durgunluğa girmiştir. Ülkeler 1974, 1975 yıllarında iki büyük petrol şoku yaşamıştır. Yaşanan bu şoklar da ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir.

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre 1972 yılında kişi başına düşen GSMH en yüksek olan ülkeler; ABD, Kanada, İsveç ülkeleridir. Türkiye bu dönemde düşük gelirli ülke sınıfındadır. 1972 yılına gelindiğinde ise üst-orta gelirli ülkeler; Kanada, Norveç, Danimarka, ABD. Alt-orta gelir düzeyindeki ülkeler; İtalya, Suudi Arabistan, Portekiz, Şili, Malta, İspanya, Venezuela, Porto Riko gibi ülkelerdir.

1972 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı orta gelirli ülkelerin 247,5 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 3.479,7 \$ düzeyindedir.

Tablo 15. 1982 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler									
Cezayir	2300,0	Kosta	1020,0	İtalya	8190,0	Nijer	350,00	İsveç	15760,
Avustral	12060,	Fildişi S.	960,00	Jamai	1340,0	Nijery	1260,0	İsviçr	19120,
Avustur	10380,	Danimar	12860,	Japon	10550,	Norve	15750,	Suriye	1750,0
Banglad	250,00	Dominik	1200,0	Ürdün	1910,0	Umma	6210,0	Tayla	760,00
Belçika	11240,	Dominik	2390,0	Kenya	390,00	Pakist	400,00	Togo	320,00
Belize	1290,0	Ekvador	550,00	Kiriba	790,00	Panam	2590,0	Train.	6710,0
Benin	360,00	Mısır	1800,0	G.	2040,0	Papua	65,00	Tunus	1570,0

Tablo 15'in Devamı.

Ülkeler									
Bhutan	290,00	Fiji	11700,	Kuveyt	18860,	Peru	1130,0	Türkiye	1570,0
Bolivya	860,00	Finlandi	12040,	Lesotho	610,00	Filipinle	74000	İngilter	9510,0
Bostwa	1290,0	Fransa	4840,0	Liberya	.440,0	Portekiz	3230,0	ABD	14220,
Brezilya	2010,0	Gabon	340,00	Madaga	390,00	Porta	3770,0	Urugua	3290,0
Bulgaris	2360,0	Gambiy	11140,	Malavi	180,00	Ruanda	270,00	Vanuat	800,00
B. Faso	280,00	Almany	360,00	Malezya	1860,0	S.Arabi	13970,	Venezu	4050,0
Burundi	240,00	Gana	5910,0	Mali	200,00	Senegal	750,00	Zambiy	610,00
Kameru	850,00	Yunanis	1110,0	Malta	4550,0	Şeysele	2290,0	Zimbab	1040,0
Kanada	11900,	Guatem	200,00	Moritan	440,00	S.Leone	350,00	İsrail	6580,0
YBurun	480,00	Gine-	590,00	Moritus	1190,0	Singapu	5680,0	Nikarag	680,00
O.Afrik	340,00	Guyana	1020,0	Meksika	3000,0	G.Afrik	2870,0	Surina	2510,0
Çad	210,00	Hondur	6290,0	Fas	940,00	İspanya	5690,0	Sudan	470,00
Şili	2280,0	Kongo	1220,0	Mozamb	290,00	SriLank	310,00	Y.Zelle	7860,0
Çin	220,00	Macaris	15100,	Namiby	1980,0	St. Kitts	1940,0	Endone	560,00
Kolomb	1330,0	İzlanda	290,00	Nepal	150,00	Holland	12350,	Hindist	1020,0
D.Kong	490,00								

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

1980 sonrası ülkeler liberal politikalar uygulamaya başlamıştır. Ülkeler bu dönemde ithal ikameci politikalar uygulamaya başlamıştır. Küresel ekonomiye bu dönemde geçilmiştir.

1982 yılında yüksek gelir grubu ülkeleri; ABD, İsviçre, Norveç, İzlanda, Kuveyt, Suudi Arabistan, İsveç. Orta gelir grubundaki ülkeler; Uruguay, Hindistan, Hollanda, Brezilya, Kolombiya, Yunanistan, İsrail, Belçika, Singapur, İtalya, Almanya, Fransa, Hong Kong, Japonya, Malta, Gabon, Umman, Singapur, Venezuela ülkeleridir.

1982 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı orta gelirli ülkelerin 729,1 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 9.917,8 \$ düzeyindedir.

Tablo 16. 1992 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler									
Cezayir	1900,	Kongo	1060,	İzlanda	26510	Namib	2300,	İspanya	1562
Avustur	24520	Kosta	2340,	Hindista	340,0	Nepal	200,0	Sri	550,
Avustral	18500	Fildişi	780,0	Endonez	660,0	Hollan	23520	Saint	5710
Banglad	330,0	Danimar	28700	İsrail	14360	Yeni	12050	Santa	3890
Belçika	23280	Dominik	3200,	İtalya	22880	Nikara	240,0	Saint	2540
Belize	2680,	Dominik	1340,	Jamaika	1600,	Nijer	280,0	Sudan	340,
Benin	370,0	Ekvador	1600,	Japonya	30590	Nijery	280,0	Surinam	1040
Butan	470,0	Mısır,	750,0	Ürdün	1270,	Norveç	510,0	İsveç	3134
Bolivya	770,0	Fiji	1990,	Kenya	330,0	Umma	30790	İsviçre	4092
Botsvan	3270,	Finlandi	24170	Kiribati	1030,	Pakista	6510,	Suriye	1110
Brezilya	3170,	Fransa	23840	Kore	8170,	Panam	440,0	Tayland	1880
Bulgaris	1430,	Gabon	5120,	Lesotho	650,0	Papua	840,0	Tonga	1450
Burkina	320,0	Gambiy	520,0	Madagas	230,0	Filipinl	770,0	Trinidad	4420
Burundi	210,0	Almany	25860	Malawi	200,0	Peru	1420,	Tunus	1680
Kameru	890,0	Gana	430,0	Malezya	2880,	Porteki	9870,	Türkiye	2940
Kanada	21410	Yunanist	11200	Mali	330,0	Porto	6760,	İngiltere	2568
Orta	470,0	Grenada	3140,	Malta	8720,	Ruand	340,0	United	3830
Çad	330,0	Guatemala	1010,	Moritan	610,0	Suudi	8500,	Uruguay	1120
Çin	390,0	Gine-	240,0	Meksika	3770,	Senega	960,0	Vanuatu	2870
Kolombi	1560,	Guyana	390,0	Moğolist	810,0	Sierra	130,0	Venezue	130,
Zimbab	360,0	Hondura	930,0	Fas	1270,	Singap	15270	Güney	3250
Vietnam	700,0	Hong	16560	Mozamb	180,0				

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre 1992 yılında kişi başına düşen GSMH en yüksek olan ülkeler; İsviçre, İsveç, Norveç, Japonya ülkeleridir. Bu ülkeler yüksek gelir grubunda bulunmaktadır. Sudi Arabistan ve Venezüella Kişi Başına GSMH düşürerek bir alt gelir grubuna gerilemişlerdir.

1992 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı düşük gelirli ülkelerin 289,3 \$, orta gelirli ülkelerin 944,9 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 21.072,2 \$ düzeyindedir.

Tablo 17. 2002 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler									
Cezayir	1730,	Kongo	670,0	İzlanda	30930	Mozam	250,0	Güney	2670,
Avustral	19990	Kosta	3750,	Hindista	460,0	Namib	2010,	İspanya	15580
Avustur	24970	Fildişi	560,0	Endonez	790,0	Nepal	240,0	Sri	840,0
Banglad	440,0	Danimar	30850	İsrail	18540	Hollan	27020	Santa	4420,
Belçika	24130	Dominik	2900,	İtalya	20640	Yeni	14170	Saint	3950,
Belize	3220,	Dominik	4260,	Japonya	34790	Nikara	960,0	Sudan	370,0
Benin	390,0	Ekvador	1730,	Ürdün	1780,	Nijer	160,0	İsveç	28810
Butan	840,0	Mısır,	1360,	Kenya	380,0	Nijerya	630,0	İsviçre	39700
Botsvan	2930,	Fiji	2170,	Kiribati	1250,	Norveç	39900	Suriye	1210,
Bulgaris	1950,	Finlandi	25510	Kore	12460	Umma	7960,	Tayland	1990,
Burkina	240,0	Fransa	23090	Kuveyt	18950	Pakista	500,0	Tonga	1980,
Burundi	130,0	Gabon	3600,	Lesotho	590,0	Panam	3970,	Trinida	6760,
Kameru	630,0	Almany	23710	Madagas	230,0	Papua	480,0	Tunus	2180,
Kanada	23580	Gana	270,0	Malawi	170,0	Peru	1960,	Türkiye	3560,
Orta	250,0	Yunanist	13150	Malezya	3790,	Filipinl	1180,	İngiltere	26180
Çad	190,0	Grenada	4650,	Mali	290,0	Porteki	11730	Amerik	37310
Şili	4540,	Guatemala	1610,	Malta	11380	Porto	11250	Urugua	5140,
Çin	1110,	Gine-	300,0	Moritan	490,0	Ruanda	230,0	Vanuatu	1230,
Kolombi	2370,	Guyana	890,0	Meksika	7100,	Suudi	8370,	Venezu	3990,
Kongo,	190,0	Hondura	1060,	Moğolist	530,0	Senega	600,0	Vietna	450,0
Macarist	5330,	Hong	25270	Fas	1370,	Sierra	200,0	Zambiy	360,0
Singapur	22000	Zimbabv	490,0						

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre 2002 yılında kişi başına düşen GSMH en yüksek olan ülkeler; Norveç, Venezüella, İsviçre, ABD, Japonya ülkeleridir. Bu yıllarda İspanya, İsrail, Yeni Zelanda ülkeleri yüksek gelirli ülke, Macaristan, Uruguay ve Meksika üst-orta gelirli ülke düzeyine yükselmiştir. Mısır, Honduras, Çin ve Fas'ın da alt-orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır.

2002 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı düşük gelirli ülkelerin 282,4 \$, orta gelirli ülkelerin 1.258,2 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 25.571,8 \$ düzeyindedir.

Tablo 18. 2012 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler									
Avustral	4584,	Kongo	380,0	İzlanda	40680	Mozam	550,0	Güney	15690
Avustur	60200	Kosta	2390,	Hindista	1480,	Namib	5690,	İspanya	8060,
Banglad	50060	Fildişi	9150,	Endonez	3580,	Nepal	700,0	Sri	6400,
Belçika	970,0	Danimar	1230,	İtalya	36000	Hollan	52930	Saint	1710,
Benin	47280	Ekvador	61650	Jamaika	4960,	Nikara	1690,	Santa	8550,
Butan	820,0	Finlandi	5390,	Japonya	49480	Nijer	380,0	Saint	58210
Bolivya	2450,	Fransa	48670	Kiribati	2620,	Nijerya	2460,	Sudan	84880
Botsvan	2250,	Gabon	43380	Kore	24550	Norveç	99200	Surinam	5520,
Brezilya	7800,	Gambiy	9080,	Lesotho	1600,	Pakista	1200,	İsveç	4310,
Bulgaris	12360	Almany	480,0	Liberya	560,0	Peru	5790,	İsviçre	16840
Burkina	7420,	Gana	46710	Madagas	430,0	Filipinl	2970,	Tayland	4100,
Burundi	650,0	Yunanist	1540,	Malawi	460,0	Porteki	21150	Tonga	11870
Kameru	250,0	Grenada	23500	Malezya	10180	Porto	18680	Trinida	52760
Kanada	1360,	Guatemala	7030,	Mali	730,0	Senega	1330,	Tunus	13370
Orta	51080	Gine-	3100,	Moritan	1360,	Seyşell	11540	Türkiye	2930,
Çad	570,0	Guyana	630,0	Mauritiu	9550,	Sierra	530,0	İngiltere	38250
Şili	960,0	Hondura	3610,	Meksika	10050	Singap	51720	Amerik	1540,
Çin	14350	Macarist	1950,	Moğolist	3650,	Zimba	8060,	Urugua	1110,
Kolombi	5930,	Vietnam	15690	Fas	2980,	Vanuat	1700,		

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

2012 yılında alt-orta gelirli ülke düzeyine yükselen ülkeler; Moğolistan, Gana, Bolivya, Bhutan, Filipinler, Hindistan, Kongo Cumhuriyeti, Endonezya, Vietnam. Botsvana, Brezilya, Tunus, Bulgaristan, Türkiye, Tayland, Çin, Kolombiya, Kosta Rika ve Peru ülkeleri alt-orta gelir ülke düzeyine yükselmiştir.

Yüksek gelir düzeyine yükselen ülkeler ise Portekiz, Porto Riko, Şili ve Yunanistan görülmektedir.

2012 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı düşük gelirli ülkelerin 689,8 \$, orta gelirli ülkelerin 4.584,2 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 42.385,8 \$ düzeyindedir.

Tablo 19. 2018 Kişi Başına GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$)

Ülkeler									
Banglade	1750,	Fildişi	11510,	Lesotho	3140,0	Pakista	1580,	Türkiy	10380,
Butan	3080,	Ekvador	1610,0	Malezya	1380,0	Peru	6530,	Vanuat	2970,0
Bolivya	3370,	Gabon	6120,0	Moritan	10460,	Filipin	3830,	Vietna	2400,0
Brezilya	9140,	Gana	6800,0	Mauritiu	1190,0	Senega	1410,	Zambiy	1430,0
Bulgarist	8860,	Grenada	2130,0	Meksika	12050,	Güney	5720,	Zimbab	1790,0
Kamerun	1440,	Guyana	9780,0	Moğolis	9180,0	Sri	4060,	Tunus	3500,0
Çin	9470,	Hondur	4760,0	Fas	3580,0	Sudan	1560,	Nijer	2030,0
Kolombi	6190,	Hindista	2330,0	Namiby	3090,0	Surina	4990,	Jamaik	4990,0
Kongo	1640,	Endone	2020,0	Nikarag	5250,0	Taylan	6610,	Kosta	1750,0

Kaynak: World Bank,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre, 2018 yılında ülkeleri gelir düzeylerine göre yaptığı sınıflandırmada orta gelir düzeyinde olan ülkelerin kişi başına düşen GSMH rakamları Tablo 19'da gösterilmiştir.

2012 yılında günümüz ekonomilerinin Dünya Bankası'nın Atlas Metodu yöntemine göre kişi başına düşen GSMH rakamı düşük gelirli ülkelerin 789,5 \$, orta gelirli ülkelerin 5.339,7 \$ düzeyinde, yüksek gelirli ekonomileri 44.166,2 \$ düzeyindedir.

“Çin 2030” başlıklı rapora göre; 1960 yılında 101 ülke orta gelir tuzağındadır bu tuzaktan sadece 13 ülke yüksek gelirli ülke düzeyine yükselmiştir. Bu ülkeler ABD'nin kişi başına gelirinin % 5,5 ile % 44'ü arasında yer alan ülkelerdir. 2008'li

yıllardan sonra bu düzey % 45 ve üzerine çıkarabilen ülkeler, Ekvator Ginesi, Hong Kong, İrlanda, İsrail, İspanya, Japonya, Güney Kore, Mauritius, Portekiz, Porto Riko, Singapur, Tayvan ve Yunanistan'dır⁹⁵.

3. DÜŞÜK GELİRDEN ORTA GELİRE YÜKSELEN ÜLKELER

1962-2012 yılları arasında düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine yükselen ülkelere tablo 20'de yer verilmektedir.

Tablo 20. 1962-2012 Döneminde Düşük Gelir Düzeyinden Orta Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler

Ülke	Alt-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Düşük Gelirli Ülke KBDGSMH Büyüme Oranı (%)	Alt-Orta Gelirli Ülke Olarak KBDGSMH Büyüme Oranı (%)
Bolivya	2006	3,57	10,72
Endonezya	2004	6,59	14,51
Fas	1991	5,44	4,62
Filipinler	2004	3,80	9,21
Fildişi	2008	3,28	3,91
Gana	2008	2,72	11,37
Hindistan	2008	5,32	8,88
Honduras	2002	4,05	6,26
Kongo	2006	3,19	12,54
Mısır	1996	5,26	6,67
Nikaragua	2004	2,96	5,48
Nijerya	2008	3,83	7,45
Pakistan	2010	4,79	7,37
Sudan	2009	3,61	8,64
Vietnam	2010	5,97	9,74

Kaynak: World Bank, 2013, Aktaran: Yaşar, Gezer 2014

Tablo 20'de kişi başına düşen gayri safi milli hasıla büyüme oranlarına bakıldığında en yüksek oranda Endonezya görülmektedir. Vietnam, Pakistan alt-orta gelir düzeyine en yeni giren ülkeler arasındadır. Hindistan büyüme oranlarının yüksek olmasına rağmen 2008 yılına kadar düşük gelir düzeyinde kalmıştır. Bunun nedenlerinden biri Hindistan'ın nüfusunun yüksek olmasıdır.

⁹⁵ World Bank; "China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society", World Bank Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China, Washington DC 2012, pp.12.

2018 Dünya Bankası ülke düzeylerine göre, Komorlar, Senegal Zimbabve ülkeleri alt-orta gelir düzeyine giren ülkeler arasındadır.

Tablo 21. 1962-2012 Döneminde Düşük Gelir Düzeyinden Orta Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler

Ülke	Düşük-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Düşük Gelirli Ülke KBDGSMH Büyüme Oranı	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Düşük-Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl
Bostvana	1981	13,43	2004	23
Brezilya	1975	11,03	2006	31
Çin	2002	6,33	2010	8
Ekvador	1975	10,18	2010	35
Kosta Rika	1976	7,34	2003	27
Kolombiya	1979	6,50	2007	28
K.Afrika	1973	7,11	2005	32
Malezya	1978	7,58	2003	25
Meksika	1974	8,46	1999	25
Peru	1991	2,52	2009	18
Tayland	1988	8,10	2010	22
Tunus	1979	8,55	2009	30
Türkiye	1975	7,84	2004	29

Kaynak: World Bank, 2013, Aktaran: Yaşar, Gezer 2014

Türkiye 1975 yılında alt-orta gelir düzeyinde iken 2004 yılında bu gelir düzeyinden çıkarak 2005 yılında üst-orta gelir düzeyine yükselmiştir. Türkiye alt-orta gelir düzeyinde 29 yıl kalmıştır, uzun yıllar bu düzeyde olan ülke Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağına yakalandığını söyleyebiliriz.

Tablo 21'e göre alt-orta gelir düzeyine en son giren ülke Çin, 8 yıl gibi kısa bir süre bu düzeyde kalarak 2010 yılında üst orta gelir düzeyine yükselmiştir.

2018 yılı itibariyle Arjantin, Gürcistan, Kosova ülkeleri orta gelir düzeyinde yer alan ülke konumuna gelmişlerdir.

Düşük gelir düzeyindeyken orta gelirli ülke konumuna yükselen ülkelere bazılarını; Vietnam, Pakistan, Endonezya, Hindistan'dır.

3.1. HİNDİSTAN

Hindistan dünyanın 7. Büyük yüz ölçümüne, en büyük ikinci nüfusa sahip ülkedir. Hindistan ekonomisinde iki farklı yapı mevcuttur. Birincisi modern ve küresel rekabet gücüne sahip bilgiye dayalı hizmetler sektörü, ikincisi yağışlara bağlı tarım sektörüdür⁹⁶.

Hindistan 1947 yılında bağımsızlığını kazanmış Pakistan ve Hindistan olarak ikiye ayırmıştır. Bunun sonucunda iki ülke arasında yaşanan kriz ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. İlk yıllarda liberal ekonomi politikaları uygulanmış, 1957 yılında bu politika uygulamasını bırakmış yerine ithal ikameci politikalara yönelmiştir. Tarımsal durgunluk, kuraklık ve askeri harcamaları arttırıcı dış şoklar sonucu Hindistan 1965 - 1967 yılları arasında döviz krizi yaşamıştır. 1973 - 1991 yıllarında yaşanan petrol krizlerinden olumsuz etkilenmiş ekonomik daralmalar meydana gelmiş ve dış şoklardan etkilenmişlerdir⁹⁷.

1990 yıllarında Hindistan'da yapılan ekonomik reformlar sonucu ekonomik büyüme göre yüksek bir oranda gerçekleşmiş ve büyüme geçici olmaktan çıkmıştır. 2003 yılından itibaren hükümetin reformları ile büyüme gerçekleşmiş en yüksek büyüme seviyesine 2006 yılında ulaşmıştır. 2008 yılında ekonomik büyüme yaşanan ekonomik krizlerden dolayı Hindistan'ın dünya ile ticaretinin kısıtlı olması nedeniyle ekonomide kısmen daralma yaşamış bu krizden en az şekilde olumsuz etkilenmiştir. 2010 - 2011 yıllarında sanayi ve hizmet sektöründe büyüme gerçekleşmiştir⁹⁸.

Hindistan Dünya Bankası'nın Atlas Yöntemine göre yaptığı sınıflandırmada 2008 yılında orta gelir düzeyinde ülke konumuna gelmiştir. Hızla yükselen piyasa ekonomisine karşın orta gelir düzeyi ülke konumuna 2008 yılından daha önce gelmemesinin nedeni nüfusunun çok yüksek olmasıdır. Hindistan reel gelirden ve bilimsel teknik makale sayısında diğer orta gelir grubunda yer alan ülkelerin önünde olsa da gelişmiş teknoloji ihracatında ve kişi başına düşen sağlık harcamalarında diğer ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

⁹⁶ Burhan Aslan;" *Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Üzerine Etkileri; Türkiye-Hindistan Örneği*", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 48-51-52

⁹⁷ Sumru Öz,(2007)."*Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan*", TUSİAT, Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2007, s. 4-10.

⁹⁸ T.C. Yeni Delhi Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği(2013)."*Hindistan Ülke Raporu*", 5

Tablo 22. Hindistan-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Hindistan KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Hindistan/ABDx100 (%)
1985	296,44	18236,83	1,63
1986	310,47	19071,23	1,63
1987	340,42	20038,94	1,70
1988	354,15	21417,01	1,65
1989	346,11	22857,15	1,51
1990	367,56	23888,60	1,54
1991	303,06	24342,26	1,24
1992	316,95	25418,99	1,25
1993	301,16	26387,29	1,14
1994	346,10	27694,85	1,25
1995	373,77	28690,88	1,30
1996	399,95	29967,71	1,33
1997	415,49	31459,14	1,32
1998	413,30	32853,68	1,26
1999	442,00	34513,56	1,28
2000	443,31	36334,91	1,22
2001	451,57	37133,24	1,22
2002	470,99	38023,16	1,24
2003	546,73	39496,49	1,38
2004	627,77	41712,80	1,50
2005	714,86	44114,75	1,62
2006	806,75	46298,73	1,74
2007	1028,33	47975,97	2,14
2008	998,52	48382,56	2,06
2009	1101,96	47099,98	2,34
2010	1357,56	48466,82	2,80
2011	1458,10	49883,11	2,92
2012	1443,88	51603,50	2,80
2013	1449,61	53106,91	2,73
2014	1573,88	55032,96	2,86
2015	1605,61	56803,47	2,83
2016	1729,27	57904,20	2,99
2017	1981,50	59927,93	3,31
2018	2015,59	62641,01	3,22

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Tabloya göre Hindistan'ın KBDGSYİH oranları artış eğilimi göstermektedir. Fakat bu oranlar % 1 - % 2 civarında olduğu için orta gelir seviyesinden gelişmiş ülke konumuna yükselmeye yetmeyecektir. 2008 yılında düşük gelirli ekonomi seviyesinden alt-orta gelir seviyesine yükseldiği saptanmıştır.

3.2. ENDONEZYA

Endonezya Güney Doğu Asya'daki en büyük ekonomiye sahip, yüz ölçümü bakımından dünyanın 15. büyük ülkesi olmakla birlikte, nüfusu bakımından en kalabalık 4. ülkesidir. Endonezya maden kaynakları, orman ve su ürünleri bakımından zengin ülke konumundadır. Dünyanın en büyük kömür rezervine sahip olan Endonezya dünyanın ikinci büyük kömür ihracatçısıdır.

1995 yılında bağımsızlığını kazanan Endonezya yaşadığı ekonomik sorunlar, altyapı ve sermaye yetersizliği sebebiyle 1960'larda fakir ülkeler arasında yer alırken 1996 yılında ülkede izlenen ekonomik politikalar neticesinde orta gelir seviyesine yükselmiştir.

Endonezya 1997 yılında Asya krizinden olumsuz etkilenmiş, kriz sonrası kişi başına düşen milli gelirden düşüş yaşanmıştır. Kriz sonrası 1998 yılında ülke ekonomik daralma yaşamış, 2000 yılından itibaren de yeniden hızlı bir kalkınma sürecine girdiği gözlemlenmiştir. 2008 yılı sonunda ortaya çıkan küresel krizden izlenen maliye ve para politikaları nedeniyle daha az etkilenmiştir⁹⁹.

Tablo 23. Endonezya - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Endonezya KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Endonezya/ABDx100 (%)
1985	516.96	18236.83	2.83
1986	474.86	19071.23	2.49
1987	442.22	20038.94	2.21
1988	481.78	21417.01	2.25
1989	530.00	22857.15	2.32
1990	585.08	23888.60	2.45
1991	631.78	24342.26	2.60
1992	681.94	25418.99	2.68
1993	827.91	26387.29	3.14

⁹⁹ Güney Doğu Asyanın Parlayan Yıldızı: Endonezya; Moment Dergisi, Ülke, Kasım 2013 Sayı: 66.

Tablo 23'ün Devamı.

Yıllar	Endonezya KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Endonezya/ABDx100 (%)
1994	912.20	27694.85	3.29
1995	1026.39	28690.88	3.58
1996	1137.41	29967.71	3.80
1997	1063.71	31459.14	3.38
1998	463.95	32853.68	1.41
1999	671.10	34513.56	1.94
2000	780.19	36334.91	2.15
2001	748.26	37133.24	2.02
2002	900.18	38023.16	2.37
2003	1065.65	39496.49	2.70
2004	1150.26	41712.80	2.76
2005	1263.29	44114.75	2.86
2006	1589.80	46298.73	3.43
2007	1860.00	47975.97	3.88
2008	2166.85	48382.56	4.48
2009	2261.25	47099.98	4.80
2010	3122.36	48466.82	6.44
2011	3643.04	49883.11	7.30
2012	3694.35	51603.50	7.16
2013	3623.91	53106.91	6.82
2014	3491.62	55032.96	6.34
2015	3331.70	56803.47	5.87
2016	3562.85	57904.20	6.15
2017	3836.91	59927.93	6.40
2018	3893.60	62641.01	6.22

Kaynak: World Bank <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Tablo 23'e göre Endonezya 1999 - 2012 yılları arasında Endonezya'nın KBDGSYİH, ABD KBDGSYİH oranında artış gözlemlenmektedir. Ülke ekonomisi 1998 yılında Asya krizi sonrası en dip seviyeyi yaşadığı saptanmıştır. Endonezya KBDGSH, ABD KBDGSYİH'ya oranlanması sonucu ülke en yüksek seviyeyi 2012 yılında yaşadığı gözlemlenmektedir. 1999 yılından sonra ekonomi ikinci kez 2015 yılında yavaşlamaya girmiştir.

1996 yılında düşük gelirli ülke seviyesinden alt orta gelir seviyesine yükselmiştir¹⁰⁰. Ülkede kişi başına düşen GSYİH rakamlarında düşüşler yaşanmıştır. Bu düşüşler sonucunda ülke düşük gelir düzeyine gerilemiştir. 2004 yılında ülke alt-orta gelir düzeyine tekrar ulaşmış ve alt-orta gelirli ülkeler arasında en yüksek büyümeyi göstermesine rağmen halen alt-orta gelir düzeyindedir.

4. BAZI GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE ORTA GELİR TUZAĞI

Bu kısımda bazı gelişmekte olan ülkelerde orta gelir tuzağına giren ve bu tuzaktan kurtulan ülkeler incelenecektir. Seçilmiş bu ülkeler Arjantin, Meksika, Çin, Rusya, Finlandiya ekonomileridir.

4.1. ARJANTİN

Arjantin Güney Amerika kıtasında ikinci büyük yüz ölçümüne sahiptir. Arjantin ekonomisi tarıma dayanmaktaydı, sanayi ve hizmet sektörleri son yıllarda gelişme göstermiştir. Arjantin'in zenginliğinin temelinde besicilik ve tahıl üretimi yatmaktadır. Yerli petrol ve doğalgaz üretimi ülkeyi enerji açısından kendi kendine yeten ülkedir. Arjantin'in başlıca ticaret ortakları ABD, Brezilya, İtalya ve diğer Avrupa Birliği ülkeleridir¹⁰¹.

Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ın da içinde bulunduğu Güney Yarım Küre ortak pazarının (Mescour) üyesidir. Arjantin Latin Amerika ülkeleri arasında kişi başına düşen GSYİH ve en düşük enflasyon oranına sahip birinci ülkedir.

Arjantin'in kendi ekonomik problemleriyle pesonun dolara eşitlenmesinin birleşimi 2001 yılında ekonomik çöküşe neden olmuştur. Ekonomi 2003 yılına kadar yeniden güçlü bir şekilde büyüyememiştir¹⁰².

2003 yılında iş sahaları genişleterek yerli tüketim teşviki ile sermayenin yurt dışına kaçışı azaltılmış, yabancı yatırımcının gelmesi sağlanmıştır. 2005 yılında borçlarını yapılandırarak 2006 yılında tamamını ödemiştir.

¹⁰⁰ Ahmet Toprak; "Endonezya Ülke Profili", İzmir Ticaret Odası, Ekim 216, s.2.

¹⁰¹ N. Nur Gülseven; "Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Piyasaları: Türkiye -Arjantin Karşılaştırması", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 91-96

¹⁰² Hicran Özçelik; "Yakın Dönem Türkiye-Arjantin Krizleri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 89-92

Tablo 24. Arjantin-ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Arjantin KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Arjantin/ABDx100 (%)
1985	2926,13	18236,83	16,05
1986	3613,62	19071,23	18,95
1987	3562,88	20038,94	17,78
1988	3985,19	21417,01	18,61
1989	2383,87	22857,15	10,43
1990	4333,48	23888,60	18,14
1991	5735,36	24342,26	23,56
1992	6823,54	25418,99	26,84
1993	6969,12	26387,29	26,41
1994	7483,14	27694,85	27,02
1995	7408,71	28690,88	25,82
1996	7721,35	29967,71	25,77
1997	8213,13	31459,14	26,11
1998	8289,51	32853,68	25,23
1999	7774,74	34513,56	22,53
2000	7708,10	36334,91	21,21
2001	7208,37	37133,24	19,41
2002	2593,40	38023,16	6,82
2003	3349,81	39496,49	8,48
2004	4277,72	41712,80	10,26
2005	5109,85	44114,75	11,58
2006	5919,01	46298,73	12,78
2007	7245,45	47975,97	15,10
2008	9020,87	48382,56	18,64
2009	8225,14	47099,98	17,46
2010	10385,96	48466,82	21,43
2011	12848,86	49883,11	25,76
2012	13082,66	51603,50	25,35
2013	13080,25	53106,91	24,63
2014	12334,80	55032,96	22,41
2015	13789,06	56803,47	24,28
2016	12790,24	57904,20	22,09
2017	14591,86	59927,93	24,35
2018	11652,57	62641,01	18,60

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Tablodan anlaşılacağı üzere Arjantin'in bazı dönemlerde dip ve bazı dönemlerde de zirve yaptığını görebiliriz. Özellikle 2002 yılında yaşanan kriz nedeniyle KBDGSYİH oranında düşüş sonrasında ABD karşısında % 6,82'lik bir oran sağlayabilmiş ve dip noktasını görmüştür. 27 yılı ele aldığımızda dönemin sadece 18 yılında % 20 ve üzeri oranlar yakalayabilmiştir. 1990 - 2001 yılları arasında istikrarlı bir düzey izlemiş ve oranlar stabil hale gelmiş.

1970 yılında üst orta gelir seviyesine ulaşan Arjantin 40 yıl sonra Dünya Bankası tarafından hazırlanan ülkeler sınıflandırmasına göre 2010 yılı sonrasında 12.276 \$ seviyesini aşarak üst gelir grubuna dahil olduğu gözlemlenmektedir. 2018 yılında kişi başına düşen GSYİH rakamını düşürerek orta gelir düzeyine gerilemiştir.

4.2. RUSYA

Rusya dünyanın en büyük yüz ölçüne sahip ülkesidir. Rusya'nın ekonomisi Sovyetler Birliğinin dağılması ile küçülmeye girse de 1990'lı yılların sonrasında doğalgaz, petrol gibi doğal kaynakların piyasa ekonomisinde değer artışı ile Rus ekonomisi tekrar büyümeye başlamıştır.

Rusya'da 1990 - 1998 yıllarında uygulanan ekonomik ve politik yaklaşım uygulamaların sonucunda ekonomi kötüleşmiş, enflasyon artmış, talep daralmış, üretim düşmüş, yatırım ve tasarruflar azalmış, işsizlik artmış, gelir dağılımı bozulmuştur.

1998 yılında yaşanan kriz ile ekonomi % 5,3 küçülmüştür. Rusya borçlarını ödeyemediği ve dış kaynak sıkıntısı yaşadığı için moratoryum ilan etti ve sonrasında IMF'den yardım alınması konusu gündeme gelmiştir. Ekonomide rublenin % 50 oranındaki değer kaybı faizlerin % 250 ye kadar artışı ekonomide olumsuz etkiler yaratmıştır. Yaşanan ekonomik krizler öncesi ve sonrasındaki durgunluktan sonra Rusya'da güçlü bir büyüme yaşanmıştır. Güçlü ekonominin arkasındaki neden para birimi olan ruble ve yüksek petrol fiyatları olmuştur.

Tablo 25. Rusya - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Rusya KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Rusya /ABDx100 (%)
1989	3428,76	22857,15	15,00
1990	3485,11	23888,60	14,59
1991	3485,06	24342,26	14,32
1992	3095,66	25418,99	12,18
1993	2929,46	26387,29	11,10
1994	2663,39	27694,85	9,62
1995	2665,78	28690,88	9,29
1996	2643,93	29967,71	8,82
1997	2737,57	31459,14	8,70
1998	1834,86	32853,68	5,58
1999	1330,76	34513,56	3,86
2000	1771,60	36334,91	4,88
2001	2100,36	37133,24	5,66
2002	2377,54	38023,16	6,25
2003	2975,13	39496,49	7,53
2004	4102,37	41712,80	9,83
2005	5323,47	44114,75	12,07
2006	6920,19	46298,73	14,95
2007	9101,26	47975,97	18,97
2008	11635,27	48382,56	24,05
2009	8562,81	47099,98	18,18
2010	10675,00	48466,82	22,03
2011	14351,21	49883,11	28,77
2012	15434,57	51603,50	29,91
2013	16007,09	53106,91	30,14
2014	14100,73	55032,96	25,62
2015	9313,79	56803,47	16,40
2016	8745,38	57904,20	15,10
2017	10750,59	59927,93	17,94
2018	11288,87	62641,01	18,02

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Yukarıdaki tablo 25 incelendiğinde, 1990 yılından itibaren Rusya'nın KBDGSYİH oranlarının ABD KBDGSYİH oranlarında 1999 yılına kadar azalma eğilimindedir. Oranların azalmasında, Rusya'da uygulanan liberal politikaların adaptasyonunda yaşanan sıkıntıların etkili olduğu söylenebilmektedir. KBDGSYİH en düşük seviyeyi 1998 Rusya krizinin yaşanması sonucu bir sonraki yıl görmüştür. 1999 yılından sonra Putin hükümetinin uyguladığı politikalar etkisini göstermiş, 2009 yılına kadar KBDGSYİH' da artış yaşandığı gözlemlenmiştir. 2009 yılında gerçekleşen düşüşün nedeni ise 2008 krizinin yansıması olduğu gözlemlenmiştir. KBDGSYİH en yüksek seviyede olduğu yıl 2013 yılı olduğu gözlemlenmiştir, 2013 yılında Rusya kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ile ABD kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla oranı % 30,141'dir. 2008 yılında orta gelir tuzağından kurtulan Rusya 2013 yılı sonrası kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ile ABD kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla oranında düşüşler yaşanmış, 2015 yılından sonra bu oranın % 20'nin altına düştüğü gözlemlenmiştir.

4.3. MEKSİKA

Meksika yüz ölçümü bakımından dünyanın en büyük 14. ülkesi konumundadır. Ülkede topraklarının % 13 ünde tarım yapılmakla birlikte doğal kaynakları; petrol, gümüş, bakır, altın, kurşun, çinko, doğal gaz ve kerestedir. 1994 yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) yürürlüğe girmesiyle üretime yönelmiş ekonomik büyüklük olarak dünyanın 11. Ülkesi konumundadır.

1994 yılında imzalanan NAFTA anlaşması ile uluslararası sermaye ve ABD geri dönmüş ekonomide canlanmalar yaşanmıştır. 1994 yılı sonrasında Meksika ekonomisinde meydana gelen pezo krizi ile güven kaybı yaşayan yatırımcılar portföy yatırımlarını çekmeleri sonucunda küresel kriz olmuş, ekonomik daralma ve buna bağlı olarak büyüme yavaşlaması meydana gelmiştir. Yaşanan krizler ile ABD'nin yapmış olduğu yatırımların sıkıntıya girmesi sonucunda Meksika'ya borç veren yabancı bankaları ve finansal kurumları kurtarmak için IMF ve ABD 50 milyar \$

düzeyinde yardım sağlamışlardır. Yardım sonrası Meksika ekonomisi durgunluk sürecine girmiş halk ise yüksek fiyat ve düşük gelirlerle karşı karşıya kalmıştır¹⁰³.

Meksika'nın en önemli ticaret ortağı olan ABD'nin 2008 yılında yaşadığı ekonomik kriz nedeniyle Meksika ekonomisinde imalat sektörü olumsuz etkilenmiştir. ABD ekonomisinin toparlanmasıyla birlikte Meksika ekonomisi de olumlu etkilenmektedir¹⁰⁴.

2013 yılından itibaren Meksika ekonomisindeki yıllık ortalama büyüme % 2'dir. Meksika ekonomisinde görülen yapısal sorunların yanı sıra ülkede işgücünün yarısından fazlasının gayri resmî olarak istihdam ediliyor olması, zayıf hukuk kuralları ve yolsuzluk gibi nedenlerle de ülkede ekonomik büyümenin gerçekleşmeyeceği öngörülmektedir.

Tablo 26. Meksika - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Meksika KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Meksika/ABDx100 (%)
1985	2569.24	18236.83	14.09
1986	1733.91	19071.23	9.09
1987	1862.89	20038.94	9.30
1988	2247.98	21417.01	10.50
1989	2687.91	22857.15	11.76
1990	3112.27	23888.60	13.03
1991	3661.95	24342.26	15.04
1992	4170.62	25418.99	16.41
1993	5650.03	26387.29	21.41
1994	5854.42	27694.85	21.14
1995	3928.22	28690.88	13.69
1996	4412.12	29967.71	14.72
1997	5289.17	31459.14	16.81
1998	5481.18	32853.68	16.68
1999	6157.19	34513.56	17.84
2000	7157.81	36334.91	19.70
2001	7544.57	37133.24	20.32
2002	7593.14	38023.16	19.97
2003	7075.37	39496.49	17.91

¹⁰³ Büşra Engin, (2007); "Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 2007, s.44.

¹⁰⁴ Ümit Gaberli; " Tasarrufun Belirleyicileri: Mıst-Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye Analizi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.29-30.

Tablo 26'nın Devamı.

Yıllar	Meksika KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Meksika/ABDx100 (%)
2004	7484.49	41712.80	17.94
2005	8277.67	44114.75	18.76
2006	9068.29	46298.73	19.59
2007	9642.68	47975.97	20.10
2008	10016.57	48382.56	20.70
2009	8002.97	47099.98	16.99
2010	9271.40	48466.82	19.13
2011	10203.42	49883.11	20.45
2012	10241.73	51603.50	19.85
2013	10725.18	53106.91	20.20
2014	10922.38	55032.96	19.85
2015	9605.95	56803.47	16.91
2016	8739.14	57904.20	15.09
2017	9281.10	59927.93	15.49
2018	9698.08	62641.01	15.48

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Meksika'nın KBDGSYİH ile ABD KBDGSYİH oranlamasına bakıldığında 1993 - 1994 yıllarında %20'lerde olduğu gözlemlenmektedir fakat bu yeterli değildir. 1994 yılı sonrasında oran % 20'nin üzerine çıkamamış bu nedenden dolayı Meksika orta gelir tuzağında yer alan ülke konumundadır.

4.4. ÇİN

Çin dünya nüfusunun % 20'sini içinde barındırmakta 9,6 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile dünyanın en büyük dördüncü, 1,4 milyar nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesidir.

Çin ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir yeri vardır. Sanayi sektöründe yabancı yatırımcıların katkılarıyla üretimde önemli ölçüde artış vardır. Uçak yapımı, otomobil üretimi, uzay sanayii, elektronik gibi yüksek teknoloji gerektiren alanlarda üretim yapmaktadır. Yer altı madenleri yönünden zengin olan ülke 5. Büyük altın

üreticisidir. Yüksek teknoloji sanayiler için gerekli ender metallerin üretici ve ihracatçısı konumundadır¹⁰⁵.

1949 yılında kurulan Çin 1978 yılına kadar dışa kapalı bir ekonomi sistemi benimsemiş 1978 yılından sonra serbest piyasa ekonomisine geçerek Çin tarihinin önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1978 yılında Çin, piyasa ekonomilerine göre yeniden yapılanmaya başlamıştır. 1997 yılına kadar yükselen Çin ekonomisinde 1997 - 2012 yıllar verimsizlik ve teknolojik başarısızlıklar nedeniyle düşüşün yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda ekonominin hızlı yükselmesi sonucu yapısal anlamda sorunlar oluşmuş sorunları ortadan kaldırmak için düzenlemelere gidilmiştir.

Çin ekonomisi, Singapur ile birlikte dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi olmakla birlikte 1972 sonrası % 10'un üzerinde büyüme rakamlarına ulaşmıştır¹⁰⁶. Çin ekonomisinin en büyük sorunlardan bir tanesi olarak bölgesel eşitsizlikler ve gelir eşitsizlikleridir. 2009 yılı verilerine göre Çin'de GINI katsayısı % 42,06 gibi çok yüksek bir oran olarak ortaya çıkmaktadır. Yüz ölçümü ve nüfus bakımından büyük olan bu ülkede bölgesel eşitsizlikler önemli bir sorun olmuştur. Nüfusun yaklaşık 1/3'ü için altyapı yatırımları mevcut değildir¹⁰⁷.

Tablo 27. Çin - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Çin KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Çin/ABDx100 (%)
1985	294,46	18236,83	1,61
1986	281,93	19071,23	1,48
1987	251,81	20038,94	1,26
1988	283,54	21417,01	1,32
1989	310,88	22857,15	1,36
1990	317,88	23888,60	1,33
1991	333,14	24342,26	1,37
1992	366,46	25418,99	1,44
1993	377,39	26387,29	1,43
1994	473,49	27694,85	1,71
1995	609,66	28690,88	2,12
1996	709,41	29967,71	2,37

¹⁰⁵ Kasiad; "Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu", Kocaeli Aralık 2012, s.2-3.

¹⁰⁶ Lu Ding; "Can China Avoid the Middle Income Trap", East Asian Policy, 2011, s.5-6.

¹⁰⁷ Benjamin Rodac; "Fast Growth and High Inequality: The Case of China and India", Norwich Economic Papers, 2013, pp.1-13.

Tablo 27'nin Devamı.

Yıllar	Çin KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Çin/ABDx100 (%)
1997	781,74	31459,14	2,48
1998	828,58	32853,68	2,52
1999	873,29	34513,56	2,53
2000	959,37	36334,91	2,64
2001	1053,11	37133,24	2,84
2002	1148,51	38023,16	3,02
2003	1288,64	39496,49	3,26
2004	1508,67	41712,80	3,62
2005	1753,42	44114,75	3,97
2006	2099,23	46298,73	4,53
2007	2693,97	47975,97	5,62
2008	3468,30	48382,56	7,17
2009	3832,24	47099,98	8,14
2010	4550,45	48466,82	9,39
2011	5618,13	49883,11	11,26
2012	6316,92	51603,50	12,24
2013	7050,65	53106,91	13,28
2014	7651,37	55032,96	13,90
2015	8033,39	56803,47	14,14
2016	8078,79	57904,20	13,95
2017	8759,04	59927,93	14,62
2018	9770,85	62641,01	15,60

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

1985 yılından sonra Çin ekonomisi için Çin KBDGSYİH değerlerinin ABD KBDGSYİH oranı değerlerinde 2018 yılına kadar artış vardır. Çin en yüksek KBDGSYİH oranına 2018 yılında ulaşmıştır. Ancak bu oranlar % 20 seviyesinin altında bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı Çin ekonomisi için orta gelir tuzağına yakalanmış yorumu yapabiliriz.

5. DÜŞÜK GELİRLİYKEN YÜKSEK GELİR DÜZEYİNE YÜKSELEN ÜLKELER

Tablo 28. *Düşük Gelirliyen Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler*

Ülke	Düşük-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek-Orta Gelir Seviyesine Ulaşıldığı Yıl	Yüksek Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Orta Gelir Seviyesinde Geçirilen Yıl	Yüksek-Orta Gelirli Ülke KBDGSMH Büyüme Oranı (%)
İspanya	1969	1979	1991	22	7,85
Japonya	1967	1974	1986	19	8,79
G.Kore	1978	1988	2004	26	7,42
Şili	1972	1995	2011	39	6,22
Portekiz	1971	1988	2003	32	6,42
Porto Riko	1965	1985	2004	39	5,69
Singapur	1971	1980	1992	26	9,15
Yunanistan	1967	1978	1997	30	5,86
Uruguay	1973	1993	2012	39	5,01

Kaynak: Dünya Bankası, 2013, Aktaran: Yaşar, Gezer 2014

Güney Kore 1978 yılında alt-orta gelir grubunda yer alan ülke düzeyindeyken 2004 yılında yüksek gelir düzeyindeki ülkeler arasında yer almaktadır. Güney Kore kişi başına düşen GSMH büyüme oranı yüksek ülke olarak diğer ülkelerden ayrılmaktadır. Güney Kore’yi kişi başına düşen GSMH büyüme oranı olarak yüksek olan bir diğer ülke Singapur takip etmektedir. Singapur, alt-orta gelir düzeyine 1971 yılında ulaşmış 26 yıl orta gelir düzeyinde kalarak 1992 yılında alt-orta ülke düzeyine yükselmiştir. Orta gelir tuzağına yakalanma riski kalmayan ülke, Güney Kore ve Singapur ekonomileridir.

5.1. GÜNEY KORE

1948 yılında bağımsızlığını ilan eden Kore Cumhuriyeti dünyanın 11. büyük ekonomisine sahiptir. 1950’li yıllarda çıkan Kore savaşıyla birlikte ülkede iktisadi ve sosyal sorunlar vardır. Kore savaşıdan sonra ülke dünyanın en fakir ülkelerden biriydi, sanayi üretim seviyesi düşüktü. 1953 - 1961 yıllarında Güney Kore ekonomisi ABD’nin dış yardımlarıyla toparlanma göstermektedir. Güney Kore 1960’lı yıllarda fakirlik tuzağıyla karşı karşıya kalmıştır. 1960’lı yıllara kadar az gelişmiş ülke seviyesindeyken, ihracatı ön planda tutan bir kalkınma stratejisi izleyerek modern ve sanayileşmiş bir ülke olmuştur.

Güney Kore'nin gelişmiş ülke düzeyine yükselmesinin arkasında yatan nedenler; 1960'lı yılların başından itibaren kendi markasını üretmesi, eğitim, ARGE, bilim ve teknolojik yatırımlardır¹⁰⁸.

Güney Kore 1962 yılından itibaren 16 yıl orta gelir seviyesinde kalmış, 1978 yılında orta gelirli ülke seviyesinde, 2004 yılında ise yüksek gelir düzeyince ülkedir.

Güney Kore ekonomisi 2004 yılında yüksek gelirli ülke düzeyine ulaşmış orta gelir düzeyinde yaklaşık 10 yıl geçirmesinin sonucunda orta gelir tuzağına takılmadan yüksek gelir düzeyine çıktığı söylenebilir.

¹⁰⁸ Cemal Caner Uyanık, “ *Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin konumu açısından bir değerlendirme*”, 2015, s.182.

Tablo 29. Güney Kore - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Güney Kore KBDGSYİH(Bin	ABD KBDGSYİH(Bin \$)	Güney Kore/ABDx100
1985	2457,33	18236,83	13,47
1986	2803,37	19071,23	14,70
1987	3510,99	20038,94	17,52
1988	4686,14	21417,01	21,88
1989	5736,90	22857,15	25,10
1990	6516,31	23888,60	27,28
1991	7523,48	24342,26	30,91
1992	8001,54	25418,99	31,48
1993	8740,95	26387,29	33,13
1994	10205,81	27694,85	36,85
1995	12332,98	28690,88	42,99
1996	13137,91	29967,71	43,84
1997	12131,87	31459,14	38,56
1998	8085,32	32853,68	24,61
1999	10409,33	34513,56	30,16
2000	11947,58	36334,91	32,88
2001	11252,91	37133,24	30,30
2002	12782,53	38023,16	33,62
2003	14209,39	39496,49	35,98
2004	15907,67	41712,80	38,14
2005	18639,52	44114,75	42,25
2006	20888,38	46298,73	45,12
2007	23060,71	47975,97	48,07
2008	20430,64	48382,56	42,23
2009	18291,92	47099,98	38,84
2010	22086,95	48466,82	45,57
2011	24079,79	49883,11	48,27
2012	24358,78	51603,50	47,20
2013	25890,02	53106,91	48,75
2014	27811,37	55032,96	50,54
2015	27105,08	56803,47	47,72
2016	27608,25	57904,20	47,68
2017	29742,84	59927,93	49,63
2018	31362,75	62641,01	50,07

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Tabloyu incelediğimizde Güney Kore KBDGSYİH değerlerinin ABD KBDGSYİH oranlamasında en düşük seviyeyi 1998 yılında yaşamıştır. Bu oranda en yüksek seviyeyi yakaladığı yıl ise 2014 yılıdır. Güney Kore, 2004 yılında yüksek gelirli ülke grubuna yükselmiştir. 1988’li yıllardan sonra Güney Kore KBDGSYİH değerlerinin ABD KBDGSYİH oranlaması % 20’lerin üzerine çıkmıştır. Singapur ekonomisi için orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelirli ülke grubuna yükselmiştir diyebiliriz.

5.2. SİNGAPUR

1965 yılında bağımsızlığını kazanan Singapur günümüzde dünyanın en yüksek refah düzeyine sahip ülkedir. Singapur’un yıllık GSYİH büyüme oranı 1960’lı yıllardan 1990’lı yıllar arasında ortalama % 8’den fazla büyüyerek OECD büyüme oranı ve ABD büyüme oranının üç katından fazla büyüme gerçekleştirmiştir. 3000’den fazla uluslararası şirkete ev sahipliği yapan Singapur’da ülke nüfusunun yaklaşık % 90’ı modern çağın gerekliliklerine uygun yaşamaktadır. Ülke doğal kaynaklara sahip değildir¹⁰⁹ Singapur, Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü (ASEAN) üyesidir.

Singapur’u en büyük üreticisi konumuna getiren gelişmeler; kurulan iletken fabrikası, petrol rafinelerinde yaşanan gelişmeler, bilgisayar disk üretimi fabrikasının kurulması gibi imalat sanayindeki gelişmelerdir.

Singapur’un dış ticaret hacmi gayri safi yurtiçi hasılasının üç katı büyüklüğüne sahip liberal bir ekonomidir. 1965 yılında başlayan serbest ticaret politikaları uygulamasıyla ülkenin dış ticaret hacminde büyüme gerçekleşmiş ve 1980 yılında 43 milyar dolar, 1990’da 113 milyar \$, 2017 yılında ise milli gelirin iki katını aşan 700 milyar \$ seviyelerine ulaşmıştır.

Singapur 1970 yılı ve öncesi düşük gelirli, 1971 - 1979 yılları arası alt-orta gelirli, 1980 - 1990 yılları arası üst orta gelirli ve 1991 yılı ve sonrasında yüksek gelirli ülkeler arasında yer alan bir ülkedir.

¹⁰⁹ Gundy Cahyadi,; “Singapore's Economic Transformation. Prague”, Global Urban Development, June 2004, s.4.

Tablo 30. Singapur - ABD KBDGSYİH Rakamlarının Orta Gelir Tuzağı Açısından Karşılaştırılması (Cari ABD \$)

Yıllar	Singapur KBDGSYİH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Singapur/ABDx100 (%)
1985	7001,77	18236,83	38,39
1986	6799,93	19071,23	35,66
1987	7539,03	20038,94	37,62
1988	8914,44	21417,01	41,62
1989	10394,54	22857,15	45,48
1990	11861,76	23888,60	49,65
1991	14502,38	24342,26	59,58
1992	16135,91	25418,99	63,48
1993	18290,03	26387,29	69,31
1994	21553,03	27694,85	77,82
1995	24914,41	28690,88	86,84
1996	26233,63	29967,71	87,54
1997	26375,97	31459,14	83,84
1998	21829,30	32853,68	66,44
1999	21796,08	34513,56	63,15
2000	23852,33	36334,91	65,65
2001	21700,02	37133,24	58,44
2002	22159,69	38023,16	58,28
2003	23730,15	39496,49	60,08
2004	27608,54	41712,80	66,19
2005	29961,26	44114,75	67,92
2006	33769,15	46298,73	72,94
2007	39432,94	47975,97	82,19
2008	40007,47	48382,56	82,69
2009	38927,21	47099,98	82,65
2010	47236,96	48466,82	97,46
2011	53890,43	49883,11	108,03
2012	55546,49	51603,50	107,64
2013	56967,43	53106,91	107,27
2014	57562,53	55032,96	104,60
2015	55646,62	56803,47	97,96
2016	56724,17	57904,20	97,96
2017	60297,79	59927,93	100,62
2018	64581,94	62641,01	103,10

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Singapur 1970 yılı ve öncesi düşük gelirli, 1971 - 1979 yılları arası alt-orta gelirli, 1980 - 1990 yılları arası üst orta gelirli ve 1991 yılı ve sonrasında yüksek gelirli ülkeler arasında yer alan bir ülkedir. Singapur 1997 Asya krizi sonrasında 1998 - 1999 yıllarında kişi başına düşen GSYİH % 5,5 düşüş yaşamış, 2001 yılında % 3,6, 2008 yılında, % 3,5, 2009 yılında ise % 3,6 düşme gerçekleşmiştir. Singapur'un KBDGSYİH rakamları ABD'nin rakamlarından daha yüksek bir büyüme seviyesine ulaşmıştır.

6. ORTA GELİR TUZAĞININ TÜRKİYE AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dünya Bankası'nın Atlas metodu yöntemiyle yapmış olduğu sınıflandırmaya göre, Türkiye üst-orta gelir grubunda yer alan bir ülke konumundadır. Türkiye ekonomisi 1955 yılına kadar düşük gelir ekonomileri arasında yer alırken 1955 yılı sonrasında 2004 yılına kadar alt orta gelirli ülke grubunda yaklaşık 50 yıllık bir süre kalmıştır. 2005 yılından itibaren ise Türkiye ekonomisi üst orta gelir düzeyinde bulunmaktadır.

Orta gelir tuzağının belirlenmesinde çeşitli ölçütler ve belirtiler ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kısımda, Türkiye'nin orta gelir tuzağı riski, ilgili ölçütler kapsamında analiz edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'nin gelir grubunu ve orta gelir tuzağı riski ilk olarak matematiksel analiz olan ABD'nin kişi başına düşen gelirinin % 20'sinde kalma durumuna göre Türkiye ekonomisini incelenecektir.

1980 - 2018 yılları arasındaki Türkiye'nin ve ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılatları (GSYİH) Tablo 31'de ifade edilmektedir.

Tablo 31. Orta Gelir Tuzağının Matematiksel Olarak Türkiye Üzerinde Hesaplanması

Yıllar	Türkiye KBDGSY İH (Bin \$)	ABD KBDGSYİH (Bin \$)	Türkiye/AB Dx100 (%)	Türkiye KBDGSMH (Bin \$)	ABD KBDGSMH (Bin \$)	Türkiye/ ABDx10 0 (%)
1980	1564,25	12574,79	12,44	1860	13380	13,90
1981	1579,07	13976,11	11,30	1860	14360	12,95
1982	1402,41	14433,79	9,72	1570	14220	11,04
1983	1310,26	15543,89	8,43	1400	14570	9,61

Tablo 31'in Devamı.

Yıllar	Türkiye KBDGSYİH	ABD KBDGSYİH	Türkiye/A BDx100	Türkiye KBDGSMH	ABD KBDGSMH	Türkiye/ ABDx100
1984	1246,82	17121,23	7,28	1310	16210	8,08
1985	1368,40	18236,83	7,50	1310	17460	7,50
1986	1510,68	19071,23	7,92	1450	19110	7,59
1987	1705,89	20038,94	8,51	1740	21390	8,13
1988	1745,36	21417,01	8,15	1860	23490	7,92
1989	2021,86	22857,15	8,85	1920	23770	8,08
1990	2794,35	23888,60	11,70	2310	24060	9,60
1991	2735,71	24342,26	11,24	2590	24270	10,67
1992	2842,37	25418,99	11,18	2940	25680	11,45
1993	3180,19	26387,29	12,05	3140	26390	11,90
1994	2270,34	27694,85	8,20	2680	27650	9,69
1995	2897,87	28690,88	10,10	2850	29040	9,81
1996	3053,95	29967,71	10,19	2920	30270	9,65
1997	3144,39	31459,14	10,00	3190	31270	10,20
1998	4496,50	32853,68	13,69	3430	32030	10,71
1999	4108,12	34513,56	11,90	3580	33670	10,63
2000	4316,55	36334,91	11,88	4300	35960	11,96
2001	3119,57	37133,24	8,40	3550	36710	9,67
2002	3659,94	38023,16	9,63	3560	37310	9,54
2003	4718,20	39496,49	11,95	3910	39770	9,83
2004	6040,61	41712,80	14,48	5220	43510	12,00
2005	7384,25	44114,75	16,74	6760	46190	14,64
2006	8035,38	46298,73	17,36	7820	47880	16,33
2007	9711,87	47975,97	20,24	8880	48500	18,31
2008	10854,17	48382,56	22,43	9780	48980	19,97
2009	9038,52	47099,98	19,19	9580	47730	20,07
2010	10672,39	48466,82	22,02	10430	48990	21,29
2011	11335,51	49883,11	22,72	11230	50570	22,21
2012	11707,26	51603,50	22,69	11870	52760	22,50
2013	12519,39	53106,91	23,57	12510	53940	23,19
2014	12095,85	55032,96	21,98	12560	55850	22,49
2015	10948,72	56803,47	19,27	11960	56700	21,09
2016	10820,63	57904,20	18,69	11180	57170	19,56
2017	10499,75	59927,93	17,52	10890	59160	18,41
2018	9311,37	62641,01	14,86	10380	62850	16,52

Kaynak: World Bank<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

1980 yılından 2007 yılına kadar Türkiye’de kişi başına GSYİH ve Atlas Gini Yöntemine göre KBDGSMH oranlamasının % 20 düzeyine ulaşamamış olduğu görülmektedir. 2007 yılı ile 2017 yılı arasında % 20’lik oran % 17 ile % 23 arasında gidip gelmiştir. Atlas Gini Yöntemine göre KBDGSMH oranlaması 2009 yılında % 20 düzeyine ulaşmıştır. 1980 darbesi sonrası ekonomide 1985 yılına kadar bir düşüş mevcuttur. 1989 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında alınan kararlar oranda artış yaşanmaktadır. 1994-2001 krizlerinin de etkisiyle ekonomide düşüş yaşanmış, 2000, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizler nedeniyle KBGSYİH rakamlarının azalması sonucu oranlarda sert düşüşler görülmektedir.

Orta gelir tuzağında olan ülkelerde büyüme hızındaki düşmenin yanı sıra bu ülkelerde tasarruflar ve yatırımlar düşük düzeyde, imalat sanayisinde gelişim yavaş, sanayide çeşitlenme yavaş ve son olarak da emek piyasasındaki çalışma koşulları zayıftır¹¹⁰.

Tablo 32. Türkiye’nin Yurtiçi Tasarruflar, Yurtiçi Yatırımlar, İmalat Sanayi Oranları (% GSYİH) ve Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	Yurtiçi Tasarruflar/GSYİH	Yurtiçi Yatırımlar/GSYİH	İmalat Sanayi/GSYİH	Dış Ticaret Dengesi (Bin \$)
1980	27,30	15,90	17,09	-4 999 242
1981	30,93	15,13	19,44	-4 230 439
1982	30,63	15,12	20,00	-3 096 692
1983	28,33	14,75	19,10	-3 507 168
1984	28,59	14,40	18,06	-3 623 429
1985	34,28	15,26	18,25	-3 385 367
1986	38,45	17,14	22,20	-3 648 046
1987	23,90	24,75	21,84	-3 967 757
1988	28,89	26,11	22,96	-2 673 374
1989	25,05	22,80	23,12	-4 167 451
1990	20,46	22,87	21,96	-9 342 838
1991	16,98	23,69	22,17	-7 453 552
1992	17,54	23,00	21,64	-8 156 426
1993	18,01	25,52	20,81	-14 083 303
1994	18,38	24,46	22,06	-5 164 147
1995	18,90	23,84	22,57	-14 071 970

¹¹⁰ Mahfi Eğilmez; “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye”, Kendime Yazılar, 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzagi-ve-turkiye.html>, Erişim Tarihi: 20.07.2019

Tablo 32'nin Devamı.

Yıllar	Yurtiçi Tasarruflar/GSYİH	Yurtiçi Yatırımlar/GSYİH	İmalat Sanayi/GSYİH	Dış Ticaret Dengesi (Bin \$)
1996	21,16	25,09	21,14	-20 402 178
1997	19,70	26,42	21,57	-22 297 649
1998	24,72	23,45	22,31	-18 947 440
1999	21,10	19,91	20,07	-14 084 047
2000	20,70	22,30	18,75	-26 727 914
2001	21,89	18,07	17,75	-10 064 867
2002	22,70	19,61	16,91	-15 494 708
2003	21,36	20,85	17,12	-22 086 856
2004	22,59	25,42	16,94	-34 372 613
2005	23,63	26,65	16,91	-43 297 743
2006	24,71	28,69	17,07	-54 041 499
2007	23,86	28,10	16,82	-62 790 965
2008	24,68	26,85	16,29	-69 936 378
2009	22,23	22,37	15,16	-38 785 809
2010	21,97	24,87	15,10	- 71 661 113
2011	23,13	28,07	16,48	-105934 807
2012	23,39	27,32	15,88	- 84 083 404
2013	23,97	28,52	16,24	- 99 858 613
2014	25,15	28,89	16,79	- 84 566 959
2015	25,75	29,71	16,71	- 63 395 487
2016	25,34	29,31	16,60	- 56 088 651
2017	26,46	30,00	17,56	- 76 806 711
2018	28,01	29,67	19,06	- 55 126 357

Kaynak: World Bank, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

Tablo 32’de yurtiçi tasarruflar ve yatırımların GSYİH içerisindeki oranına baktığımızda 2008 yılında yaşanan krizde etkisiyle yurtiçi tasarrufların GSYİH oranı yatırım oranının altındadır. 2008’li yıllarda yurtiçi tasarruflarının yetersizliği nedeniyle yatırımların finansmanında yurtdışı tasarruflar kullanılmıştır. Dış ticaret açığı artarak Türkiye ara malı ve enerji ithaline bağımlı hale gelmiş, dış tasarruf payı artmıştır. İmalat sanayiinin GSYİH payına baktığımızda 2000’li yıllarda düşüş yaşanmıştır. 2000’li yıllardan sonra % 20’nin altına düşmüştür.

Orta gelir tuzağını belirlemeye yönelik bir başka yöntem orta gelir düzeyi olarak dünyada kişi başına düşen orta geliri almaktadır. Dünya GSYİH rakamını, o yıl ortası nüfusuna bölerek çıkan kişi başına geliri ortalama gelir olarak belirlemiştir.

Ülkenin, orta gelir seviyelerindeyken orta gelirli olduğu, orta gelir seviyesinde süreklilik gösteriyorsa orta gelir tuzağına düştüğü varsayılmaktadır¹¹¹.

Tablo 33. Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması

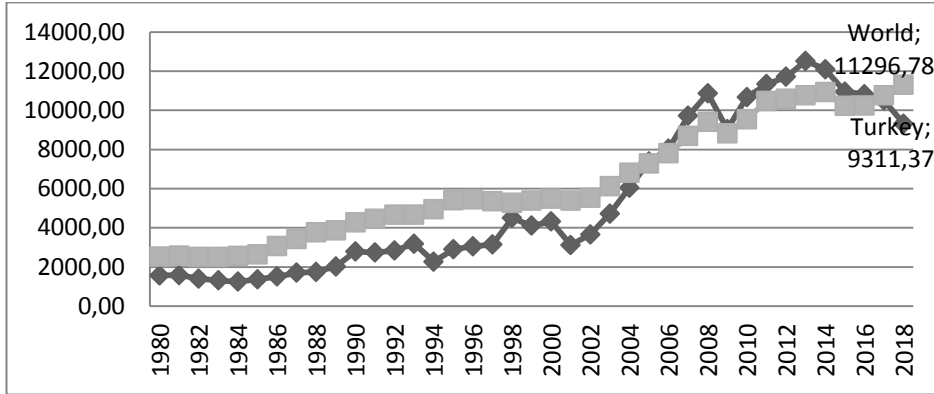
Yıllar	Türkiye KBDGSYİH	ABD KBDGSYİH	Türkiye KBDGSMH	Dünya KBDGSMH
1980	1564,247	2530,23	1860	2610,017
1981	1579,074	2575,259	1860	2713,618
1982	1402,406	2505,991	1570	2582,189
1983	1310,256	2511,102	1400	2451,551
1984	1246,825	2561,05	1310	2496,82
1985	1368,401	2643,847	1310	2576,943
1986	1510,677	3070,343	1450	2841,652
1987	1705,895	3431,697	1740	3312,661
1988	1745,365	3772,793	1860	3909,547
1989	2021,859	3871,901	1920	4059,266
1990	2794,35	4279,863	2310	4208,494
1991	2735,708	4459,241	2590	4355,652
1992	2842,37	4662,434	2940	4665,887
1993	3180,188	4665,284	3140	4743,319
1994	2270,338	4936,023	2680	4936,609
1995	2897,866	5407,784	2850	5235,162
1996	3053,947	5448,521	2920	5484,787
1997	3144,386	5352,563	3190	5531,143
1998	4496,497	5267,558	3430	5298,41
1999	4108,123	5389,865	3580	5303,675
2000	4316,549	5491,574	4300	5487,322
2001	3119,566	5389,091	3550	5462,252
2002	3659,94	5526,287	3560	5421,092
2003	4718,2	6123,386	3910	5821,658
2004	6040,608	6811,135	5220	6633,888
2005	7384,252	7287,249	6760	7350,671
2006	8035,377	7801,883	7820	7841,256
2007	9711,874	8684,286	8880	8355,11
2008	10854,17	9413,603	9780	8949,067
2009	9038,52	8820,885	9580	8980,738
2010	10672,39	9538,845	10430	9410,754
2011	11335,51	10473,69	11230	9897,536
2012	11707,26	10589,23	11870	10492,55
2013	12519,39	10764,24	12510	10867,48
2014	12095,85	10928,96	12560	10987,42
2015	10948,72	10217,54	11960	10647,01
2016	10820,63	10248,11	11180	10382,61
2017	10499,75	10768,96	10890	10432,86
2018	9311,366	11296,78	10380	11100,88

Kaynak: World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

(Erişim Tarihi: 10.07.2019)

¹¹¹ Mahfi Eğilmez; “Orta Gelir Tuzağında Son Durum”, Kendime Yazılar, 2017, <http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/orta-gelir-tuzagnda-son-durum.html>, Erişim Tarihi: 20.07.2019

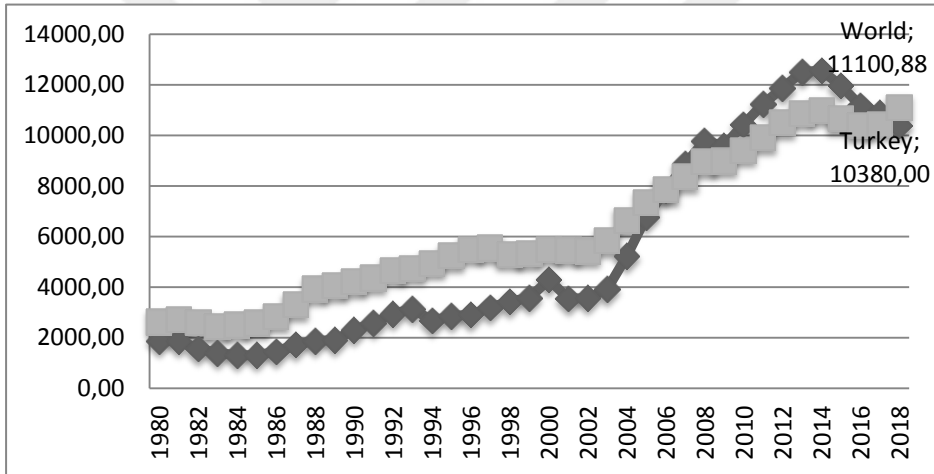
Şekil 5. Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması (GSYİH)

Kaynak: World Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2018&locations=TR-1W&start=1960&view=chart> (Erişim Tarihi: 20.07.2019)

Şekil 6. Türkiye İle Dünya Ortalama Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması (GSMH)

Kaynak: World Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2018&locations=TR-1W&start=1960&view=chart> (Erişim Tarihi: 20.07.2019)

Şekil 5 ve 6'da Türkiye ile dünya ortalama gelir hareketleri birbirine paralel devam ettiği gözlemlenmektedir. 2005 - 2006 dönemlerinde gelir düzeyleri çakışmış ve bu dönemden sonra Türkiye kişi başı ortalama gelirinin dünya kişi başı ortalama gelir seviyesinin üzerinde devam etmiş, 2017 yılında gelir düzeyleri tekrar çakışarak, Türkiye kişi başı ortalama gelirinin dünya kişi başı ortalama gelir seviyesinin altında devam etmiştir. Grafiğe baktığımızda Türkiye'nin GSYİH serisine göre orta gelir tuzağında olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkelerin orta gelir tuzağına düşmemesi veya orta gelir tuzağında ise bu tuzaktan kurtulabilmesi için yüksek teknoloji ürünler üretmeyi tercih etmeleri gerekmektedir¹¹². Yüksek teknoloji ürünler üretebilmek için ise AR-GE harcamalarına gereken önemin verilmesi, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye ekonomisi için de mühim bir konudur. Tablo 34 incelendiğinde; gelişmiş ülkelerin AR-GE harcamalarının GSYİH oranı % 3 iken Türkiye’de bu oran % 1’in altında kalması dikkat çekmektedir.

Tablo 34. Türkiye’de AR-GE Harcamaları (% GSYİH)

Yıllar	Ar-Ge Harcamaları/GSYİH
1996	0,45
1997	0,49
1998	0,36
1999	0,46
2000	0,47
2001	0,53
2002	0,51
2003	0,47
2004	0,50
2005	0,57
2006	0,56
2007	0,69
2008	0,69
2009	0,81
2010	0,80
2011	0,80
2012	0,83
2013	0,82
2014	0,86
2015	0,88

Kaynak: World Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=TR>, (Erişim Tarihi: 20.07.2019)

6.1. TÜRKİYE’NİN ORTA GELİR TUZAĞI SÜRECİ

6.1.1. Türkiye’nin Alt-Orta Gelir Tuzağı Süreci

Türkiye ekonomisi 1955 yılında alt-orta gelirli ülke düzeyine ulaşmış ve bu düzeyde 2004 yılına kadar devam etmiştir.

¹¹² Sinan Alçın, Billur Güner, “Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2015, Cilt 37, Sayı 1, s.42.

Türkiye ekonomisi II. Dünya Savaşından sonra 1970 ve 1990 yıllarında iç ve dış konjonktürde bozulma yaşamış, istikrarsızlık popülizm öne çıkmış, milli iradenin askeri darbe ile zedelenmesi ile ekonomide bozulmalar olmuştur. Bu yıllarda yaşanan olumsuzluklarla ekonomi iki kayıp on yıl tecrübesi yaşamıştır¹¹³.

1960'lı yıllarda dünya ekonomileri ile birlikte Türkiye ithal ikameci sanayi politikası izleyerek başarılı bir on yıl geçirse de 1970 yılından sonra başarı yerini başarısızlığa bırakmıştır. Döviz açığına ve ithalata bağımlı olmasına neden olan ithal ikameci sanayi politikası uygulanması ve Türkiye'nin dünya ile rekabeti için gerekli altyapıya sahip olmaması ile pazar ortamı sağlanamaması 1970'li yılların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. 1980'li yıllara fakir ülke konumunda giren Türkiye 1980 yılında hareketlenmiş, fakat kalkış için gerekli iç ve dış çaplar oluşturulamamıştır. Bu yıllarda yapılan kısmi iyileştirmelere rağmen dünya ekonomilerinin gelişmesine uyum sağlanamamıştır. 1990'lı yıllarda ülke, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan olumsuz etkilenmiş ve Türkiye ekonomisi krizlere açık bir döneme girmiştir.

Türkiye ekonomisi uzun süre alt-orta gelir grubunda takılı kalmış, 2001 krizi sonrasında gerçekleşen değişim ve yenilik süreci, tek parti hükümetinin politik istikrarı, ekonomi politikalarının disiplinli uygulamasıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı uygulanarak bu dönem ekonomide iyileşme ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde Türkiye kamu borçlarını azaltarak makroekonomik göstergeleri yoluna koymaya başlamıştır. Bu dönemde ülke sanayiye geçiş ve verimlilik alanlarındaki elde ettiği başarı ile ekonomide hızlı ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, enflasyon rakamları tek hanelere gerilemiştir¹¹⁴. Türkiye 2001 krizi sonrası 3.000 \$ olan kişi başına düşen milli gelir seviyesini 10.000 \$ seviyesine yükselterek 2005 yılında üst-orta gelir seviyesine yükselmiştir¹¹⁵.

6.1.2. Üst-Orta Gelirli Ülke Statüsünde Türkiye

Türkiye üst-orta gelir seviyesine 2005 yılında geldikten sonra ekonomide sürdürülebilir büyümeyi sağlamış ancak 2008 yılında gerçekleşen küresel krizden etkilenerek ekonomide küçülme başlamıştır. 2009 yılının son çeyreğinde ülke

¹¹³ Hatice Karahan vd.: s.99.

¹¹⁴ Hatice Karahan vd.: s.98

¹¹⁵ Süleyman Korkmaz; s.64.

ekonomisi toparlanmaya başlamış ve 2010 - 2011 yıllarında büyümesini devam ettirmiştir. 2010 yılından 2015 yılına kadar Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH artış göstermekte 2015 yılından sonra düşüş yaşamıştır.

Türkiye üst-orta gelir seviyesine 2005 yılında ulaşmış 14 yıldır bu konumda bulunmaktadır.

6.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL AÇIDAN ORTA GELİR TUZAĞI

Türkiye ekonomisi için bölgesel açıdan orta gelir tuzağını incelememizin nedeni bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasıdır. Türkiye'nin bölgeleri arasında sermaye birikimi, verimlilik, eşitsizlik, iktisadi ve doğal kaynaklarının dağılımında farklılıklar bölgeler arası gelişmeyi etkilemektedir bu sebeplerden dolayı Türkiye'nin bölgesel ekonomik yapısının incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye ekonomisinde de dünya ülkelerinde olduğu gibi bölgeler arasında gelişim farklılıkları vardır. Bölgeler arası gelişmişlik farkları gelir düzeylerini etkilemekte ve bazı bölgelerin üst gelir grubunda ülke olmasına bazı bölgelerin ise belirli bir gelir grubunda takılı kalmasına neden olmaktadır. Türkiye ekonomisinin zengin ülke konumuna gelmesinin önündeki bir engel de Latin Amerika ekonomileri gibi ülkede hem kişiler arasında gelir dağılımı hem de bölgeler arasında gelişmişlik farklarının yüksek olmasıdır. Türkiye ekonomisinin bazı bölgelerinde erken sanayileşme yaşanırken bazı bölgeleri bu gelişmişlik seviyesini yakalayamamıştır. Bu sebepten dolayı ekonomide tek tip bir yapı oluşmamıştır. Ekonomide bölgeler arasında farklılıklar gelişmenin dengeli olmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'de tek tip yapıda bir ekonomi olmaması sebebiyle ülkede bölgelerin gelişmişliği için toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyini dikkate alarak politika uygulanmalıdır.

Türkiye'deki bölgelerin ulusal GSYİH olan katkılarını ortaya koymak için Düzey 2 26 bölgeleri için TÜİK tarafından yayınlanan bölgesel gayri safi katma değer verilerinden elde edilen 2009 bazlı cari fiyatları ile 2004-2017 yılları arasındaki gayri safi bölgesel hasıla verileri baz alınmaktadır. Bu çerçevede gayri safi bölgesel hasıla değerleri tablo 35'de ifade edilmektedir.

Tablo 35. Gayri Safi Bölgesel Hasıla (x1000 TL)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	19.199.957	22.599.562	26.255.053	29.685.944	33.560.413	34.312.667	40.001.668	46.775.114	53.548.693	60.021.164	69.191.886	778.456.188	88.345.046	104.478.322
TR51	48.540.554	57.159.240	67.596.937	78.904.187	89.128.225	90.541.287	99.399.947	116.439.692	127.898.456	146.870.794	165.368.730	186.761.945	211.686.041	248.617.308
TR61	20.779.219	23.868.418	28.314.073	32.029.470	35.782.637	36.367.863	43.329.363	51.222.085	55.315.152	61.921.616	70.589.398	79.983.672	83.379.972	98.613.513
TR32	18.153.666	20.404.615	24.52.1246	26.290.441	29.320.249	29.227.160	34.105.385	40.931.601	45.892.273	51.787.421	59.795.095	66.785.156	74.519.114	89.699.879
TRA2	3.401.362	3.809.922	4.375.682	4.833.728	5.334.735	5.675.985	7.082.107	7.955.386	9.374.960	9.972.441	10.989.513	12.927.940	14.341.027	17.106.251
TR22	10.691.900	12.583.868	14.267.752	16.039.806	18.490.001	18.962.646	21.767.476	25.386.510	27.881.415	30.308.657	35.029.824	38.505.466	43.752.728	51.991.257
TR41	27.051.527	32.247.474	38.298.940	43.460.867	49.065.305	48.291.954	54.383.970	66.529.302	75.113.742	87.222.161	99.798.564	112.875.056	126.288.863	152.183.420
TRA1	4.583.768	5.111.529	5.900.436	6.688.110	7.634.609	8.176.413	9.624.683	11.277.686	12.871.073	14.335.805	16.045.412	17.813.382	20.143.324	23.687.028
TRC1	9.762.989	11.323.827	13.312.766	14.692.699	16.545.180	16.650.404	19.481.716	23.732.430	27.149.381	33.342.169	39.736.788	46.496.668	51.801.558	62.019.953
TR63	11.932.509	14.098.214	15.695.320	18.087.367	20.960.114	21.412.617	26.204.000	31.243.478	34.145.032	38.931.487	44.479.510	50.632.639	57.190.215	69.693.866
TR82	4.110.278	4.483.481	5.000.454	5.693.390	6.505.831	6.697.485	7.692.764	9.132.332	10.170.359	11.343.362	12.742.803	14.138.252	15.826.848	18.126.814
TR72	12.532.264	14.652.949	16.862.081	18.849.749	21.161.695	21.365.042	24.923.800	30.171.099	33.701.512	38.373.756	43.047.473	48.137.495	53.734.656	63.330.822
TR42	25.178.225	30.025.689	36.730.560	41.850.094	48.318.320	46.732.326	54.465.946	68.794.745	77.999.377	91.842.742	106.199.286	122.535.364	136.998.641	169.202.325
TR52	11.866.493	13.821.684	15.811.323	17.955.736	20.328.724	21.216.177	22.904.621	28.149.279	31.551.235	37.507.059	44.028.352	50.086.762	55.404.818	66.298.034
TR71	7.169.136	8.305.749	9.291.467	10.432.468	11.813.419	12.300.344	14.659.018	17.528.105	18.966.483	21.319.051	24.505.170	28.215.033	30.689.320	37.443.764
TRB1	6.565.715	8.020.445	8.918.270	10.190.207	11.557.606	12.081.545	13.816.690	16.446.120	18.764.030	20.988.717	23.530.316	27.131.261	30.243.457	35.290.308
TR33	16.899.378	19.927.917	23.030.720	25.163.065	29.278.317	29.552.007	32.944.528	38.514.126	45.092.987	50.013.454	57.454.585	64.356.983	72.034.936	84.879.966
TRC3	5.671.311	6.631.982	7.886.133	8.760.604	10.077.766	10.626.493	13.090.260	15.735.921	18.407.866	20.956.040	23.597.910	26.564.093	29.610.283	35.797.106
TR83	13.138.412	15.086.770	17.320.206	18.978.490	22.473.054	22.717.492	26.009.480	29.910.934	33.886.549	37.811.399	42.368.852	48.811.274	53.480.142	62.025.240
TR21	11.819.697	13.624.062	15.557.320	17.804.905	20.408.096	20.501.410	24.229.434	29.157.952	32.872.422	37.263.747	42.877.836	47.825.052	53.854.187	65.025.684
TR90	11.845.041	14.505.802	16.940.922	18.786.262	21.415.281	21.555.975	24.785.972	28.621.124	32.801.519	36.811.029	42.058.430	50.038.334	52.728.081	61.922.282
TRB2	5.084.797	6.054.877	6.963.729	7.951.402	9.065.471	9.423.801	11.100.361	13.263.088	16.220.857	18.334.784	20.159.537	21.896.218	24.983.169	28.551.490
TR81	4.768.120	5.575.688	6.538.757	7.410.682	8.200.769	8.085.997	9.512.153	11.838.344	12.933.635	14.969.239	16.984.131	18.773.128	21.137.142	25.386.163
TR10	151.200.630	175.800.982	207.332.377	236.220.122	268.318.243	267.859.491	302.044.742	368.459.831	420.034.701	484.302.626	550.789.966	636.698.459	713.154.834	859.665.581
TR31	32.989.946	38.035.002	45.195.754	49.834.425	55.655.184	54.911.802	62.917.137	76.443.111	86.543.954	98.867.305	112.702.624	125.006.380	139.844.827	169.656.037
TRC2	9.321.562	10.550.622	12.336.040	13.662.479	15.239.735	15.836.047	19.433.335	23.036.469	26.275.104	29.907.058	34.117.966	39.274.590	43.723.236	51.949.433
TR00	504.258.457	588.310.371	690.254.317	780.256.698	885.638.980	891.082.431	1.019.910.553	1.226.695.865	1.385.412.768	1.585.325.082	1.808.189.955	2.060.726.790	2.298.896.464	2.752.641.846

Düzyey 2 gayri safi bölgesel hasıla hesaplamalarına göre; 2017 yılı için İstanbul 859 milyar 665 milyon TL ile en yüksek gayri safi bölgesel hasıla ulaştı ve toplam gayrisafi yurtiçi hasıladan yaklaşık % 31 pay almıştır. İstanbul'u, 248 milyar 617 milyon TL ve % 9,03 pay ile Ankara, 169 milyar 656 milyon TL ve % 6,16 pay ile İzmir izlemektedir. Düzyey 2 bölgeleri GSBH hesaplarında son üç sıra; TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgesi 17 milyar 106 milyon TL, TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) 18 milyar 126 milyon TL ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) 23 milyar 687 milyon TL dir.

Tablo 35'de görüldüğü üzere 2004 yılından 2017 yılına gelindiğinde TR10 Düzyey-2 bölgesi ile TRA2 Düzyey-2 bölgesi arasındaki gayri safi bölgesel hasıla farkının giderek arttığı görülmektedir. TR10 İstanbul Düzyey 2 bölgeleri ülke geneli ile karşılaştırıldığında da aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Yani 2004 yılında TR10-TRA2 Düzyey 2 gayri safi bölgesel hasıla arasındaki fark 147 milyar 799 milyon TL iken bu fark 2017 yılında 842 milyar 559 milyon TL'ye yükselmiştir.

Gayri safi bölgesel hasıla rakamları yüksek olan Düzyey 2 bölgeleri sanayi üretimi güçlü olan, dış yatırım çeken bölgelerdir. Gayri safi bölgesel hasılaya göre 2011 yılı itibariyle bölgeleri dolar bazında 10 milyar \$ sınırını geçen 21 bölgenin olduğunu belirtilmiş, GSBH düzeylerine göre 5 gelişmiş, 16 gelişmekte olan ve 5 az gelişmiş bölge olduğu saptanmıştır¹¹⁶. 2008 - 2011 yılları arasında gayri safi bölgesel hasıla artış hızı küresel krizin etkisiyle yavaşlamıştır. TR10 Düzyey 2 bölgesi gayri safi bölgesel hasıla düzeyi 268 milyar 318 milyon TL iken 2009 yılında bu rakam 267 milyar 859 milyon TL'ye düşmüştür.

6.2.1. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Bölgesel Hasıla

Dünya bankası gelir sınıflandırmalarında kişi başına düşen GSYİH verileri baz alınarak ülkeleri sınıflandırmaktadır. Bölgeleri orta gelir tuzağı bağlamında değerlendirebilmek için bölgesel kişi başına düşen GSYİH değerleri incelenecektir. 26 Düzyey 2 Bölgeleri için TÜİK'den elde edilen verilere göre 2004 - 2017 yılları için bölgesel kişi başına GSBH değerlerini Tablo 36'da yer almaktadır.

¹¹⁶ Erinc Yeldan; s.75.

Tablo 36. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Bölgesel Hasıla (Cari Yıl Fiyatlarıyla ABD \$)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	Adana, Mersin	4.404	5.460	5.867	7.188	8.139	6.794	8.147	8.446	8.878	9.390	9.234	8.391	8.389	8.09
TR51	Ankara	9.302	11.420	12.368	15.486	17.338	14.289	15.978	16.340	16.318	17.590	16.772	14.992	14.965	14.2
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	7.308	8.724	9.448	11.430	12.616	10.341	12.435	12.884	12.720	13.265	12.735	11.404	10.455	10.0
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	5.809	6.848	7.581	8.770	9.711	7.884	9.483	10.057	10.328	10.971	10.723	9.515	9.395	9.19
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2.382	2.839	3.048	3.687	4.107	3.620	4.726	4.708	5.100	5.199	4.975	4.763	4.774	4.72
TR22	Balıkesir, Çanakkale	5.489	6.823	7.175	8.763	10.136	8.543	10.111	10.484	10.641	10.947	10.761	9.471	9.613	9.32
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6.799	8.477	9.249	11.293	12.634	10.087	11.595	12.473	12.906	14.071	13.651	12.276	12.081	11.7
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt-	3.390	4.025	4.345	5.396	6.268	5.591	6.842	7.142	7.547	8.053	7.790	6.991	7.058	6.81
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	3.694	4.468	4.811	5.696	6.336	5.163	6.174	6.585	6.841	7.855	7.923	7.364	7.226	7.01
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3.487	4.333	4.455	5.553	6.392	5.301	6.656	7.039	7.094	7.631	7.426	6.767	6.778	6.71
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	4.535	5.243	5.442	6.756	7.762	6.556	7.825	8.350	8.610	9.012	8.666	7.808	7.795	7.31
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	4.420	5.474	5.862	7.142	8.076	6.705	8.067	8.703	9.018	9.757	9.388	8.464	8.437	8.13
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7.089	8.807	9.858	12.039	13.701	10.720	12.811	14.217	14.658	16.134	15.753	14.355	14.014	13.9
TR52	Konya, Karaman	4.479	5.498	5.821	7.166	8.131	6.962	7.759	8.446	8.701	9.765	9.756	8.873	8.701	8.48
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir,	3.897	4.790	4.994	6.121	6.967	5.958	7.398	7.944	7.959	8.488	8.395	7.806	7.522	7.45
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3.358	4.333	4.471	5.551	6.290	5.397	6.436	6.780	7.070	7.499	7.214	6.692	6.652	6.35
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya,	4.633	5.795	6.240	7.440	8.772	7.328	8.391	8.780	9.598	10.076	9.934	8.959	8.925	8.59
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2.466	3.024	3.313	3.974	4.542	3.921	5.012	5.278	5.589	5.980	5.714	5.134	5.105	5.03
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3.840	4.690	5.032	6.036	7.234	6.042	7.188	7.431	7.840	8.345	8.066	7.508	7.333	6.94
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6.876	8.285	8.687	10.691	12.090	9.875	12.098	12.792	13.071	13.932	13.582	11.984	11.841	11.5
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin,	3.848	4.994	5.429	6.564	7.518	6.217	7.444	7.717	8.155	8.656	8.493	8.144	7.584	7.25
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	2.139	2.684	2.858	3.538	4.021	3.415	4.167	4.421	4.941	5.265	4.959	4.324	4.422	4.16
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	3.754	4.666	5.108	6.330	7.060	5.734	6.987	7.813	7.975	8.793	8.607	7.686	7.717	7.59
TR10	İstanbul	10.235	12.428	13.444	16.457	18.622	15.185	17.480	18.587	19.223	20.726	19.957	18.343	18.169	17.8
TR31	İzmir	7.359	8.912	9.770	11.641	12.954	10.403	12.190	13.098	13.654	14.695	14.257	12.626	12.508	12.3
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2.687	3.167	3.387	4.018	4.417	3.711	4.656	4.821	4.975	5.301	5.120	4.675	4.583	4.40
TR00	Türkiye	5.961	7.906	9.656	10.931	8.980	10.560	11.205	11.588	11.588	12.480	12.112	11.019	10.883	10.6

2004 - 2017 yılları kişi başına düşen gayri safi bölgesel hasıla değerleri incelendiğinde TR10 (İstanbul) bölgesi kişi başına GSBH değeri 2004 yılında 10.235 \$ iken 2017 yılında 17.827 \$ seviyesine yükselmiştir. Türkiye ortalaması bu dönemde 5.961 \$ seviyesinden 10.602 \$ seviyesine yükselmiştir.

2008-2011 yılları arasında küresel krizin etkisiyle bölgesel kişi başına düşen GSBH artışında durağan döneme girmiştir. 2011-2013 yılına kadar rakamlar artmakta fakat 2013 yılından 2017 yılına kadar tekrar durağan döneme girmiştir.

Türkiye 2004 yılı ortalaması 5.961 \$ seviyeni aşan bölgeler TR51 (Ankara), TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgeleridir. 2017 yılında TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgesi Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

Bölgesel kişi başına düşen GSYİH en yüksek olan bölge 2004 yılında 10.235 \$ seviyesi ile 2017 yılında ise 17.827 \$ ile TR10 (İstanbul) bölgesidir, en düşük bölge ise 2004 yılında 2.139 \$, 2017 yılında ise 4.162 \$ seviyesi ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesidir. 2004 yılından 2017 yılına kadar bu iki bölge arasındaki bölgesel kişi başına GSBH farkı giderek artmakta 2004 yılında 8.096 \$ iken 2017 yılında bu fark 13.665 \$ seviyesine çıkmıştır.

6.2.2. Orta Gelir Tuzağı Bakımından Bölgelerin Sınıflandırılması

Tablo 37’de 2004 yılı ile 2017 yılını karşılaştırdığımızda tüm bölgelerin ABD kişi başına gelirine oranı artış göstermiştir. 2004-2008 yılları için tüm bölgelerin ABD kişi başına gelirine oranı artmış fakat 2008 - 2011 küresel krizin etkisiyle artış hızında düşüşler olmuştur. 2011-2013 yılları arasında artış yaşanmış olsa da 2013 yılından 2017 yılına kadar tüm bölgelerin ABD kişi başına gelirine oranında düşüş olmuştur. ABD kişi başına gelirin % 30’unu aşanlar, % 29 - % 19 arasındakileri diğerleri olarak sınıflandırılabilir. Bu yaklaşıma göre bölgeler orta gelir tuzağı bakımından değerlendirilecektir. Türkiye ortalaması da 2015 yılından sonra % 19’un altına düşmüştür.

2004-2017 dönemini kapsayan cari fiyatlarla yapılmış olan Düzey 2 bölgeleri kişi başına düşen gelirin ABD kişi başına milli gelir oranına göre 2017 yılında orta gelir tuzağı riski taşımayan bölge TR10 (İstanbul) bölgesidir.

Tablo 37. Bölgeler Kişi Başına GSYİH'nin ABD Kişi Başı Milli Gelirine Oranı (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	Adana, Mersin	10,557	12,3767	12,6726	14,982	16,822	14,424	16,809	16,931	17,204	17,681	16,779	14,771	14,487	13,506
TR51	Ankara	22.300	25.887	26.713	32.278	35.835	30.337	32.966	32.756	31.621	33.121	30.476	26.392	25.844	23.783
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	17.519	19.775	20,406	23.824	26.075	21.955	25.656	25.828	24.649	24.977	23.140	20.076	18.055	16.743
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	13.926	15.523	16.374	18.279	20.071	16.738	19.565	20.161	20.014	20.658	19.484	16.750	16.225	15.341
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	5.710	6.435	6,583	7.685	8.488	7.685	9.751	9.438	9.883	9.789	9.040	8.385	8.244	7.887
TR22	Balıkesir, Çanakkale	13.159	15.466	15,497	18.265	20.949	18.138	20.861	21.017	20.620	20.613	19.553	16.673	16.610	15.552
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	16.299	19.215	19,976	23.538	26.112	21.416	23.923	25.004	25.009	26.495	24.805	21.611	20.863	19.678
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt-	8.127	9.123	9,3847	11.247	12.955	11.870	14.116	14.317	14.624	15.163	14.155	12.307	12.189	11.370
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	8.855	10.128	10,391	9,384	11,247	12,955	11,870	14,317	14,624	15,163	14,155	12,307	12,189	11,370
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	8.359	9.822	9,6222	11,872	13,095	10,961	12,738	13,200	13,256	14,790	14,396	12,963	12,479	11,699
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	10.871	11.884	10,871	11,574	13,211	11,254	13,733	14,110	13,747	14,369	13,493	11,913	11,705	11,206
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	10,59	12.408	12,661	14,08	16,042	13,919	16,145	16,739	16,684	16,969	15,746	13,745	13,461	12,213
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	16,994	19.963	21,292	25,093	28,318	22,760	26,432	28,500	28,405	30,380	28,624	25,271	24,202	23,212
TR52	Konya, Karaman	10,737	12,462	12,572	14,936	16,805	14,781	16,008	16,931	16,861	18,387	17,727	15,620	15,026	14,160
TR71	Kırkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir,	9,3424	10,858	10,786	12,758	14,399	12,649	15,264	15,925	15,423	15,982	15,254	13,742	12,990	12,438
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	8,0502	9,8221	9,656	11,570	13,000	11,458	13,279	13,591	13,700	14,120	13,108	11,780	11,487	10,596
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	11,106	13,136	13,477	15,507	18,130	15,558	17,312	17,601	18,599	18,973	18,051	15,771	15,413	14,342
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	5,9118	6,8548	7,155	8,283	9,387	8,3248	10,341	10,580	10,830	11,260	10,382	9,0381	8,8162	8,3950
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	9,2058	10,631	10,868	12,581	14,951	12,828	14,830	14,896	15,192	15,713	14,656	13,217	12,664	11,587
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	16,484	18,780	18,762	22,284	24,988	20,966	24,961	25,643	25,329	26,233	24,679	21,097	20,449	19,209
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin,	9,2249	11,3204	11,726	13,681	15,538	13,199	15,358	15,470	15,803	16,299	15,432	14,337	13,097	12,109
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	5,1279	6,084	6,1729	7,3745	8,3108	7,2505	8,5976	8,8627	9,5749	9,9139	9,0109	7,6122	7,6367	6,9450
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	8,9996	10,576	11,032	13,194	14,592	12,174	14,416	15,662	15,454	16,557	15,639	13,530	13,327	12,678
TR10	İstanbul	24,536	28,171	29,037	34,302	38,489	32,239	36,065	37,261	37,251	39,026	36,263	32,292	31,377	29,747
TR31	İzmir	17,642	20,201	21,102	24,264	26,774	22,087	25,151	26,257	26,459	27,670	25,906	22,227	21,601	20,598
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	6,4416	7,1790	7,3155	8,375	9,1293	7,8789	9,6065	9,664	9,6408	9,9817	9,3035	8,2301	7,9147	7,3471
TR00	Türkiye	14,290	16,556	17,076	20,126	22,592	19,065	21,788	22,462	22,455	23,499	22,008	19,398	18,794	17,691

Orta gelir tuzağı riski olmayan bölgeler:

TR51 (Ankara), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR31 (İzmir), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgeleridir.

Orta-düşük gelir grubunda olan bölgeler:

TR62 (Adana, Mersin), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR52 (Konya, Karaman), TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgeleri.

6.2.3. Bölgelerin Tarım-Sanayi ve Hizmetler Sektörleri İtibarıyla Analizi

TÜİK verilerinden elde edilen Düzey 2 bölgelerinin üretim yapısına ilişkin 2004-2017 yılları arasındaki tarım-sanayi ve hizmetler sektörlerinin gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payını veri olarak sektörel değerleri tablolar ile ifade edilecektir.

6.2.3.1. Bölgelerin Tarım Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı

Tarımsal GSKD payının nüfusa oranının en yüksek olduğu bölge 2004 yılında % 1,61 ile TR22 (Balıkesir, Çanakkale), % 1,80 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) bölgeleridir. 2017 yılında ise tarımsal GSKD payının nüfusa oranının en yüksek olduğu bölgeler % 5,59 ile TR42 (Konya, Karaman) bölgesi il sıra da alırken TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleridir.

Tarım sektörü bölgesel payı en düşük olan bölge ise % 0,04 ile TR10 (İstanbul) bölgesidir. İstanbul'un tarım sektörünün payının düşük olmasının nedeni sanayi ve hizmet sektöründe yoğunlaşmasıdır. İstanbul'u TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ve TR51 (Ankara) bölgeleri takip etmektedir. Ankara hizmetler sektörüne yoğunlaşmıştır. TR51 bölgesinde ise büyük sanayi kuruluşları ve yaşlı bağımlı nüfus fazladır.

Son sıralarda doğu bölgeleri yoğunluktadır. Doğu bölgelerinde istihdam tarım sektöründe yoğun olmakla birlikte GSYİH katkısı düşüktür.

Tablo 38. Tarım Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	Adana, Mersin	1,01	1,25	1,29	1,44	1,51	1,60	1,88	1,93	1,99	1,99	2,17	2,55	2,69	3,06
TR51	Ankara	0,35	0,39	0,38	0,36	0,43	0,52	0,58	0,63	0,57	0,62	0,60	0,72	0,75	0,84
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1,44	1,62	1,75	1,96	2,02	2,15	3,18	3,20	2,65	2,54	2,63	2,94	2,98	3,35
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1,53	1,54	1,84	1,55	1,79	1,89	2,45	2,72	2,93	2,89	3,31	3,58	3,73	4,43
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır,	1,08	1,55	1,15	1,16	1,18	1,40	2,24	2,34	2,79	2,56	2,49	3,48	3,61	4,75
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1,61	1,88	1,79	1,90	2,27	2,32	3,02	3,30	3,33	3,06	3,67	3,79	4,19	4,86
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	0,79	0,93	14,53	0,91	0,93	1,04	1,08	1,20	1,35	1,37	1,55	1,67	1,70	2,03
TRA1	Erzurum, Erzincan,	0,92	0,64	0,87	0,86	0,84	0,71	0,45	0,43	0,36	0,39	0,40	0,29	0,28	0,21
TRC1	Gaziantep, Adıyaman,	0,62	0,53	0,56	0,53	0,44	0,43	0,33	0,30	0,30	0,33	0,27	0,26	0,24	0,21
TR63	Hatay, Kahramanmaraş,	0,90	1,07	1,01	1,09	1,23	1,26	1,52	1,63	1,56	1,56	1,59	1,96	1,82	2,06
TR82	Kastamonu, Çankırı,	1,80	1,74	1,72	1,90	2,10	2,19	2,80	3,15	3,23	3,15	3,51	3,99	4,14	4,58
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1,00	1,10	1,02	1,02	1,18	1,35	1,83	2,12	2,12	2,21	2,41	2,75	2,64	3,00
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce,	0,62	0,69	0,73	0,69	0,79	0,82	1,01	1,06	1,15	1,01	1,25	1,56	1,30	1,51
TR52	Konya, Karaman	1,46	1,82	1,61	1,76	1,95	2,21	2,28	3,06	3,19	3,69	4,14	4,66	4,55	5,59
TR71	Kırıkkale, Aksaray,	1,57	1,73	1,64	1,73	1,83	2,20	2,81	3,16	3,04	3,20	3,68	4,61	4,20	5,10
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl,	0,64	0,94	0,81	0,86	0,95	1,01	1,25	1,51	1,55	1,47	1,25	2,00	2,06	2,57
TR33	Manisa, Afyonkarahisar,	1,36	1,57	1,65	1,68	2,14	2,23	2,59	2,78	3,60	3,38	3,97	4,25	4,39	4,50
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak,	0,56	0,60	0,64	0,64	0,60	0,87	1,34	1,43	1,50	1,58	1,63	1,79	1,78	2,10
TR83	Samsun, Tokat, Çorum,	1,25	1,37	1,40	1,37	1,78	1,82	2,34	2,51	2,69	2,61	2,66	3,60	3,30	3,77
TR21	Tekirdağ, Edirne,	1,59	1,76	1,67	1,73	1,94	1,82	2,29	2,33	2,43	2,37	2,89	2,95	2,92	3,17
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun,	0,80	1,17	1,28	1,24	1,38	1,24	1,61	1,67	1,88	1,85	1,83	3,36	2,27	2,93
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0,57	0,71	0,71	0,74	0,80	0,92	1,35	1,42	1,64	1,50	1,59	1,93	2,29	2,65
TR81	Zonguldak, Karabük,	0,49	0,53	0,51	0,59	0,61	0,67	0,74	0,82	0,95	0,81	1,00	1,18	1,11	1,22
TR10	İstanbul	0,04	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,06	0,05	0,06	0,07	0,07	0,06
TR31	İzmir	0,57	0,57	0,67	0,63	0,72	0,76	1,04	1,12	1,21	1,17	1,48	1,60	1,71	1,96
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	0,99	1,05	1,08	1,08	1,03	1,26	1,75	1,94	1,90	1,95	1,94	2,25	2,24	2,84

6.2.3.2. Bölgelerin Sanayi Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı

2004 yılında bölgelerin sanayi sektörü bölgesel payına baktığımızda ilk üç bölge; TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR10 (İstanbul) bölgeleridir. 2017 yılında ise; TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), bölgesi yine ilk sırada yer alırken TR42 bölgesini, TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) bölgeleri takip etmektedir.

2004-2017 yılları arasında İstanbul'un sanayi sektörü bölgesel payına baktığımızda % 3,95 den % 17,49 a yükselmiştir.

Sanayi sektörü bölgesel payında en düşük olan bölgeler; 2004 yılında TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgeleridir. 2017 yılında ise TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgeleridir.

Tablo 39. Sanayi Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	Adana, Mersin	1,19	1,41	1,66	1,94	2,16	2,01	2,44	3,11	3,58	4,23	4,97	5,58	6,23	7,54
TR51	Ankara	2,90	3,41	4,11	4,75	5,37	4,91	5,70	7,06	7,63	8,78	9,59	10,48	11,47	13,57
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1,53	1,70	2,01	2,23	2,39	1,99	2,42	3,05	3,48	3,88	4,42	4,93	5,52	6,38
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	2,00	2,07	2,50	2,68	2,79	2,50	2,91	3,75	4,16	4,95	5,55	6,09	7,00	8,66
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,27	0,46	0,42	0,52	0,57	0,55	0,65	0,80	0,97	1,22	1,38	1,46	1,56	1,85
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1,52	1,80	2,09	2,39	2,77	2,76	3,19	4,09	4,61	5,44	6,17	6,98	7,95	9,71
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3,56	4,21	5,00	5,66	6,20	5,53	6,36	8,25	9,04	10,47	11,91	13,40	14,71	17,88
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	0,48	0,57	0,71	0,90	1,13	1,09	1,39	1,85	2,30	2,73	2,99	3,27	3,71	4,83
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1,81	1,93	2,16	2,34	2,57	2,45	2,95	3,87	4,29	5,42	6,61	7,35	7,93	9,77
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	1,16	1,37	1,59	1,85	2,20	1,98	2,71	3,56	3,69	4,44	5,04	5,54	6,30	8,08
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,79	0,94	1,16	1,38	1,66	1,58	1,95	2,51	2,87	3,24	3,84	4,27	4,80	5,76
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1,69	2,15	2,55	2,87	3,12	2,79	3,14	4,24	4,53	5,34	5,80	6,48	7,41	9,04
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu,	3,83	4,57	5,58	6,33	7,03	6,28	7,40	9,78	10,42	12,30	14,32	16,02	17,41	21,93
TR52	Konya, Karaman	1,24	1,62	1,68	1,84	2,05	1,97	2,30	2,99	3,53	4,32	5,20	6,03	6,77	8,24
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde,	0,91	1,08	1,34	1,54	1,83	1,56	1,96	2,65	2,96	3,46	3,91	4,42	4,93	6,73
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	0,80	0,99	1,11	1,26	1,48	1,36	1,65	2,07	2,59	3,12	3,73	4,11	4,45	5,27
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya,	1,83	2,23	2,63	2,86	3,21	3,15	3,48	4,54	5,09	6,02	6,80	7,76	8,74	10,97
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	0,64	0,76	0,95	1,04	1,28	1,11	1,40	1,79	1,85	2,13	2,32	2,43	2,62	3,34
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	0,71	0,87	1,10	1,27	1,49	1,39	1,68	2,10	2,48	2,96	3,42	3,77	4,21	4,97
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	3,63	4,29	4,71	5,52	6,17	5,96	7,01	8,64	9,38	10,95	12,37	13,72	15,13	18,41
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize,	0,93	1,15	1,40	1,63	1,88	1,76	2,03	2,57	2,95	3,52	4,25	4,75	5,19	6,30
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0,32	0,38	0,49	0,60	0,69	0,57	0,76	1,00	1,51	2,05	2,33	2,08	2,04	2,18
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1,36	1,67	2,07	2,41	2,80	2,36	3,00	4,30	4,28	5,48	6,24	6,86	7,73	9,94
TR10	İstanbul	3,95	4,47	5,31	5,77	6,25	5,62	6,30	8,19	8,94	10,33	11,57	13,06	14,68	17,49
TR31	İzmir	3,18	3,65	4,31	4,60	4,87	4,26	5,06	6,72	7,64	9,05	10,14	10,98	12,06	14,92
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	0,54	0,63	0,81	0,91	1,06	0,92	1,16	1,46	1,76	2,13	2,35	2,61	2,79	3,24

6.2.3.3. Bölgelerin Hizmet Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı

Hizmetler GSKD payının nüfusa oranının en yüksek olduğu bölgeler 2004 yılı için; % 8,70 ile TR10 (İstanbul), % 8,25 TR51 (Ankara), % 5,40 ile TR31 (İzmir) bölgeleridir. 2017 yılına baktığımızda bu sıralamanın değişmediği görülmektedir.

TR10 İstanbul bölgesinde sanayi sektörünün payı düşmekteydi ona paralel olarak hizmetler sektörü payında 2004 - 2017 yıllarında artış yaşanmıştır.

Hizmetler sektörü bölgesel payına baktığımızda üçüncü sırada yer alan TR31 (İzmir) bölgesine baktığımızda tarım sektöründe payını arttırmış fakat sanayi ve hizmetler sektöründe 2004 - 2017 yılları arasında payını düşürmüştür.

Tablo 40. Hizmet Sektörü Katma Değer Payı/ Toplam Nüfustaki Payı (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR62	Adana, Mersin	3,29	3,73	4,40	4,86	5,57	5,65	6,39	7,34	8,49	9,35	10,64	11,84	13,30	15,45
TR51	Ankara	8,28	9,51	10,93	12,55	13,80	14,04	14,55	16,11	17,55	19,71	21,92	24,23	27,37	31,25
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	6,07	6,83	8,00	8,83	9,83	9,89	10,54	12,69	13,88	15,44	17,31	19,07	19,14	22,47
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3,69	4,39	5,15	5,81	6,39	6,41	7,09	8,25	9,25	10,32	11,65	12,92	14,13	16,43
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1,63	2,62	2,27	2,57	2,92	3,05	3,35	3,73	4,36	4,93	5,78	6,49	7,60	8,73
TR22	Balıkesir, Çanakkale	3,72	4,32	5,13	5,77	6,48	6,64	7,04	8,09	8,92	9,70	10,76	11,88	13,37	15,39
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	4,09	4,75	5,66	6,34	7,12	7,20	7,68	8,84	10,01	11,42	12,74	14,01	15,44	17,96
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt-	2,66	3,06	3,65	4,16	4,78	5,11	5,54	6,37	7,30	8,30	9,40	10,37	11,75	13,57
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2,31	2,64	3,16	3,52	3,95	3,92	4,14	4,76	5,40	6,48	7,51	8,47	9,59	11,10
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2,29	2,62	2,98	3,42	3,78	3,99	4,49	5,17	5,98	6,65	7,64	8,61	9,81	11,43
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	3,08	3,48	3,97	4,49	5,06	5,21	5,60	6,68	7,54	8,47	9,48	10,40	11,71	13,33
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2,83	3,18	3,80	4,32	4,90	5,05	5,63	6,49	7,69	8,68	9,90	11,00	12,33	14,16
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4,33	5,01	5,98	6,71	7,58	7,54	8,37	9,91	11,52	13,32	14,58	16,29	18,12	21,03
TR52	Konya, Karaman	2,88	3,75	4,01	4,61	5,24	5,36	5,61	6,33	7,07	8,18	9,40	10,42	11,70	13,49
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir,	2,39	2,82	3,30	3,78	4,26	4,42	5,03	5,91	6,64	7,46	8,65	9,59	10,71	12,16
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	2,75	3,15	3,70	4,25	4,68	5,06	5,60	6,31	7,06	7,89	8,94	9,84	11,15	12,61
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2,60	3,01	3,57	4,02	4,70	4,66	4,90	5,77	6,51	7,35	8,41	9,35	10,54	12,21
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,86	2,17	2,55	2,87	3,25	3,42	3,86	4,43	5,47	6,19	7,01	8,00	9,18	10,66
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2,85	3,27	3,85	4,32	4,99	5,08	5,47	6,39	7,30	8,36	9,51	10,57	11,92	13,62
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	3,31	3,96	4,47	4,97	5,48	5,79	6,63	7,61	8,82	9,78	10,72	11,68	13,15	15,19
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin,	3,08	3,54	4,15	4,68	5,28	5,53	6,21	7,15	8,06	9,05	10,31	11,34	12,47	14,28
TRB2	Van, Mus, Bitlis, Hakkari	1,78	2,05	2,39	2,72	3,06	3,19	3,38	4,07	4,64	5,21	5,63	6,30	7,48	8,57
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	2,85	3,28	3,85	4,30	4,62	4,84	5,46	6,49	7,45	8,38	9,41	10,31	11,64	13,38
TR10	İstanbul	8,70	9,98	11,43	12,98	14,85	15,08	16,44	18,80	21,32	23,82	26,67	30,31	33,43	39,65
TR31	İzmir	5,40	6,20	7,25	8,10	9,07	9,18	9,84	11,45	12,76	14,13	15,77	17,41	19,34	22,77
TRC2	Sanlıurfa, Diyarbakır	1,80	2,01	2,33	2,58	2,87	2,88	3,18	3,61	4,17	4,69	5,51	6,22	7,07	8,02

6.2.4. Bölgelerin Tarım-Sanayi-Hizmetler Sektörü İtibarıyla Orta Gelir Tuzağı Risk Değerlendirmesi

Tablo 41’de orta gelir tuzağına yakalanma riski olan bölgeler gösterilmiştir. Kişi başına gelir seviyesi en düşük olan bölge, TRB2 (Van, Muş, Bitlis ve Hakkari) orta gelir tuzağı riskinde ilk sırada yer almaktadır. Orta-düşük gelir grupları ve orta-yüksek gelir guruplarının tuzağa yakalanma riski bulunmaktadır. Orta gelir tuzağı riski olmayan bölgeler; TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR31 (İzmir), TR51 (Ankara), TR10 (İstanbul) bölgeleridir. Bu bölgeler 2004 - 2017 yılları arasında gelir düzeylerini 10.000 \$ seviyesinin üzerine çıkartmışlardır. Türkiye’nin en fazla gelir düzeyine sahip bölgesi TR10 (İstanbul) bölgesi olmuştur.

Tablo 41. Bölgelerin Tarım-Sanayi-Hizmetler Sektörü İtibarıyla Orta Gelir Tuzağı Risk Değerlendirmesi

Bölge		Tarım-Sıra		Sanayi-Sıra		Hizmetler-		Kişi Başına		Gelir Grubu	Orta Gelir
		2004	2017	2004	2017	2004	2017	2004	2017		
TRB2	Van, Muş, Bitlis,	21	15	25	25	25	25	2.139	4.162	Orta-	Var
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır,	10	4	26	26	26	24	2.382	4.727	Orta-	Var
TRC2	Şanlıurfa,	13	14	23	24	24	26	2.687	4.403	Orta-	Var
TRC3	Mardin, Batman,	23	17	22	23	23	23	2.466	5.031	Orta-	Var
TRB1	Malatya, Elazığ,	18	16	19	20	17	18	3.358	6.350	Orta-	Var
TRA1	Erzurum,	14	24	24	22	18	14	3.390	6.814	Orta-	Var
TR63	Hatay,	15	18	16	14	22	21	3.487	6.716	Orta-	Var
TRC1	Gaziantep,	19	25	9	9	21	22	3.694	7.011	Orta-	Var
TR81	Zonguldak,	24	22	13	8	15	16	3.754	7.598	Orta-	Var
TR83	Samsun, Tokat,	9	8	21	21	14	13	3.840	6.944	Orta-	Var
TR90	Trabzon, Ordu,	16	13	17	18	12	11	3.848	7.257	Orta-	Var
TR71	Kırıkkale,	4	2	18	16	20	20	3.897	7.454	Orta-	Var
TR62	Adana, Mersin	11	11	15	15	10	8	4.404	8.094	Orta-	Var
TR72	Kayseri, Sivas,	12	12	10	11	16	12	4.420	8.132	Orta-	Var
TR52	Konya, Karaman	6	1	14	13	13	15	4.479	8.486	Orta-	Var
TR82	Kastamonu,	1	5	20	19	11	17	4.535	7.319	Orta-	Var
TR33	Manisa,	8	6	8	7	19	19	4.633	8.595	Orta-	Var
TR22	Balıkesir,	2	3	12	10	7	9	5.489	9.320	Orta-	Var
TR32	Aydın, Denizli,	5	7	7	12	8	7	5.809	9.194	Orta-	Var
TR61	Antalya, Isparta,	7	9	11	17	3	4	7.308	10.034	Orta-	Var
TR41	Bursa, Eskişehir,	17	19	4	3	6	6	6.799	11.793	Yüksek	Yok
TR21	Tekirdağ, Edirne,	3	10	3	2	9	10	6.876	11.512	Yüksek	Yok
TR42	Kocaeli, Sakarya,	20	21	2	1	5	5	7.089	13.911	Yüksek	Yok
TR31	İzmir	22	20	5	5	4	3	7.359	12.344	Yüksek	Yok
TR51	Ankara	25	23	6	6	2	2	9.302	14.253	Yüksek	Yok
TR10	İstanbul	26	26	1	4	1	1	10.235	17.827	Yüksek	Yok

Kaynak: TÜİK, Erineç Yeldan, 2013

6.2.5. Bölgelerin Teknoloji Düzeylerinin Orta Gelir Tuzağı Bakımından Analizi

Bölgelerin teknoloji düzeylerinin orta gelir tuzağı bakımından tespitinde, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması için bölgelerin karşılaştırılabilmesi ve sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması amacıyla, bölgeler üretim yapısının ağırlığı olan sektörlerdeki teknoloji yoğunluğuna göre beşe ayrılır;

Birinci Düzey: Bu düzeyde olan bir ülke veya bölgede gayrisafi bölgesel hasılda doğrudan çevreden alınan kaynaklara dayalı birincil endüstrilerin ağırlığı fazladır. Bu evrede, geçimlik ekonomiden henüz iktisadi faaliyet olarak tarım, ormancılık, madencilik sektörlerine geçişi ifade edilmektedir. Sermaye birikimi yavaş işgücü düşüktür. Birinci düzeyde yer alan bölgelerde istatistiki olarak tarım sektörü içinde kabul edilen faaliyetler toplumsal faaliyetler olup iktisadi faaliyetler içinde yer almamaktadır.

Bir üretim faaliyetinin iktisadi bir sektör olarak değerlendirilebilmesi için; üretim faaliyetinde bulunan kişilerin girişimci olması, yani o faaliyet koluna kâr elde etmek amacıyla bilinçli bir şekilde girmesi gerekmektedir. Bu düzeyde olan ülke veya bölgelerdeki bireyler tarımsal faaliyetleri bilinçli yapmamaktadır. Üretimde işbölümü ve uzmanlaşma mevcut değildir. Çalışan bireylerin üretim amacı kendi ihtiyaçlarını karşılamak olup piyasa ekonomisine katkıda bulunmak için mal ve hizmet üretimi bilinci yeni gelişmeye başlamıştır.

Birinci düzey bölgelerde tarımsal sektöründe verimlilik düzeyi düşüktür. Ekonomik yapısı tek ürün veya sektöre bağlı, sübvansiyon çeşitli destek mekanizmaları ile bölgeye dışarıdan gelen kamu çalışanları, güvenlik görevlileri, öğrenci kişilerin tüketim harcamalarına dayalıdır. Bu düzeydeki bölgeler, diğer yarı-merkez veya ulusal merkez bölgelere bağımlı çerçeve bölgelerdir.

İkinci Düzey: İkinci düzey bölgelerin üretim yapısında imalat sanayi sektörleri düşük teknoloji yoğunluğuna dayalıdır. Belirli coğrafi bölgede imalat sanayi işletmelerinin ölçek ekonomilerine ulaşmak ve dışsallıklarından faydalanmak amacıyla yoğunlaşması anlamına gelen yığınlaşma ekonomileri bu düzeyin özelliğidir. Ülkeler düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçtiğinde, işgücü tarım sektöründen emek yoğun ve düşük maliyetli imalat sanayi sektörlerine kaymaktadır. Gıda, içecek, tütün imalatı, tekstil, hazır giyim, mobilya imalatı, kâğıt ve kâğıt ürünleri vd. sektörleri bu grupta yer almaktadır. Bu sektörlerin yoğun olduğu bölgeler yarı çevre bölge olarak ifade edilmektedir. Bu düzey bölgelerin ekonomik yapısında; finans piyasası gelişmemiş, mal ve işgücü piyasası yeni oluşmaya başlamıştır ve diğer

bölgelere yarı bağımlı ve piyasalaşma süreci devam etmektedir. Üretim için teknoloji ithali ihtiyacı fazladır.

Üçüncü Düzey: Üçüncü düzeyde yer alan bölgelerin ekonomik yapısında üretimde imalat sanayi sektöründe orta düşük teknolojili ürünler mevcuttur. İkinci düzeye göre bu bölgelerde teknoloji yoğunluğu ve verimlilik artışı vardır. Tarım sektöründe istihdam oranı düşmekte ve sanayi sektöründe emek yoğun mal üreten sanayiler bu düzeyde yer almamaktadır. Tarım sektöründe yer alan işgücü imalat sanayi sektörüne yönelmekte ve ithal teknoloji ile işgücünde verimlilik artışı sağlanmaktadır. Bu seviyedeki sektörler ”kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, ana metal sanayi ve benzeridir.

Üçüncü düzey bölge yarı merkez olarak tanımlanabilmektedir. Küresel ve ulusal merkez bölgelere bağlı bu bölgeler belirli düzeyde piyasa mekanizmasının işlediği, küresel iktisadi ve finans sistemindeki kurallara uyma yolunda mesafe kat etmiş, belirli düzeyde sermaye derinliğine ulaşmış bölgelerdir.

Dördüncü Düzey: Dördüncü düzey bölgelerinde sanayi sektöründe uluslararası alanda rekabet mevcuttur. Üretim yapısının yoğunluğu üretimde imalat sanayi sektöründe orta ileri teknolojili ürünler vardır. Bu sektörler; kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, makine ve teçhizat imalatı, elektrikli makine ve cihazların imalatı, motorlu kara taşıtı ve benzeridir. Nitelikli iş gücü vardır ve işgücünün verimliliği yüksektir, ücretler ve üretim maliyetleri fazladır.

Kentleşme oranı bu bölgelerde % 75’in üzerindedir. Bu bölgeler ulusal merkez olarak tanımlanabilmektedir. Uluslararası piyasa yapısına uyum sağlamış, uluslararası piyasada rekabet gücüne sahip çekim merkezleridir.

Beşinci Düzey: Beşinci düzey bölgeler bilgi ekonomisi özelliği gösteren, yeniliğe dayalı, küresel rekabetçi bölgelerdir. Üretim yapısının yoğunluğu üretimde imalat sanayi sektöründe yüksek katma değerli ileri teknolojik ürünler üretilmekte ve bu bölgelerde bilgiye dayalı farklı sektörler mevcuttur. Ekonomide tarım sektörü katma değeri ve istihdamı düşük düzeydedir. Bu bölgeler küresel iktisadi sistemin kurallarını belirleyen küresel merkezlerdir. Bu düzey bölgelerde hizmet sektörü gelişmiştir. Uluslararası finansal ve işgücü akımları için düğüm noktası olan bu bölgeler yüksek düzeyde uluslararası göç almaktadır.

Beşinci düzeyde öne çıkan sektörler; bilgi ve iletişim teknolojileri, nanoteknoloji, biyoteknoloji, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı,(ilaç, tıbbi kimyasallar ve botanik ürünler)

büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazların imalatı, tıbbi aletler, hassas ve optik aletler ile saat imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı (uçak ve uzay) aracıdır¹¹⁷.

Şekil 8’de bölgelerin açıklanan teori ve analizler çerçevesinde bölge veya ülkenin üretim yapısı bakımından konumu ifade edilmektedir. Oluşturulan beş düzeyde bölgelerin üretim alanları açıklanmış bölgenin ülke içinde konumu gözlemlenebilmektedir.

Şekil 7. Üretim Yapısı Bakımından Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyleri

Geçimlik Ekonomiden İktisadi Faaliyet Olarak Üretim Yapısına Geçiş	Yığılma	Teknoloji Kullanımı	Orta Gelir Tuzağı Risk Eşiği Rekabetçi Sanayi Ekonomisi	Ar-Ge Yeniliğe Dayalı Küresel Rekabetçi Bilgi Ekonomisi
				BEŞİNCİ DÜZEY
BİRİNCİ DÜZEY	İKİNCİ DÜZEY	ÜÇÜNCÜ DÜZEY	DÖRDÜNCÜ DÜZEY	İLERİ TEKNOLOJİLİ SEKTÖRLER
BİRİNCİL ENDÜSTRİLER	DÜŞÜK-TEKNOLOJİLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	ORTA-DÜŞÜK TEKNOLOJİLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	ORTA-İLERİ TEKNOLOJİLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	Bilgi ve iletişim teknolojileri, nanoteknoloji, biyoteknoloji, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı ve botanik ürünler
Tarım-Ormancılık-Balıkçılık	Gıda, İçecek, Tütün İmalatı	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, ana metal sanayi vd.	Kimya makine ve teçhizat, imalat elektrikli makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtı vd.	büro muhasebe ve bilgi işlem makineleri tıbbi aletler hassas optik aletler saat imalatı doğrudan ulaşım araçlarının imalatı vd.
Çevre: Tek ürün veya sektöre bağlı, sübvansiyon vb. çeşitli transfer mekanizmalarıyla desteklenen yerel ekonomik yapı	Yarı Çevre Bölge	Yarı Merkez Bölge	Merkez Bölge (Ulusal)	Merkez Bölge (Küresel)

Kaynak: Türkfonfed, 2012

¹¹⁷ Erinc Yeldan vd; s.91-94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLGİLİ BETİMLEYİCİ ANALİZ

Çalışmamızın son bölümünü oluşturan bu kısımda, 1988-2018 dönemi için betimleyici istatistiklerden yararlanılarak Türkiye, Malezya ve Güney Kore ekonomi verileri karşılaştırılarak incelenmiştir. Betimleyici analizde kullanılan değişkenler; kişi başına düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$), Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı, Yurtiçi Tasarruf Oranı, Enflasyon Oranı, Nüfusun Bağımlılık Oranı, Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı, Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, Patent Sayıları, Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı değişkenlerinden oluşmaktadır.

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Orta Gelir Tuzağı kavramının yeni olması gerekçesiyle literatür çalışmalarında zorlanılmaktadır. Literatür çalışmalarının zorluğu sayısal verilerin yetersizliği ve literatürün dağınık olması sorunudur. Yapılan çalışmalarda belirli bir teori kullanılmamıştır. Ekonometrik çalışma yapan araştırmacılar bu alanda gruplandırma yapacak kadar çok değildir. Ulusal ve uluslararası literatürde “Orta Gelir Tuzağı” alanında çalışmalar daha çok betimleyici analiz yöntemiyle yapılmaktadır.

İktisadi analizlerde betimleyici analizler önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmalarda hipotez oluşturulup test edilmeden önce betimleyici istatistiklerden sıklıkla yararlanılmaktadır. Bu analiz araştırma konusuyla ilgili geçmiş verilerin toplanması esasına dayanmaktadır.

Tablo 42’de orta gelir tuzağı üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 42. Orta Gelir Tuzağı Üzerine Yapılmış Çalışmalardan Bazıları

YIL	YAZAR	ÖRNEKLEM	MODEL	BULGULAR
2009	Ohno	Vietnam, Doğu Asya ve Afrika ülkeleri	Betimleyici İstatistiksel Analiz Yöntemi	Vietnam içi orta gelir tuzağı riskinde, Güney Kore ve Tayvan riskten kurtulmuştur. Riskten kurtuluş için ülkelerde politika geliştirme süreci temelden değiştirilmelidir
2011	Eichengreen vd.	1957-2007 döneminde 45 ülke	Hausmann, Pritchett ve Rodrik	Orta gelir tuzağını geliştirmekte olan ülkelerin büyüme hızlarının yavaşlaması olarak tanımlamıştır. Ülkeleri bu tuzağın tam ortasında kabul etmiştir.
2012	Erinç Yeldan	2002 yılı Türkiye	İçsel Büyüme Modeli (Türkiye Girdi Çıktı Tablosu)	Devlet desteğinin sadece eğitim harcamalarını teşvik etme stratejisi, ulusal gelirde başlangıçta olumlu etki yaratmakta ancak etki uzun dönemde zayıflamaktadır.
2012	Paus	Şili, Dominik Cumhuriyeti, Ürdün, İrlanda ve Singapur	Betimleyici İstatistiksel Analiz Yöntemi	Ülkeler teknoloji düzeylerini yükselterek orta gelir tuzağından kurtulabilmektedir.
2013	Aiyar vd.	1955-2009 dönemi Asya ve Latin Amerika ülkeleri	Probit Regresyonu, Bayesian ve Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler Modeli	Asya ekonomileri üzerinde yoğunlaşarak özel sektörün kapasitesinin büyümesi ve yeniliklerin yakalayabilmesi gibi politika önerileri oluşturulmuştur.
2013	Egawa	Çin, Malezya ve Tayland	Regresyon Testi ve Duyarlılık Analizi	Gelir eşitsizliğinin orta gelirli ülkeler açısından sorun oluşturduğunu ve orta gelir tuzağı ile ilişkili olduğunu göstermektedir.
2013	Gürsel ve Soybilgen	2005 yılının birinci çeyreği ile 2013 yılının birinci çeyreği Türkiye	Matematiksel hesap yöntemi ile analiz	Verimlilik artışlarıyla ülkeler orta gelir tuzağına takılmadan büyüme performansı görebilmektedir.
2014	Eda Bozkurt ve vd.	1971-2012 dönemi Türkiye	Yakınsama ve ARDL Analizi	Türkiye'nin yüksek gelirli ülkelere yakınsadığı, yüksek eğitimde okullaşma ve yurtiçi tasarruf oranlarının kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif-anlamli etkilere sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
2014	Tuncel	1953-2010 dönemi Türkiye ile Asya ülkeleri	Betimleyici İstatistiksel Analiz Yöntemi	Tuzağa yakalanmış ekonomiler, teknolojiyi ar-ge faaliyetleri ile içselleştirdiklerinde ve devletin kaynak tahsisinde yönlendirici rol üstlenmesi ile önemli gelişmeler elde edebileceklerini vurgulamıştır.

Tablo 42'nin Devamı.

YIL	YAZAR	ÖRNEKLEM	MODEL	BULGULAR
2014	Çavuş	1960-2015 dönemi Türkiye	Betimleyici İstatistiksel Analiz Yöntemi	Türkiye ekonomisi 2008 yılında orta gelirli ülke sınıfına girmiş ve 14 yıllık süreyi henüz tamamlamamış, orta gelir tuzağı riski gerçekleşmemiştir.
2014	Emrah Koçak, Ümit Bulut	1950-2010 dönemi ABD ve Türkiye	Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi, Carrion-i-Silvestre vd. (2009) Birim Kök Testi	Türkiye ekonomisinin OGT'de bulunmadığı sonucuna varılmıştır
2015	İsmail Şahin ve vd.	1980-2013 dönemi Türkiye	Birim Kök Testi, Johansen Eş Bütünleşme, Granger Nedensellik Analizi	İhracat değişkeni ile kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kişi başına düşen gelirden diğer makroekonomik değişkenlere doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilirken toplam yurt içi tasarrufların GSYİH'ya oranı ve enflasyon oranı ile kişi başına düşen gelir arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
2016	Murat Aykırı	2010-2014 dönemi 40 Ülke	Birim Kök Testi, Yatay Bağımlılığın Test, İkinci Nesil Birim Kök Testleri, Panel Veri Regresyon Analizi	Beşeri sermayenin ekonomik büyümenin devamı ve orta gelir tuzağından çıkıştaki önemi ortaya konulmakta.
2017	Tuba Esra Baskak	1981-2015 dönemi Türkiye, Güney Kore ve Bulgaristan ülkeleri	Birim Kök Testi, ARDL Sınır Testi İle Eş bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi İle Nedensellik Analizi, Etki-Tepki Analizi	Orta gelir tuzağının belirleyenleri analiz edilmiştir. Analizin sonuçlarına göre, her üç ülke için de söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.
2017	Hakan Sarıbaş, Uğur Ursavaş	1957-2007 dönemi Türkiye	Eichengreen vd.'nin (2011) Geliştirdiği büyüme yavaşlaması yöntemi Veri seti olarak Penn World Table (PWT) 6.3	Bulgular Türkiye açısından incelendiğinde, Türkiye'nin 1976 ve 1977 yıllarında büyüme yavaşlaması yaşadığı gözlenmektedir. Veri setinde ele alınan son yıl olan 2007 yılı itibarıyla yaklaşık 7.800 kişi başı gelire sahip olan Türkiye orta gelir tuzağını aşmış gözükmektedir.

Tablo 42'nin Devamı.

YIL	YAZAR	ÖRNEKLEM	MODEL	BULGULAR
2017	Ümit K. Seyfettin oğlu, Mehmet Zambak	2004-2011 dönemi Türkiye (26 tane Düzey 2 Bölgesi)	Coğrafi Olarak Ağırlıklandırılmış Regresyon, Panel Analiz	Bulgular, işyeri ölçeği, mesleki ve teknik okul sayıları ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının Düzey 2 bölgelerinde gayri safi katma değerdeki değişimi açıkladığını ve bu üç faktörün 2004- 2011 döneminde etkisini sürdürdüğünü göstermektedir.
2018	Fatma Ünlü, Rıfat Yıldız	1950-2014 dönemi 71 ülke	ADF Birim Kök Testi, İki Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi: Narayan ve Popp	ADF birim kök testi sonuçlarına göre yalnızca 15 ülke orta gelir tuzağındadır. Yani bu ülkeler için yapılan test sonucunda Ho hipotezi reddedilmiştir. Söz konusu ülkelerden 9 tanesi yüksek orta gelir grubunda iken; 6 ülke düşük orta gelir grubunda yer almaktadır. İki yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre ise analize dahil ülkeden 71 orta gelirli ülkeden 35'i orta gelir tuzağına iken 36 ülke tuzakta değildir. Türkiye orta gelir tuzağına olmayan ülkeler grubunda yer almıştır
2018	Ahmet Mencütek in	1980-2016 dönemi 19 ülke	Yakınsama ve panel veri analizleri	Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu yakınsayan üst orta gelirli ülke grubunda, OGT'yi etkileyen faktörlere yönelik yapısal dönüşümlerin tam olarak gerçekleştirilmemesi ve dolayısıyla hızlı büyüme oranlarının yavaşlaması bu ülkeler için OGT' ye düşme riskinin devam ettiğine işaret etmektedir.
2018	Harun Kalamaç	1990 – 2015 dönemi Türkiye, Meksika ve Brezilya	Birim Kök Testleri, Vektör Otoregresif Modeller,	Her üç ülke için KBDMG' ye en fazla etki eden faktörün tasarruflar olduğunu görüyoruz. Tasarrufları etkileyen en önemli değişkenler ise imalat ve okullaşma olarak karşımıza çıkmaktadır
2019	Müge Manga vd.	1950-2014 dönemi Türkiye, ABD	Birim kök testi	Türkiye'nin orta gelir tuzağına eşliğinde bir ülke olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

2. ORTA GELİR TUZAĞI ÜZERİNE BETİMLEYİCİ ANALİZ

Çalışmada, ülkelerin gelir düzeyine göre gruplandırılması incelenmiş, betimleyici istatistiklerden yararlanılarak Türkiye, Malezya ve Güney Kore ekonomi verileri karşılaştırılması yapılmıştır.

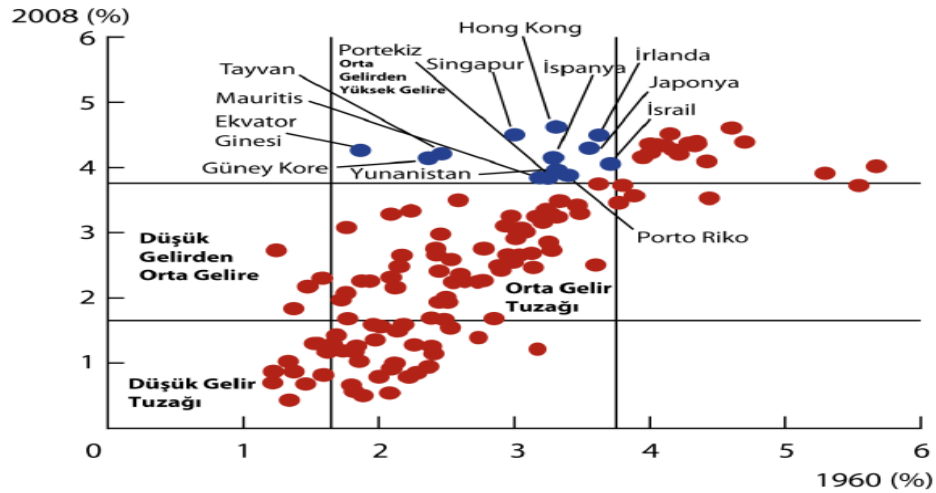
Orta gelir tuzağına düşme olasılığı olan, tuzakta olmayan ülkeler incelenerek tuzağa düşme riski olan ülkelere karar verilebilir. Dünya Bankası'nın gelir grupları

incelenerek 1988-2018 döneminde Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ekonomi verilerinin karşılaştırması için betimleyici analiz yöntemi uygulanmıştır. Veriler Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Orta gelirli ve diğer ülkeler incelenmiştir. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ekonomileri arasındaki farklar incelenmiştir.

Çalışmada Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ekonomilerinin seçilmesinin amacı; Türkiye ile benzer ekonomik özellik gösteren Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinden Güney Kore ve Singapur kişi başına GSYİH rakamlarını arttırarak yüksek gelirli ülkeler arasında yer alırken Türkiye ve Malezya ekonomileri orta gelir düzeyinde takılı kalmışlardır.

Dünya Bankası'nın 2012 yılında yayınlamış olduğu rapora göre 1960'lı yıllarda orta gelir düzeyinde 101 ülke bulunmaktadır. Dünya ülkelerinin durumu şekil 9'de gösterilmiştir. Yüksek gelire yükselen ülkeler şekil 9'da görüldüğü gibi; Tayvan, Portekiz, İrlanda, Hong Kong, Singapur, Güney Kore gibi ülkelerdir. Güney Kore ve Japonya ülkeleri orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelir düzeyine ulaşmış ülkelerdir¹¹⁸.

Şekil 8. 2008 - 1960 Dönemi Ülkelerin ABD'ye Göre Kişi Başına Geliri

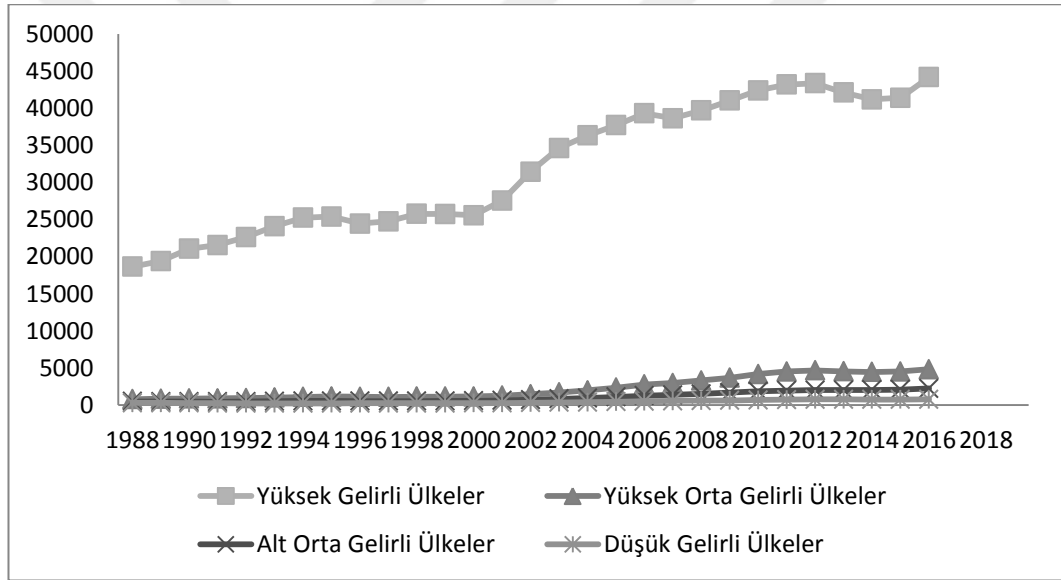

Kaynak: World Bank, 2012,

¹¹⁸ World Bank, s.12.

Analizde başlangıçta orta gelir tuzağının belirleyeni olan kişi başın düşen GSMH verileri ele alınacaktır. Dünya Bankası'nın gelir gruplarına göre GSMH değerleri şekil 8'de gösterilmektedir. 1988 yılında kişi başına gelir düşük gelirli ülkelerde 545 \$ ve daha az, alt-orta gelir ülkelerde 546 \$ - 2.200 \$, üst orta gelir ülkelerde 2.201 \$ - 6.000 \$, yüksek gelirli ekonomilerde 6.000 \$ daha fazla şeklinde gruplandırılmıştır. Bu rakamlar 2018 yılına gelindiğinde düşük gelirli ülkelerde 1.025 \$ ve daha az, alt-orta gelir ülkelerde 1.026 \$ - 3.995 \$, üst orta gelir ülkelerde 3.996 \$ - 12.375 \$, yüksek gelirli ekonomilerde 12.375 \$ daha fazla şeklinde gruplandırılmıştır¹¹⁹.

Şekil 9. Ülke Grupları İtibariyle Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu anki ABD \$)

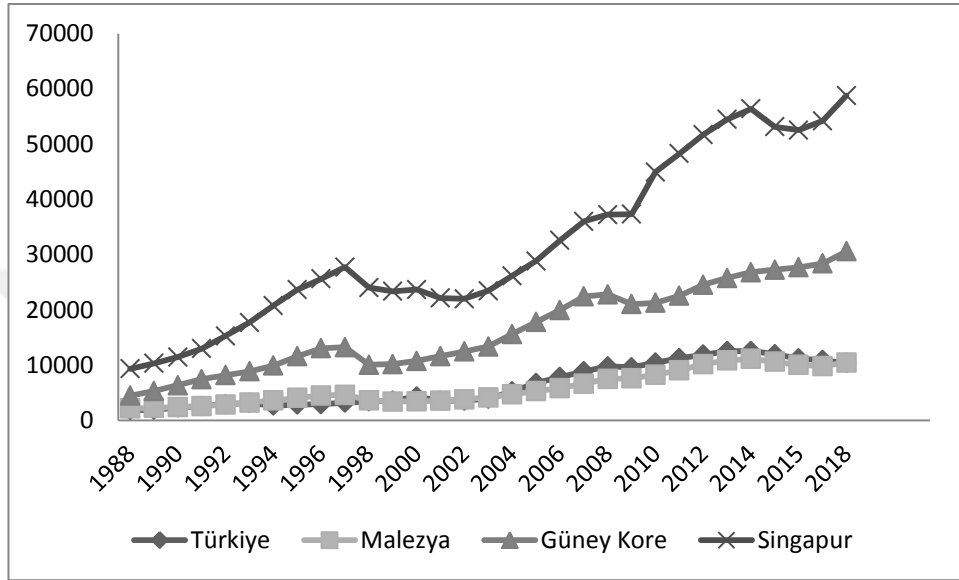
Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 9'da ülke gruplarının tamamında yükseliş olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) yüksek gelirli ülkelerde 1988 yılında 16.918,30 \$ iken 2,61 kat artarak 2018 yılında bu rakam kat 44.166,23 \$ çıkmıştır. Üst orta gelirli ülkelerde 778,66 \$ seviyesinden 4.837,04 \$ seviyesine yükselmiştir. Alt orta gelirli ülkelerde 508,62 \$'dan 2.244,53 \$

¹¹⁹ <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, Erişim Tarihi: 01.08.2019

seviyesine yükselmiştir. Düşük gelirli ekonomilerde ise kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) 2,66 kat artış yaşanmıştır. En yüksek artış üst orta gelir düzeyinde 6,21 ile gerçekleşmiştir.

Şekil 10. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Ekonomilerinde Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu anki ABD \$)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinde kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) Şekil 10'de gösterilmiştir. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da yapılan karşılaştırmada 1980'li yıllarda birbirine yakın olan ülkelere kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) rakamları arasındaki fark zamanla artmıştır. 1988 yılında Türkiye ülkelerde kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) rakamı 1.860 \$, Malezya da bu rakam 2.140 \$, Singapur'da 9.320 \$ iken Güney Kore'de bu rakam 4.460 \$ düzeyindedir. Ülkelerin 1980'li yıllarda kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) aralarındaki fark düşük düzeydedir. 2018 yılına geldiğimizde ise Türkiye 10.380, Malezya 10.460 \$, Güney Kore 30.600 \$, Singapur 58.770 \$ düzeyindedir. Türkiye ve Malezya'nın kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) rakamları benzer devam etmekte Güney Kore ve Singapur'da ise bu rakamlar artarak diğer ülkeler arasında ki farkı arttırmıştır. 1988 yılında 2018 yılına

Güney Kore'nin kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) rakamı göre 6,86 kat artmış, Singapur 6,30, Malezya 4,88, Türkiye ise bu rakamı 5 kat artmıştır.

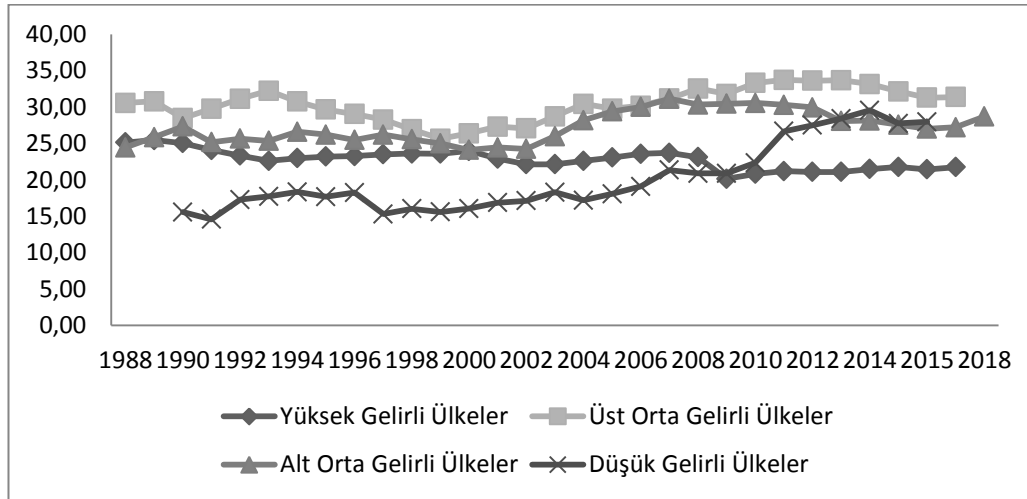
Dünya Bankası'nın yapmış olduğu ülke gruplarında ve Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ekonomilerinde ülkelerinde kişi başına düşen GSMH (Atlas yöntemi, Şu anki ABD \$) rakamlarında farklılıklar vardır. Orta gelir tuzağı kavramı gelir farklılıklarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Ülkeler orta gelir tuzağına yakalanmamak ve bu tuzaktan kurtulmak için bazı değişkenlerden faydalanmaktadır. Bu değişkenlerden birincisi olan sermaye faktörünü incelenebilir.

Sabit sermaye yatırımları ile kişi başına gelir arasında ilişki vardır. Ülkelerin sermaye hareketlerinin serbestleşme politikaları uygulamasıyla sermaye yatırımlarında artış yaşanmaktadır. Orta gelir tuzağı açısından sermaye yatırımları istihdam ve verimlilik artışına neden olarak ülkenin büyümesini sağlar¹²⁰.

Şekil 11'de ülke grupları, şekil 12'de ise Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinde sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payı ele alınmaktadır.

Şekil 11. Ülke Grupları Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı (GSYİH %'si)

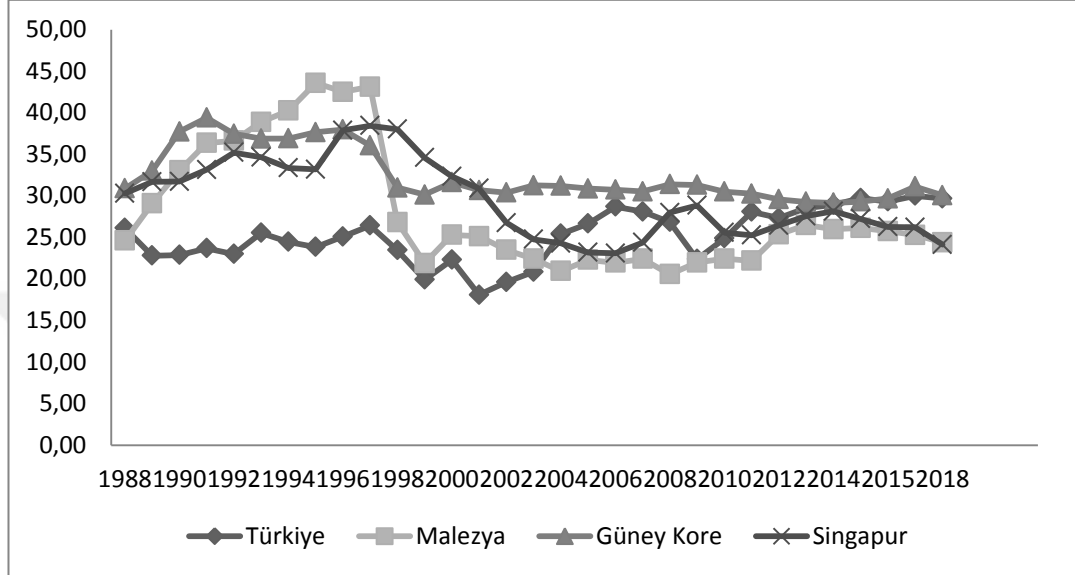

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

¹²⁰ Murat Çetin; "Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 2012, 7(1), s.211.

Ülke grupları arasında sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payı en yüksek olan grup üst-orta gelir düzeyinde olan ülkeler grubudur. Diğer grupların da payı yıllar itibariyle yükseliş eğilimindedir.

Şekil 12. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı (GSYİH %'si)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinin sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payına bakıldığında 1988 yılında en düşük % 24,60 ile Malezya ekonomisine aittir. 1995, 1997 yıllarında sırasıyla % 43,59, % 43,11 ile en yüksek rakamlar Malezya ekonomisine aittir 1997 yılından sonra düşüş yaşanmış 2018 yılında ise bu ülkenin sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payı % 24,40 olmuştur. Yüksek gelir düzeyinde olan Singapur ve Güney Kore de 1988’li yıllarda birbirine yakındır 1988 yılında sırasıyla % 30,30, % 30,89 olmakla birlikte 2014 yılında sonra Singapur’da düşmüş 2018 yılında 4 ülke arasından % 24,13 ile en düşük seviyede yer almıştır. 1988’li yıllardan sonra Singapur, Malezya ve Güney Kore’nin sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payı artış eğilimindedir Türkiye’de ise sabit sermaye stokunun GSYİH içindeki payı 1988 yılında % 26,11, 2018 yılında ise % 29,67 olmuştur.

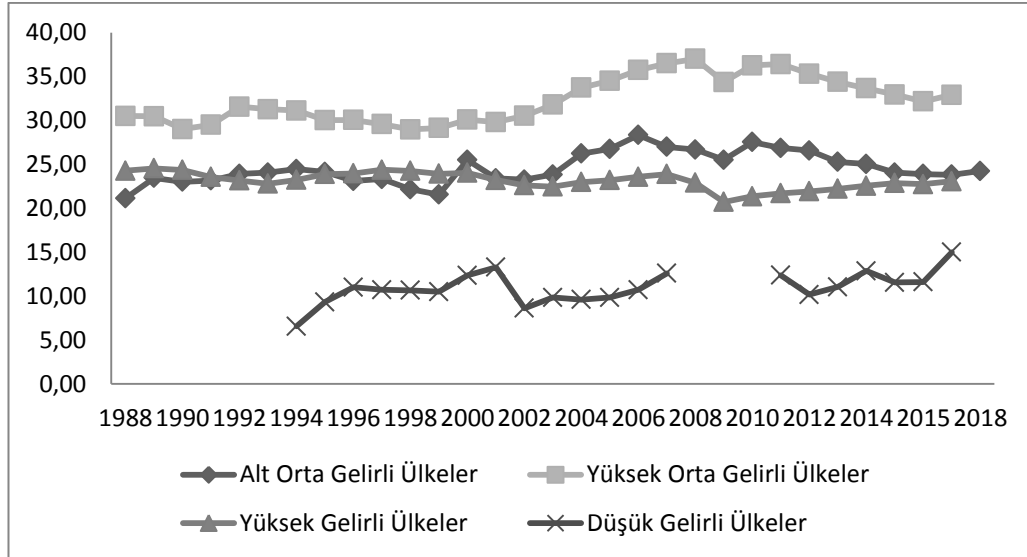
Orta gelirli ve düşük gelirli ülkelerde sabit sermaye yatırımlarının artmasında ülkelerin sermaye hareketlerini serbestleştirme yönünde uyguladığı reformların etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu ülkelerde sermayenin yetersizliği getiri oranlarının artmasına neden olmaktadır. Fakat OGT açısından bakıldığında, sermayenin azalan getirisi dikkate alınarak üretkenlik kazanımları oluşturulmalıdır.

Ülke ekonomilerindeki gelir farkı tasarruf ve yatırım oranlarındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Ülkelerin tasarruf oranlarının yüksek olması yüksek yatırım oranlarının olduğunu gösterir. Yurtiçi tasarruflarının yetersiz olduğu ülkelerde yatırım ve büyüme düşük düzeyde olmakta bunun sonucunda ülkeler yabancı tasarruflara yönelmektedir¹²¹. Yurtiçi tasarruflar ekonomik büyüme ile orantılıdır.

Orta gelir tuzağından korunmak için veya tuzaktan kurtulmak için bir yöntem olan yurtiçi tasarruflar oranını artırılmasıdır. Orta gelir tuzağında olan ülkeler birtakım değişkenlerle yurtiçi tasarruflarını artırarak bu tuzaktan kurtulmaları mümkündür.

Şekil 13’de ülke gruplarının yurtiçi tasarruf oranı şekil 14’de Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur’da yurtiçi tasarruf oranı grafikleri yer almaktadır.

Şekil 13. Ülke Grupları Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYİH %’si)

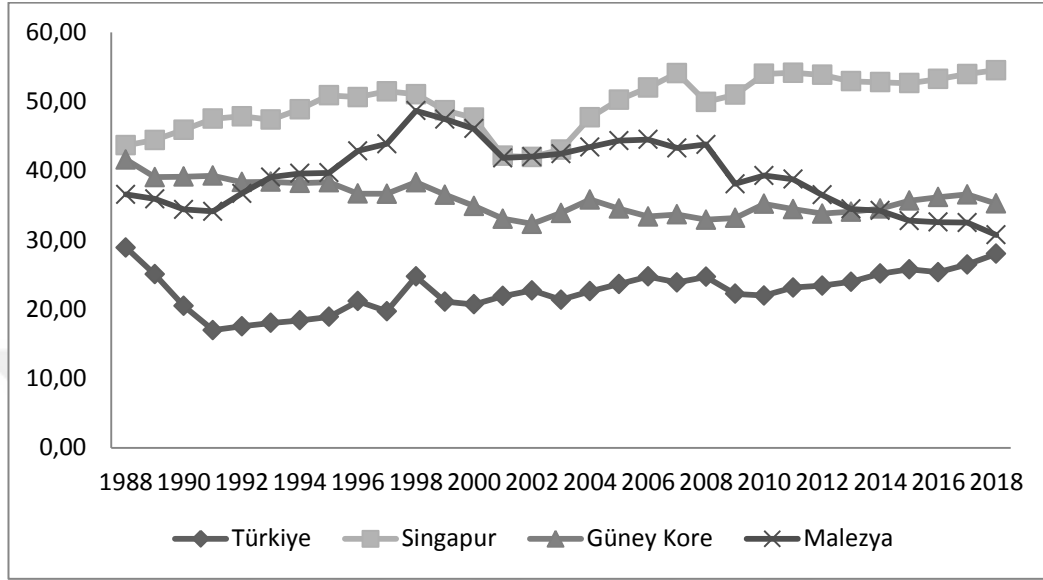

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

¹²¹ Erdal Tanas Karagöl, Burcu Özcan; “Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf”, Mayıs 2014, Sayı: 92, s.9.

Şekil 14'e göre düşük gelirli ülkelerin yurtiçi tasarruf oranları düşüktür. En yüksek olan ülkeler üst orta gelirli ülkelerdir.

Şekil 14. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYİH %'si)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Orta gelirli ülkelerde özellikle üst-orta gelirli ülkelerde yurtiçi tasarruf yüksek düzeyde seyretmektedir. Fakat tek tek ülke bazında aynı performans söz konusu olmayabilir. Türkiye'deki yurtiçi tasarruf oranı Malezya ve Güney Kore, Singapur verisiyle karşılaştırıldığında daha düşük değerler göze çarpmaktadır. 2012 yılında Yurtiçi tasarruf oranı Güney Kore'de % 30 düzeyde seyrederken Türkiye'de bunun yarısı kadardır. Yani yurtiçi tasarruf oranları ve gelir düzeyi arasında bir bağıntı olduğu görülmektedir.

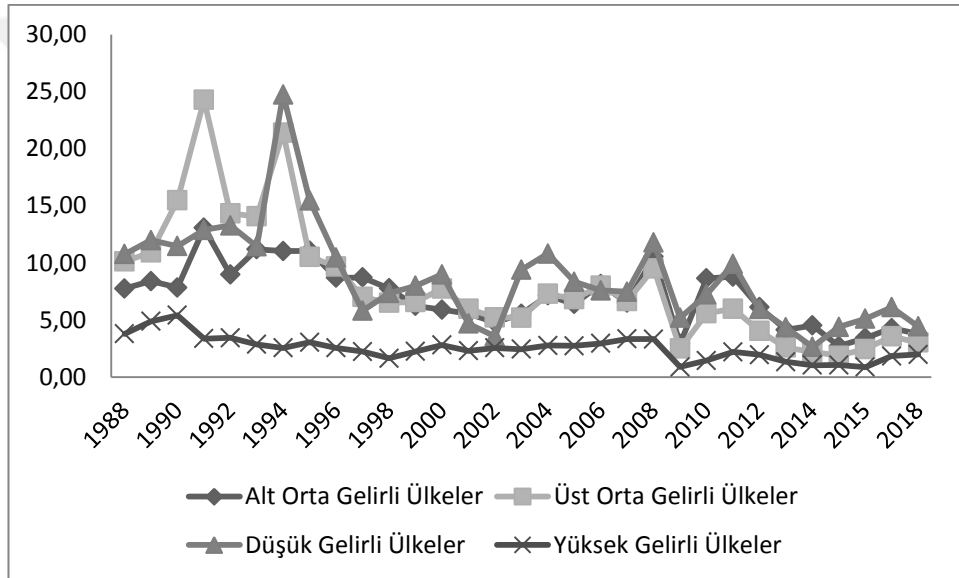
Şekil 14'de Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da yurtiçi tasarruf oranlarına bakıldığında yüksek gelirli olan ülke Singapur 1988 yılında % 43,68, 2018 yılında ise % 54,52 en yüksek orana sahiptir. Türkiye ise 4 ülke arasından en düşük orana sahip ülkedir 1988 yılında % 28,89, 2018 yılında ise % 28,01 oranındadır. 1992 yılından 2013 yılına kadar dönemde üst orta gelir düzeyinde olan ülke Malezya ekonomisi yurtiçi tasarruf oranları yüksek gelirli ülke olan Güney Kore'nin üstünde olduğu gözlemlenmiştir 2013 yılından sonra % 34,08'den % 30,74'e düşmüştür.

2013 yılından sonra yüksek gelirli ülkeler ile üst orta gelir düzeyinde olan ülkeler arasındaki fark açılmaktadır. Yurtiçi tasarruf oranları ile gelir düzeyleri arasında bağlantı bulunmaktadır.

Yurtiçi tasarruf oranları gibi enflasyon da ülkelerin kişi başına düşen gelirinde büyümeyi inceleyen göstergelerdir. Enflasyon ve ekonomik büyüme birbiriyle pozitif etkili kavramlardır.

Şekil 15’de ülke grupları enflasyon oranı şekil 16’da ise Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur enflasyon oranını göstermektedir.

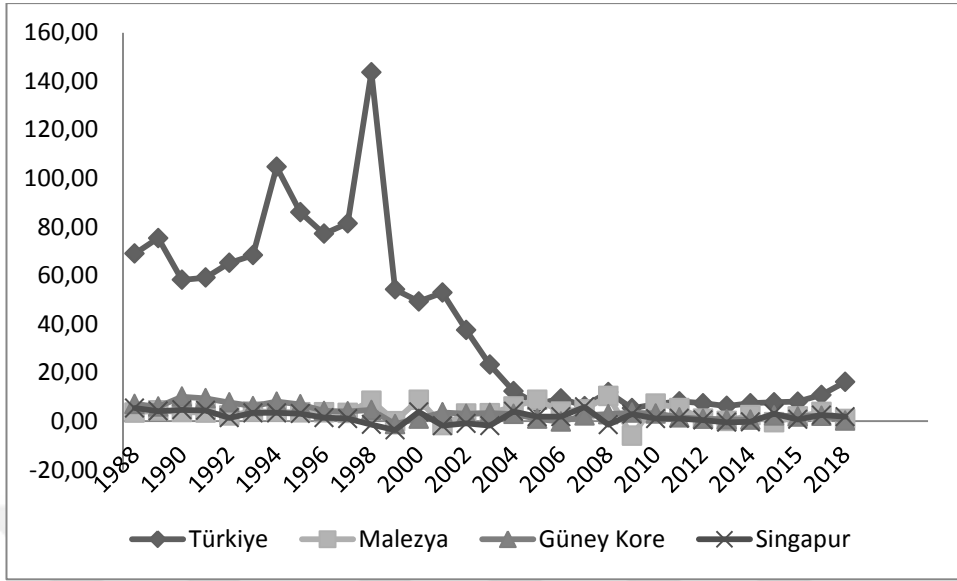
Şekil 15. Ülke Grupları Enflasyon Oranı (Yıllık %)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 15’e göre enflasyon oranı yüksek olan ülke grubu düşük gelirli ülkelerdir.

Şekil 16. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Enflasyon Oranı (Yıllık %)

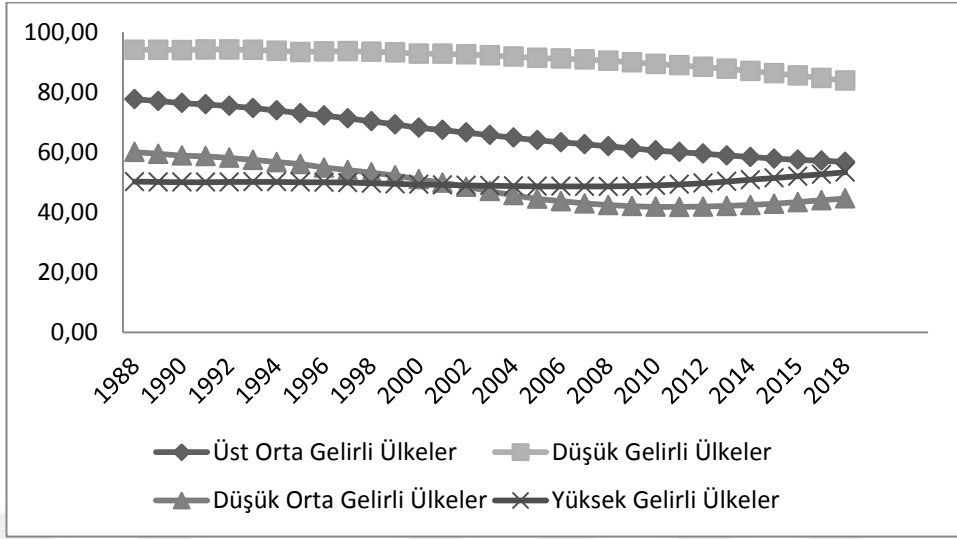

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 16'ya göre Türkiye enflasyon oranları yüksek seviyelerindedir. Malezya, Güney Kore ve Singapur enflasyon oranları düşük olan ülkelerdir. Türkiye'de 1988 yılında enflasyon oranı % 69,02, 2018 yılında ise % 16,15 düzeyine inmiştir. Türkiye enflasyon oranı tek haneli rakamlara 2004 yılı sonrasında ancak tek haneli rakamlara ulaşmıştır. Malezya, Güney Kore, Singapur ülkeleri çift haneli rakamlara yükselmemiştir.

Emek faktörü ile ilgili değişken olan nüfusun bağımlılık oranı verileri incelenmektedir. Nüfusun bağımlılık oranı 15 yaşından küçük 64 yaşından küçük nüfusun 15 - 64 yaş nüfusuna oranı olarak tanımlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bağımlı nüfusun oranının azalması ülkelerin büyümesi için önemli yer, vardır.

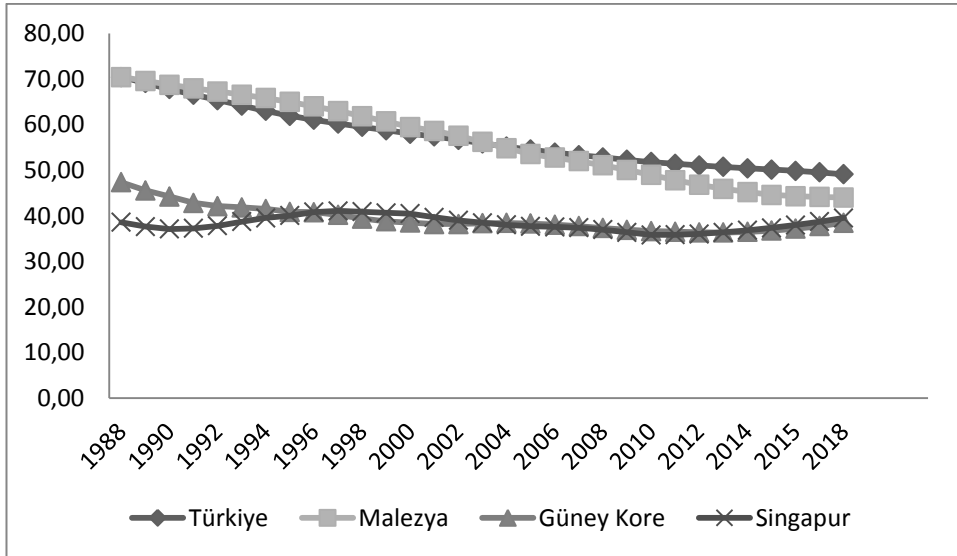
Şekil 17. Ülke Grupları Nüfusun Bağımlılık Oranı (Çalışma Yaşı Nüfusunun %)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 17'ye göre en yüksek bağımlılık oranı 1988 yılında % 94,05, 2018 yılında ise % 84,67 ile düşük gelirli ekonomilerindir. 1988 yılında en düşük bağımlılık oranı % 50,20 ile yüksek gelirli ülkeler 2018 yılında ise % 44,99 ile alt orta gelirli ülkeleridir.

Şekil 18. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'da Bağımlılık Oranı (Çalışma Yaşı Nüfusunun %)

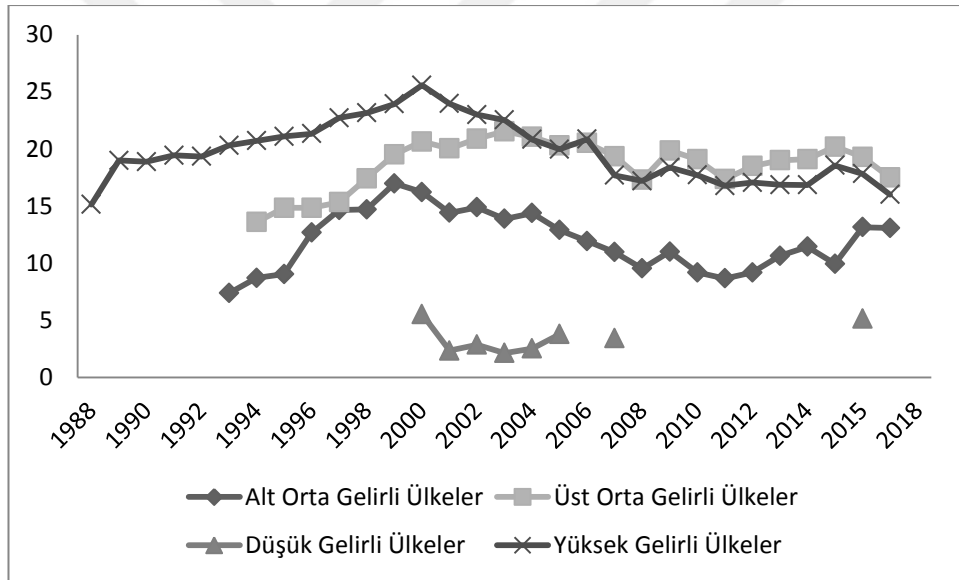

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 18’de yüksek gelir düzeyindeki ekonomiler olan Singapur ve Güney Kore ekonomilerinin bağımlılık oranı, üst orta gelir düzeyinde olan Türkiye ve Malezya’nın altındadır. 1988 yılında en yüksek bağımlılık oranına sahip ülkeler % 70,41 ile Malezya ve Türkiye ekonomileridir. 1988 yılında Singapur’un bağımlılık oranı % 38,58, Güney Kore’nin oranı % 47,35’dir. Yüksek gelirli ülkeler ile üst orta gelirli ülkeler arasındaki fark 2018 yılına gelindiğinde 1988 yılından daha yakındır zamanla üst orta gelirli ülkelerde de aktif nüfus artmıştır.

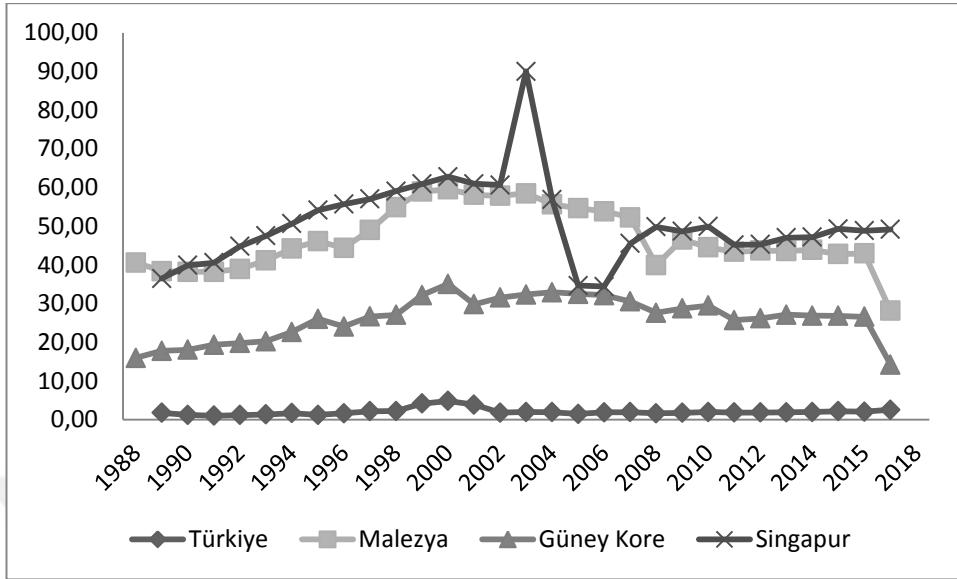
Şekil 19’da ülke gruplarının yüksek teknolojili ürünlerin ihracattaki payı ele alınmış şekil 20’de ise Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (İmalat Sanayi İçinde) ele alınmıştır.

Şekil 19. Ülke Grupları Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (Üretilen İhracatın %)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 20. Türkiye, Malezya Ve Güney Kore, Singapur Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (Üretilen İhracatın %)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 20’de göre Singapur ve Malezya ülkeleri Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı (İmalat Sanayi İçinde) en yüksek düzeyde olan ülke Singapur’dur. Yüksek teknoloji ürünleri ihraç eden ülkeler yüksek teknoloji ürünleri ülke içinde üretebileceği gibi ithal edilen ürünlerin tekrar ihraç edilmesi (transit ticaret) yoluna da başvurmaktadırlar. Önemli liman kentleri olan dış ticaret açığı veren Singapur ve Malezya için transit ticaret durumu söz konusudur¹²².

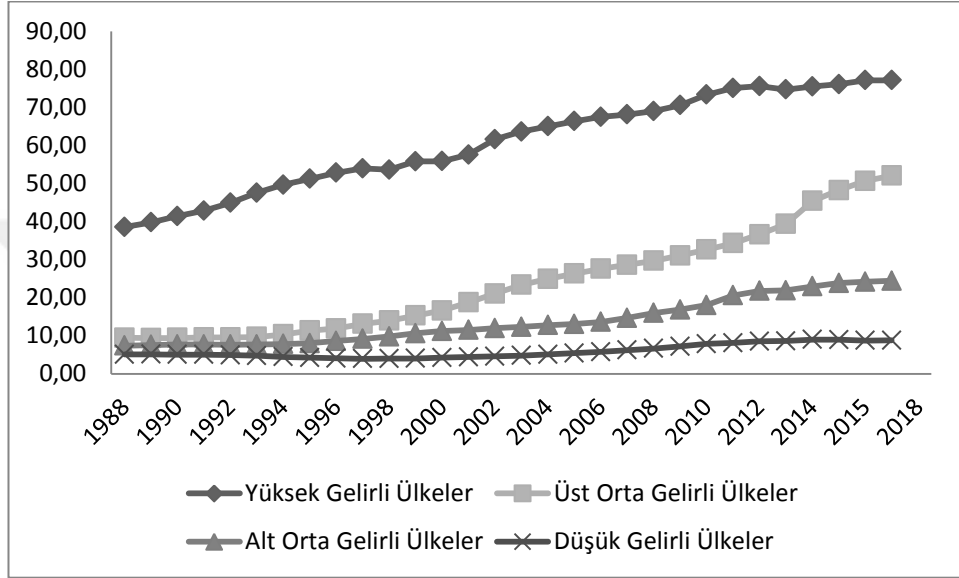
Şekil 21’de ülke gruplarının yüksek eğitimde okullaşma oranı, şekil 22’de Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur’da yüksek eğitimde okullaşma oranı grafikleri gösterilmektedir.

Ülkelerin orta gelir düzeyini aşması gerekli yüksek teknoloji ürünleri üretmenin yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim göstergesine de paralel olarak ele alınabilecekler, bilim, teknik ve yeniliktir. Ülke ürettiği yüksek teknoloji ürünü ihraç ederek orta gelir düzeyini aşabilir. Bunun için de ülke buluşçu ve AR-GE merkezli olmalıdır. Bu doğrultuda eğitim, AR-GE ve patent başvuruları değişkenleri ele alınacaktır.

¹²² Sevcin Güneş, Tuğba Akın; “Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı: Lider Ülkeler ve Türkiye Analizi”, 2019, Sosyoekonomi, Vol. 27(40), s.13.

Eğitim oranları ülkelerin kalkınması ile orantılıdır. Faktör verimliliğin artırılması için eğitimin önemli bir yeri vardır. Ülkelerin yüksek teknoloji ürünler üretebilmesi için eğitime önem vermelidir. Doğu Asya ve Latin Amerika gibi ülkelerin gelir düzeylerinin yükselmesinde bir etken yükseköğretim ve bilgi ekonomi konularında yaşanan olumlu gelişmeler olmuştur¹²³.

Şekil 21. Ülke Grupları Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı (% Brüt)

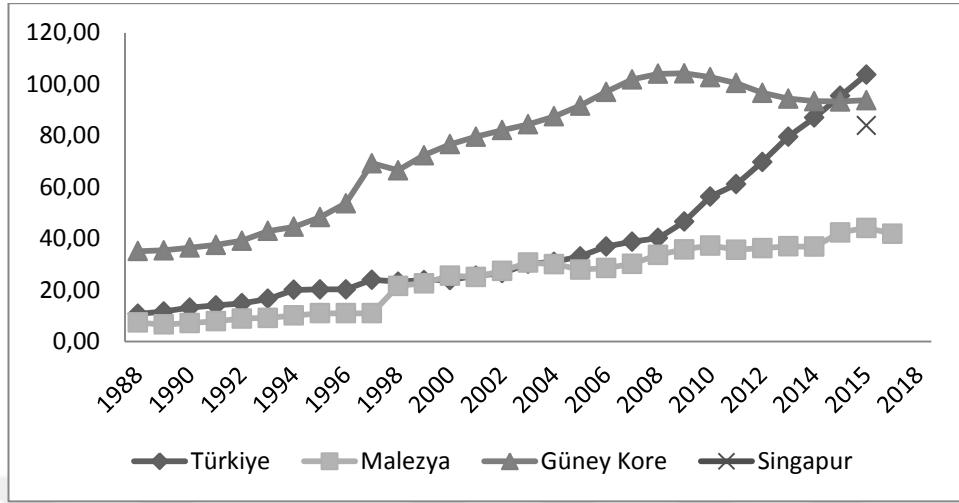

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Yüksek eğitimde okullaşma oranlarına bakıldığında yüksek gelirli ekonomiler en üst seviyede yer almaktadır. Yüksek eğitimde okullaşma oranı 1988 yılında yüksek % 38,56'den, 2018 yılında % 77,13 seviyesine yükselmiştir. En düşük seviyede olan ülke grubu düşük gelirli ülkelerdir.

¹²³ Işıl Alkan, Öznur Ümit; “Orta Gelir Tuzağının Türkiye Açısından İncelenmesi ve Tuzaktan Çıkış Stratejileri”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, Cilt: 7, Sayı: 4, s.103.

Şekil 22. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı (% Brüt)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

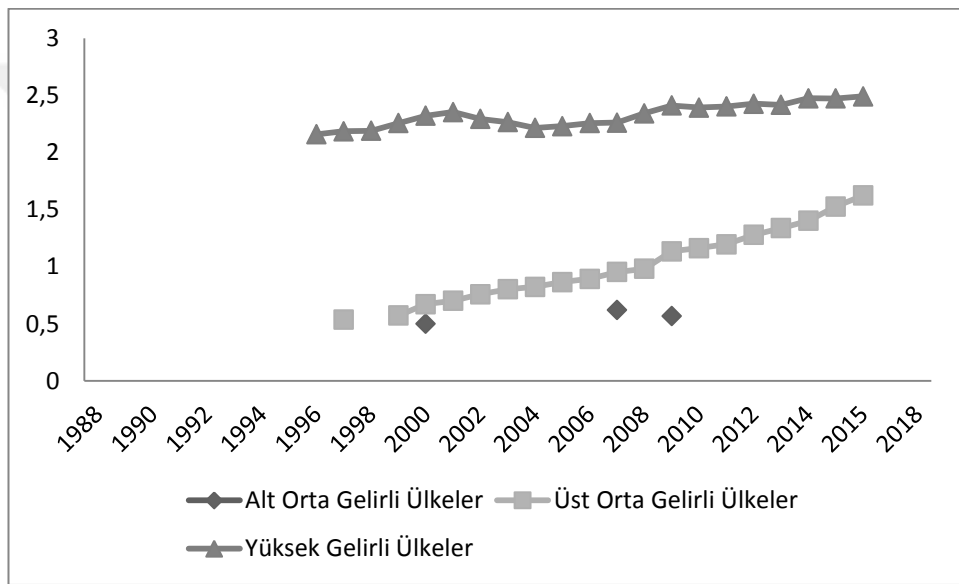
Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinde yüksek eğitimde okullaşma oranlarına baktığımızda Güney Kore en yüksek seviyede olan ülkedir. Türkiye’de 1988 yılında yüksek eğitimde okullaşma oranı % 7,38 düzeyinde iken 2015 yılında bu oran % 103,75 seviyesine yükselmiştir. 2008 yılında Türkiye’de yüksek eğitimde okullaşma oranı hızla artmaktadır. Türkiye 2015 yılında % 95,43 ile 4 ülkenin en üst seviyesine yükselmiştir. Türkiye açısından bakıldığında Türkiye’nin 2018 yılında Türkiye’nin 1. Sırada yer almasına karşın İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Projesi olan PISA çalışmalarının 2015 yılı sonuçlarına göre Türkiye 76 ülkeden 41. Sırada yer almaktadır. PISA sonuçlarına göre 2018 yılında yükseköğretimde okullaşma oranında Türkiye’nin gerisinde olan Güney Kore 3. Sırada yer almaktadır. Yüksek eğitimde okullaşma oranında rakamları yüksek olsa da Türkiye’de öğrenciler nitelik bakımından başarılı değildir.

Uzun dönemde ekonomik büyümeyi sağlayan ülkelerin çoğu 1990’lı yıllarda AR-GE harcamalarına önem vermiştir. AR-GE ile ülkeler yeni teknoloji ürünler

üretmek ihracat payını arttırmıştır. Bu yaşanan olumlu gelişmeler sonucunda ülkelerin gelirlerinde artış yaşanmış ülkeler yüksek gelir düzeyine ulaşmıştır¹²⁴.

Orta gelir tuzağından kurtulmak için önemli bir yeri olan veri yüksek teknoloji ürünlerin ihracattaki payıdır. Yüksek teknoloji üretmek eğitim ile paralellik göstermektedir. Teknolojik ürünleri üretmek için ülkeler AR-GE harcamalarına önem vermelidir. AR-GE harcamaları ve eğitim ile globalleşen dünya için yüksek teknoloji ürünler üretilerek bu ürünlerin ihracatı sağlanmalıdır.

Şekil 23. Ülke Grupları AR-GE Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (GSYİH'nın %)

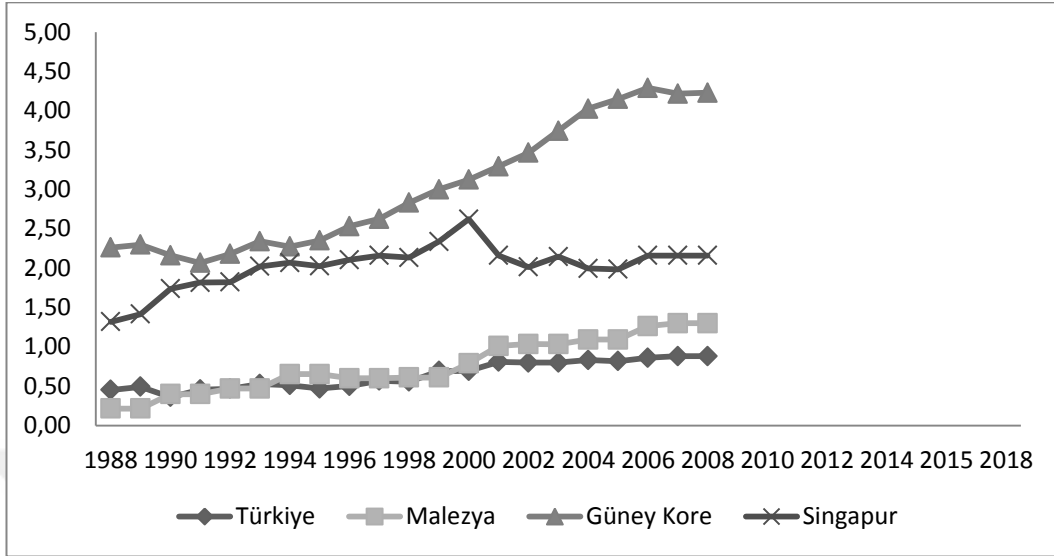

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 23’de yüksek gelirli ve üst orta gelirli ülkelerin AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payına baktığımızda yüksek gelirli ülkelere 1988 yılında % 2,15 iken üst orta gelirli ülkelere % 0,5 düzeyindedir. 2018 yılında yüksek gelirli ülkeler ve üst orta gelirli ülkelere sırasıyla 2,49 ve 1,3 düzeyindedir.

¹²⁴ İsmet Göçer; “Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”, Maliye Dergisi, 2013, 165 (2), s. 217-218.

Şekil 24. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur AR-GE Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (GSYİH'nın %)

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

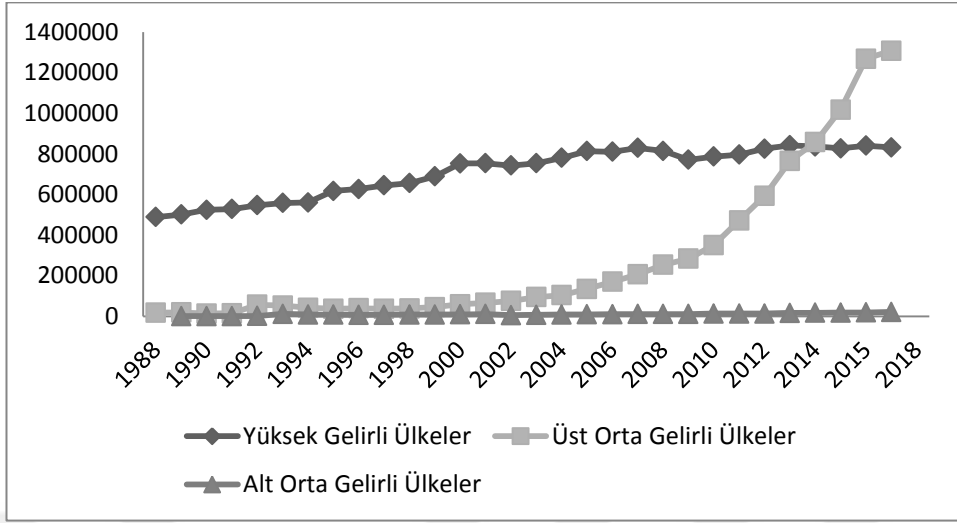
Şekil 24’de Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Ülke Grupları AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payına göre en yüksek ülke yüksek gelirli ülke olan Güney Kore ülkesidir. Güney Kore’yi yine yüksek gelir düzeyinde olan Singapur takip etmektedir. Üst orta gelir düzeyinde olan ülkeler Malezya ve Türkiye’de 1988 yılında % 0,50’nin altındadır. Türkiye AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payını 2004 yılından sonra ancak bu rakamın üzerine çıkmıştır. Yüksek gelirli ülkelerde bu oran Güney Kore’de 1996 yılında % 2,26 2015 yılında ise % 4,22’dir.

AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı ülkelerin teknoloji düzeylerini göstermektedir. AR-GE faaliyetleri patent sayıları, yüksek eğitimde okullaşma oranı ve akademik sayıları ile yorumlanabilmektedir¹²⁵.

Şekil 25’de ülke gruplarının patent başvuruları, şekil 26’da Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur patent başvuru sayısı gösterilmiştir.

¹²⁵ Yusuf Bayraktutan ve HanifeBıdırdı; “Teknoloji ve Rekabetçilik: Temel Kavramlar ve Endeksler Bağlamında Bir Değerlendirme”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2016, 8 (14), s.17.

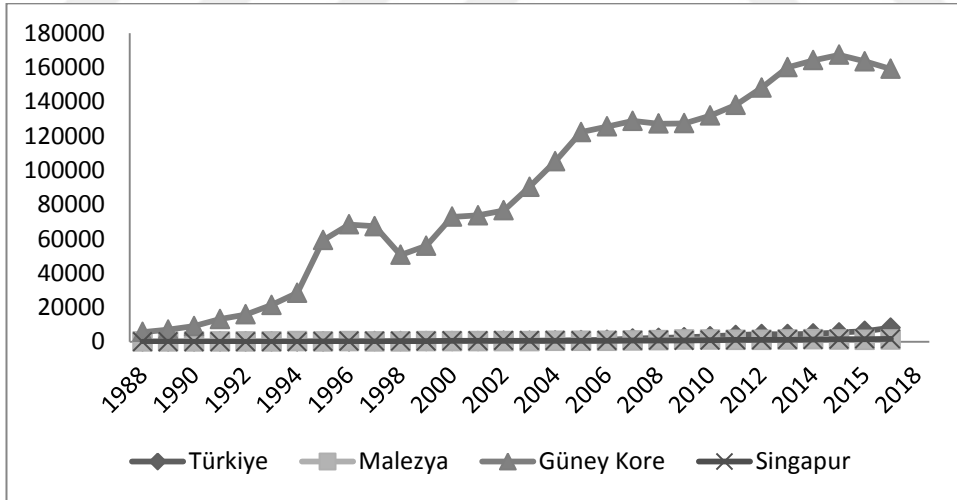
Şekil 25. Ülke Grupları Patent Başvuru Sayıları

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

1988 yılında patent sayıları yüksek gelirli ülkelerde yüksek düzeydedir. Üst orta gelirli ülkeler 2014 yılından sonra yüksek gelirli ülkeleri geçmiştir.

Şekil 26. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur Patent Başvuru Sayısı

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT-XD>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

Şekil 26'da görüldüğü gibi Patent başvurusu en yüksek olan ülke Güney Kore'dir. Türkiye, Malezya, Singapur'un patent başvuru sayıları alt seviyelerdedir. Güney Kore 2015 yılına gelindiğinde diğer ülkelerle arayı açmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” kavramı incelenmiş, kapsamı ve teorik altyapısı araştırılmıştır. Araştırmalar sonucunda, orta gelir tuzağı kavramının iktisat literatürüne son yıllarda girmiş olduğu saptanmıştır. Bu kavram ilk olarak, 2007 yılında Dünya Bankası tarafından hazırlanan “Doğu Asya Rönesans’ı Ekonomik Gelişme İçin Fikirler” raporunda kullanılmasıyla yaygın hale gelmiştir.

Orta gelir tuzağı kavramı, orta gelir düzeyine kadar hızlı büyüme performansı gösteren ülkelerin bu düzeye ulaştıklarında aynı büyüme performansı gösteremeyerek sıkışıp kalması, bir üst gelir düzeyine yükselememesi şeklinde ifade edilmektedir.

Orta gelir tuzağında olan ülkelerin özelliklerine baktığımızda, ücret düzeyinin düşük ve ekonomik büyümenin doğal kaynaklara dayanmaktadır, kişi başına düşen geliri ise orta gelir düzeyindedir. Bu ülkelerin imalat sanayiindeki payı ve AR-GE yatırımları düşüktür. AR-GE yatırımlarının düşük düzeyde olmasından dolayı ülkeler yüksek teknoloji ürünler üretememekte ve uluslararası piyasalarda rekabet edememektedir.

Orta gelir düzeyini belirlemede genellikle kişi başına düşen gelir veri olarak alınmakta ve 10.000 \$ düzeyi eşik değer olarak görülmektedir. Ülkelerin kaç yıl aynı gelir grubunda kaldığı da büyüme yavaşlaması ölçütü ile belirlenir. Buna göre alt-orta gelir grubunda 28 yıldan fazla kalan ülkeler, alt-orta gelir tuzağına, üst orta gelir grubunda 14 yıldan fazla kalan ülkeler ise, üst-orta gelir tuzağına takılı kalmış sayılmaktadır. Orta gelir tuzağını belirlemede kullanılan diğer yöntemler, matematiksel analiz, Felipe vd., yakalama endeksi, Robertson ve Ye’nin yaklaşımı ve Egawa çalışmasıdır. Ülkelerin gruplamasında ve orta gelir tuzağını belirlemede kullanılan en sık yöntem ise, Dünya Bankası’nın Atlas Metodu yöntemidir.

Dünya Bankası, ülkeleri kişi başına düşen GSMH verilerini baz alarak gruplara ayırmıştır. Ülkeler birbirinden farklı gelir gruplarında yer almaktadır. Araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, ülkeler başlangıçta düşük gelir düzeyinde bulunmakta, daha sonra alt-orta gelir, üst-orta gelir ve yüksek gelir düzeyine doğru bir büyüme sergilemektedir. Ülkelerin bu düzeylerde kalma süreleri de farklılık göstermektedir. Bazıları orta gelir düzeyinde uzun yıllar kalırken, bazıları

ise düşük gelirli ve orta gelirli ülke düzeyinden kısa sürede yükselerek yüksek gelirli ekonomiler arasında yer almaktadır. Örneğin, Çin'in alt-orta gelir düzeyinde kalma süresi yaklaşık 7 yıl iken, Türkiye'de bu süre 50 yıldır. Hangi ülkenin hangi gelir düzeyinde olduğu Dünya Bankası'nın 2018 yılı yayınladığı veriler ile ele alınmıştır. 1962, 1972, 1982, 1992, 2002, 2012 ve 2018 yıllarında ülkelerin Dünya Bankası'nın 2018 yılı gelir sınıflandırmasına göre, kişi başı gelirlerindeki değişimler yorumlanmıştır. Dünya Bankası'nın üç gelir grubunda belirlenen ülkelerin, kişi başına düşen GSYİH verileri dikkate alınarak, ABD'nin kişi başına düşen GSYİH oranlaması ile orta gelir tuzağı riski değerlendirilmesi yapılmış, gelir düzeylerinde kalma süreleri incelenmiştir.

Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağı riski, bu tuzağın belirlenmesinde kullanılan çeşitli ölçütler ve belirtiler ile değerlendirilmiştir. İlk olarak, matematiksel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 1980 - 2018 döneminde Türkiye'de 2007 yılına kadar kişi başına GSYİH değerinin ABD'nin kişi başına GSYİH'sinin % 20 düzeyine ulaşamamış olduğu görülmektedir. 2007 yılı ile 2017 yılı arasında ise bu oran % 17 ile % 23 arasında gidip gelmiştir. 2000, 2001, 2008 krizlerinin olumsuz etkileri, Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH rakamlarından da anlaşılmaktadır. Bu yıllarda kişi başına düşen GSYİH rakamlarında sert düşüşler yaşanmıştır. Türkiye, kişi başına düşen GSYİH'deki artışı sürdüremeyerek 2015 yılından sonra ABD'nin kişi başına düşen GSYİH 'sına oranı % 20 düzeyinin altına düşmüştür.

Orta gelir tuzağında olan ülkelerde büyüme hızındaki düşmenin yanı sıra bu ülkelerde tasarruflar ve yatırımlar düşük düzeyde, imalat sanayisinde gelişim yavaş, sanayi ürünleri çeşitliliği yok denecek kadar az ve son olarak da emek piyasasındaki çalışma koşulları zayıftır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin yurtiçi tasarruflar, yurtiçi yatırımlar, imalat sanayi oranları ve dış ticaret dengesi 1980 - 2018 döneminde incelenmiş, bu dönemde 2008 yılı krizinin etkisiyle yurtiçi tasarrufların GSYİH oranı yatırım oranının altında olduğu gözlemlenmiştir. İmalat sanayi oranlarına baktığımızda ise 2000'li yıllardan sonra bu oran % 20 düzeyinin altına düşmüştür. Orta gelir tuzağını belirlemeye yönelik bir başka yaklaşım da Türkiye ile Dünya ortalama gelir düzeylerinin karşılaştırılması (GSYİH) olmaktadır. Dünya'nın kişi Başına Düşen GSYİH'sini orta gelir düzeyi olarak belirlemesi bu kıstasına göre

1960 - 2018 döneminde Türkiye kişi başına düşen GSYİH rakamları belirlenen kıstasa paralel olarak devam etmektedir. Rakamların birbirine paralel devam etmesinin sonucunda Türkiye ekonomisi için orta gelir düzeyinde ülke yorumu yapılmaktadır. Ülkeler orta gelir tuzağına düşmemek veya bu tuzaktan kurtulmak için AR-GE harcamalarına ağırlık vermelidir. 1995 - 2015 döneminde Türkiye'nin AR-GE harcamalarının GSYİH oranına baktığımızda Türkiye'de bu oranların % 1'in altında kaldığı gözlemlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 3'dür. Türkiye ekonomisi orta gelir düzeyinden bir üst gelir grubu düzeyine çıkmak için AR-GE harcamalarını arttırma yoluna gitmelidir.

Orta gelir düzeyinde olan ülkelerin problemlerinden bir diğeri ise ülke ekonomisinde homojen bir yapının olmamasıdır. Bu doğrultuda Türkiye ekonomisinin bölgesel ve sektörel analizi yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye'nin 2004 - 2017 döneminde Türkiye'nin hasılasının yaklaşık olarak % 78'ini ülkenin batısında yer alan iller tarafından karşılandığı saptanmıştır. Türkiye ekonomisinin toplam GSYİH'si bakımından bölgelerde yığılma olmuştur. Birinci yığılma bölgeleri, TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgeleri, ikinci bir yığılma TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) bölgeleri, üçüncü bir yığılma bölgesi ise TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 (Adana, Mersin), TR52 (Konya, Karaman) bölgeleri arasında gerçekleşmiştir.

Orta gelir tuzağı bakımından bölgeleri kişi başına düşen GSBH değerleri veri olarak incelediğimizde ilk sırayı TR10 (İstanbul) bölgesi almaktadır. 2017 yılı rakamlarına göre TR10 (İstanbul) bölgesi kişi başına GSBH değeri 17.827 \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye ortalaması 10.602 \$ düzeyinde TR10 (İstanbul) bölgesi Türkiye ortalamasının da üzerindedir. Bölgesel kişi başına düşen GSYİH en düşük olan bölge 2017 yılında ise 4.162 \$ seviyesi ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesidir. Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye'de orta gelir tuzağı riski olmayan 6 bölge olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bölgeler; TR10 (İstanbul), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR51 (Ankara), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR31 (İzmir) bölgeleridir. 12 bölgede orta gelir tuzağı riski söz konusu iken, 8 bölgede alt-orta gelir düzeyindedir.

Türkiye'nin 26 Düzey 2 bölgelerinin sektörel analizine baktığımızda, 2017 yılında, tarımsal GSKD payının nüfusa oranının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla TR42 (Konya, Karaman), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgelerdir. Bölgelerin sanayi sektörü bölgesel payına baktığımızda 2017 yılında TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) bölgeleri önde olan bölgelerdir. Hizmetler sektörü bakımından önde olan bölge, TR10 (İstanbul) bölgesidir. TR10 (İstanbul) bölgesini TR51 (Ankara), TR31 (İzmir) takip etmektedir.

Bölgelerin teknoloji düzeylerinin incelenmesi bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla, bölgelerin karşılaştırılabilmesi ve sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması için önemlidir. Orta gelir tuzağı riskinin tespiti için araştırmacılar bölgeleri üretim yapısının ağırlığı olan sektörlerdeki teknoloji yoğunluğuna göre beş düzeyde incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda, Türkiye'de üç farklı gelişmişlik düzeyi olduğu saptanmıştır.

Orta gelir tuzağı ile ilgili çalışmalara baktığımızda literatürde yakın zamanda yer almaya başladığı görülmektedir. Bu kavram ile ilgili literatürde analitik çalışmalardan çok betimleyici çalışmalar vardır.

Çalışmada, literatür dikkate alınarak betimleyici istatistiksel analiz yöntemi uygulanmıştır. Betimleyici analizde gelir düzeylerine göre ülkeler, ekonomik ve sosyal göstergelerle karşılaştırılmıştır. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülke verileri 1988 - 2018 döneminde, kişi başına düşen GSMH (Atlas Yöntemi, Şu Anki ABD \$), Sabit Sermaye Stokunun GSYİH İçindeki Payı, Yurtiçi Tasarruf Oranı, Enflasyon Oranı, Nüfusun Bağımlılık Oranı, Yüksek Eğitimde Okullaşma Oranı, Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, Patent Sayıları, Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracat İçindeki Payı ele alınarak araştırılmıştır.

Araştırma sonucuna göre, orta gelir tuzağı için ele alınan ilk gösterge olan Atlas Metot yöntemi GSMH rakamlarına baktığımızda, 1960'lı yıllarda benzer ekonomik gelişme düzeylerinde olan ülkeler günümüzde gelir düzeyleri farklılaşmış Türkiye, Malezya orta gelir düzeyinde olan ülke, Güney Kore, Singapur ise yüksek gelir düzeyinde olan ülke konumuna yükselmiştir.

Ülkenin orta gelir tuzağına yakalanmaması için ele alınan ilk faktör sermayedir. Sabit sermaye yatırımları ile kişi başına gelir arasında ilişki vardır. Orta gelir tuzağı açısından sermaye yatırımları istihdam ve verimlilik artışına neden olarak ülkenin büyümesini sağlar. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur'un sabit sermaye yatırımlarının GSYİH oranlarına baktığımızda Güney Kore ve Türkiye'nin oranının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin oranının yüksek olmasının sebebi sermaye hareketlerini serbestleştirme yönünde uyguladığı reformların etkisi olduğu söylenebilir.

Orta gelir düzeyinden kurtulmak için önemli bir yeri olan yurtiçi tasarruf oranlarına baktığımızda 2018 yılında yüksek gelir grubunda olan ülke Singapur ve Güney Kore ülkelerinde orta gelir düzeyinde olan Türkiye ve Malezya ülkelerinin üzerindedir. Yurtiçi tasarruf oranları gibi enflasyon da ekonomik büyüme incelemelerinde kullanılan makroekonomik bir göstergedir Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur enflasyon oranlarını incelediğimizde en yüksek enflasyona sahip ülke Türkiye'dir. Ülkelerde yaşanan krizler neticesinde enflasyon oranları yukarı yönlü hareket etmektedir. Türkiye' de enflasyon oranı 1988 - 2018 döneminde, tek haneli rakamlara ancak 2004 yılında ulaşabilmiştir. 2004 yılı itibariyle tek haneye düşen enflasyon oranı Türkiye için normal düzeyde sayılabilecek oranda değildir. Emek faktörü ile ilgili değişken olan nüfusun bağımlılık oranı verileri incelediğimizde orta gelir düzeyinde olan ülkeler Malezya ve Türkiye'de bu oran yüksek gelirli ülkeler olan Singapur ve Güney Kore'den yüksektir.

Orta gelir tuzağına düşmemek veya tuzaktan kurtulmak isteyen ülkeler için önemli koşullardan biri de yüksek teknolojik ürünlerin ihracattaki payıdır. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerine baktığımızda Singapur ve Malezya ülkeleri üst sırada yer almaktadır. Yüksek teknolojik ürünler ülke içinde üretilebileceği gibi yurtdışından alınarak tekrar yurtdışı piyasalarında satışa sunulması ile de olabilir. Singapur ve Malezya ülkeleri transit ticaret yolu ile ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkelerin orta gelir düzeyini aşması gerekli yüksek teknolojik ürünleri üretmenin yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim göstergesine de paralel olarak ele alınabilecekler, bilim, teknik ve yeniliktir. Ülke ürettiği yüksek teknolojik ürünü ihraç ederek orta gelir düzeyini aşabilir. Bunun için de ülke buluşçu

ve AR-GE merkezli olmalıdır. Bu doğrultuda eğitim, AR-GE ve patent başvuruları değişkenleri ele alınacaktır. Eğitim göstergesine yükseköğretimde okullaşma oranını almamamızın nedeni yükseköğretim ve bilgi ekonomisi alanında yaşanan olumlu gelişmeler sonucu Doğu Asya ve Latin Amerika gibi ülkelerin gelir düzeyleri yükselmiştir. Yükseköğretimde okullaşma oranına baktığımızda Türkiye'nin 2018 yılında oranın yüksek olduğu saptanmıştır. Yükseköğretimde okullaşma oranının yüksek olmasına karşın Türkiye'de nitelikli eğitim söz konusu değildir. Türkiye, Malezya ve Güney Kore, Singapur ülkelerinin AR-GE harcamalarının GSYİH oranı ele alındığında yüksek gelirli ülkelerin oranı % 2'nin üzerinde üst orta gelirli ülkelerin oranı ise 2018 yılında % 1 düzeyinde olduğu gözlemlenmiştir. Buluşçu göstergesini yansıtan patent başvuru sayılarına baktığımızda Güney Kore diğer üç ülkenin de üzerinde bir rakama sahiptir.

Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye ekonomisi orta gelir tuzağı riski ile karşı karşıyadır. Ülkenin büyüme hızı özellikle 2012 yılından sonra düşmektedir. Dünya Bankası'nın yapmış olduğu sınıflandırmaya göre orta gelir grubunda yer alan Türkiye, 1955 yılında alt-orta gelir düzeyine yükselmiş, 2005 yılında ülke kişi başına düşen milli gelir seviyesini 10.000 \$ seviyesine yükselterek üst-orta gelir grubunda yer almaktadır. Türkiye, alt orta gelir düzeyinde yaklaşık 50 yıl gibi uzun bir süre bu düzeyde kalmıştır. Türkiye ekonomisi için alt-orta gelir tuzağına yakalanmış ülke yorumunu yapabiliriz. Ülke üst-orta gelir düzeyinde ise yaklaşık 14 yıldır bulunmaktadır, yüksek gelir düzeyine yükselemezse bu düzeyde de tuzakta olma riskinin olduğu açıktır. Orta gelir düzeyinde pek çok ülkenin sorunu olan bölgesel gelişmişlik düzeyi Türkiye ekonomisinde incelenmiştir. Türkiye'nin orta gelir düzeyini aşması için uygulanacak politikaların bölgeler arası gelişmişlik farklarının dikkate alınarak uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu orta gelir düzeyindeki ülkeler bir üst gelir düzeyine yükselebilmeleri için eğitim, AR-GE önem vererek ekonomiler yapısal dönüşümü gerçekleştirebilecek düzeyde olmaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları itibariyle OGT riskinden kaçınmada yapılması gerekenler:

- Ülkeler orta gelir tuzağına takılmamak için ileri düzeyde bilgi ve teknoloji kullanan yüksek katma değerli ürünler üretmelidir.
- Orta gelir tuzağı riski olan ülkelerde yenilikçi ve yaratıcı ürünler üretilmelidir. Yenilikçi ürünler üretilmenin yolu ülkede kaliteli eğitimin olması ile ilgilidir. Türkiye’de eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim reformlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Eğitim ile yakından ilişkili olarak ihracata baktığımızda, ileri teknoloji ürünlerden oluşmaktadır. Teknolojik içeriği yüksek ürünlerin üretilmesi AR-GE merkezli, yenilikçi ve marka yaratan bir ülke olmakla mümkündür.
- Üretimin etkin organizasyonu, kaynakların etkin kullanımı açısından son derece önemlidir. Özellikle kamunun kaynakları kullanma tercihlerinde, rant ekonomisinden uzaklaşıp, serbest rekabet koşullarını gözetilen alanlarda yoğunlaşması ve özel sektörü de bu alanlara yönlendirmesi gerekmektedir.
- Kalkınmanın finansmanında sadece dış tasarruflara bağımlı olmak, kırılgan bir ekonomik yapıyı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, yurtiçi tasarruf oranları artırılmalıdır. Böylelikle yatırımların finansmanı yurtiçi kaynaklarla sağlanmış olacaktır.
- Orta gelir tuzağından sakınmak için önemli koşullardan biri de ülke içinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve ikili ekonomik yapının önlenmesidir.
- Ülkelerin kendi ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, hızlı ekonomik kalkınmada başarı sağlamış ülkelerin büyüme süreci dikkate alınmalı, bu ülkelerin izlediği politika ve stratejiler geliştirilmelidir. Özellikle, 1960’lı yıllarda Türkiye ile yakın ekonomik gelişme düzeyinde olan ve günümüzde Türkiye’den çok daha ileride olan ülkelerdeki eğitim, araştırma, sanayileşme ve finans politikaları incelenmelidir.
- Son olarak, OGT literatüre yeni girmiş bir kavram olduğundan, literatürün fazla gelişmediğini belirtebiliriz. Özellikle ülkeleri OGT riskinden koruyabilecek sosyal ve ekonomik faktörler üzerinde yapılabilecek daha ileri düzeyde analizlerle geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar Y. (2002); “*İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*”, Vipaş A.Ş. Bursa, 2002, s.35.
- Agénor P.R., Canuto O. and Jelenic M. (2012); “*Avoiding Middle-Income Growth Traps*”, The World Bank, Poverty Reduction And Economic Management (Prem) Network, No.98,2012, s.1-7.
- Agénor P.-R. ve Canuto O. (2012); “*Middle-Income Growth Traps*”, Policy Research Working Paper (6210), The World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network.
- Aiyar S. vd. (2013); “*Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap*”, 2013, IMF Working Paper No. 13/71, pp.12.
- Akademik İktisat;
http://www.akademiktisat.net/calisma/iktisat_teor/romer_endojen.htm,
(Erişim Tarihi: 10.06.2019).
- Alptekin V., Kasa H. (2018); “*Tasarruf Açığı ve Ar-ge Harcamalarının Orta Gelir Tuzağına Etkileri: Seçilmiş OECD Ülkeleri Analizi*”, Eğitim Yayınevi, 1 Kasım 2018, s.54-55.
- Alçın S., Güner B. (2015); “*Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2015, Cilt 37, Sayı 1, s.42.
- Alkan I., Ümit Ö. (2018); “*Orta Gelir Tuzağının Türkiye Açısından İncelenmesi ve Tuzaktan Çıkış Stratejileri*”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, Cilt: 7, Sayı: 4, s.103.
- Altunç Ö.F., Almalı V. (2016); “*Fakirlik Kısır Döngüsünün Kırılmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü: DAKA Örneği*”, ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Muş, 2016, s.636.
- Altıparmak A. (2002); “*Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi*”, Erciyes Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 13 Yıl: 2002, s.43.
- Asian Development Bank (2011); “*Asian 2050:Realizing the Asian Century, Asian Development Bank*”, Philippines
- Aslan B. (2013); “*Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Üzerine Etkileri; Türkiye-Hindistan Örneği*”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 48-51-52

- Aykırı M., Bulut Ö.U. (2018); “Orta Gelir Tuzağından Çıkış İçin Anahtar Ar-Ge ve inovasyon: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Yaklaşım”, Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar.
- Barro R. J. (1991); “*Economic Growth in a CrossSection of Countries*”, The Quarterly Journal of Economics, 106(2), S.407-408.
- Bayraktutan Y. ve Bıdırdı H. (2016); “*Teknoloji ve Rekabetçilik: Temel Kavramlar ve Endeksler Bağlamında Bir Değerlendirme*”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2016, 8 (14), s.17.
- Bozurt E. vd. (2014); “*Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği*”, 2014, Maliye Dergisi, 167 s.4.
- Caldentey E. P. (2012); “*Income Convergence, Capability Divergence, and the Middle Income Trap: An Analysis of the Case of Chile*”, Studies in Comparative International Development, 47(2), 185-207.
- Cahyadi G. (2004); “*Singapore's Economic Transformation. Prague*”, Global Urban Development, June 2004, s.4.
- Chen X. ve Tian G. (2014); “*The Nature and Avoidance of the “Middle Income Trap”*”, School of Economics and Institute for Advanced Research, 9(3), 348.
- Cai F. (2012); “*Is There a “Middle income Trap”? Theories, Experiences and Relevance to China*”, China & World Economy, Vol. 20, No. 1, 20(1), s.51.
- Çetin M. (2012); “*Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz*”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 2012, 7(1), s.211.
- Ding L. (2011); “*Can China Avoid the Middle Income Trap*”, East Asian Policy, s.5-6.
- Dündar O. (2013); “*Orta Gelir Tuzağı Türkiye Ekonomisi İçin Riskler Ve Sakınma Stratejiler*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 24-52-53.
- Egawa A. (2013); “*Will Income Inequality Cause a Middle Income Trap in Asia?*”, Bruegel Working Paper, No: 2013, pp.5-6.
- Eğilmez M. (2012); “*Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye*”, Kendime Yazılar, 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, (Erişim Tarihi: 20.07.2019).
- Eichengreen B. (2011); “*Escaping the Middle Income Trap*”, Jackson Hole Economic Policy Symposium, USA, 25-27 August, 2011, s.410.

- Engin B. (2007); “*Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*”, Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 2007, s.44.
- Eğilmez M. (2012); “*Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye*”,
<http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, (Erişim Tarihi: 08.07.2019).
- Eğilmez M. (2018); “*Orta Gelir Tuzağında 40 Yıl*”,
<http://www.mahfiegilmez.com/2018/05/orta-gelir-tuzagnda-40-yl.html>, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Eğilmez M. (2017); “*Orta Gelir Tuzağında Son Durum*”, Kendime Yazılar,
<http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/orta-gelir-tuzagnda-son-durum.html>, (Erişim Tarihi: 20.07.2019).
- Eichengreen B. Park D., Shin K. (2011); “*When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence And Implications For China*”, March 2011, NBER Working Papers 16919, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Ekonomihukuk.com; <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/icsel-buyume-modelleri/>, İçsel Büyüme Modelleri, (Erişim Tarihi: 08.06.2019).
- Ertuna Ö. (2004); “*1923'ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023'e Doğru Hedefler*” MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, yıl:2004 sayı:21, İstanbul, 2004, s.6.
- Evcim N. (2017); “*Arge ve İnovasyon Faaliyetleri İle Büyüme İlişkisi*”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı, Denizli Temmuz 2017, s.33.
- Felipe J. vd. (2014); “*Middle-Income Transitions: Trap or Myth?*”, ADB Economics Working Paper Series No. 421, Kasım 2014, s.8.
- Felipe J. vd. (2012);” *Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?*”, Levy Economic Institute Working Paper No:715, pp.22-24.
- Furmoly H. (2015); “*Doğruda Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkileri: Hindistan Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s.49.
- Gaberli Ü. (2013); “*Tasarrufun Belirleyicileri: Mısır-Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye Analizi*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.29-30.

- Göçer İ. (2013); “Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”, Maliye Dergisi, 2013, 165 (2), s. 217-218.
- Gökçe H. (2016); “Kişi Başına Milli Gelir 93 Yılda 205 Kar Arttı”, Ekonomik Forum, 2016
- Gülseven N. N. (2008); “Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Piyasaları: Türkiye – Arjantin Karşılaştırması”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 91-96
- Güneş S., Akın S. (2019); “Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı: Lider Ülkeler ve Türkiye Analizi”, Sosyoekonomi, Vol. 27(40), s.13.
- Gill, I., Kharas, H. (2007); “An East Asian Renaissance: Ideas For Economic Growth”, World Bank Publications, 2007, pp.17-18.
- Karahan H. vd. (2012); “Ekonomi Raporu 2012 Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı”, MÜSİAD Araştırma Raporları, İstanbul, 2012, s.97.
- Kasiad (2012); “Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Kocaeli Aralık 2012, s.2-3.
- Kaya D. G., Durgun A. (2009); “1923–1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2009, Sayı:19, s.233-234.
- Leibenstein H. (1976); “Economic Backwardness and Economic Growth”, WileyScience Editions, 1963, Aktaran: Akın İlkin, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Elo Matbaacılık, 1976, s.93.
- Hepaktan C. E. ve Çınar S. (2012); “OECD Ülkelerinde Büyüme-Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Panel Veri Analizi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 12 - Sayı/No: 1, s.1.
- Karaçor Z., Alptekin V. (2006); “1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.309.
- Karagöz F. (2010); “Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım”, Economist, Istanbul University Department of Economics, Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, s.1-2.
- Karagöl E. T., Özcan B. (2014); “Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf”, Mayıs 2014, Sayı: 92, s.9.

- Karagül M., Açıkgoz Ö. (2009); "*İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi*", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:12, Sayı:18, s.473.
- Kaya Z., vd. (2015), "*Türkiye Ekonomisinde Orta Gelir Tuzağı ve Ödemeler Bilançosu Kısıtı*" International Conference on Euroasian Economies.
- Kaynak M. (2011); "Büyüme Teorileri: Giriş", Gazi Kitabevi, Ankara 2011.
- Kibritçioğlu A. (1988); "*İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri*", AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4.
- Koçak E. ve Bulut Ü. (2014); "*Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama*", Maliye Dergisi, 2014 167:167-01, s.10.
- Koçtürk O. M., Gölalan M. (2010); "*1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi*", Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 2010, 45, (2), s.57.
- Lucas R. E. (1988); "*On the Mechanics of Economic Development*", Journal of Monetary Economics 22 (1988) 3-42. North-Holland.
- MacFarlane A. (2005); "*The Malthusian Trap*", Draft of Article to be Published in the Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd. Edition.
- Manga M., Ballı E., Güreşçi G. (2019); "*Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz*", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 59, 48-60.
- Ohno K. (2010); "*Avoiding the Middle-Income Trap Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam*", Vietnam Development Forum (VDF), Hanoi National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Tokyo Revised February 26, 2010, s.5-6.
- Önal A. Y. (2004); "*Smith'den Ricardo'ya Rant Teorisindeki Değişim*", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 45. Seri / Yıl 2004, s.91.
- Öz E. ve Göde B. (2015).; "*Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu*", Maliye Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2015, s.78,79.
- Öz S. (2012); "*Orta Gelir Tuzağı*", Ekonomik Araştırma Forumu (EAF) Politika Notu 12-06 Ağustos 2012, s.2.

- Öz S. (2007); “*Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan*”, TÜSİAT, Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2007, s. 4-10.
- Özçelik H. (2004); “*Yakın Dönem Türkiye-Arjantin Krizleri*”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 89-92
- Özden M. (2014); “*İktisadi Büyüme Ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri Ve Önemi: Türkiye Örneği*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ-2014, s.4.
- Öztürk İ. (2014); “*Yakınsama ve Orta Gelir Tuzağı Arasında Yükselen Piyasa Ekonomileri: Türkiye Nereye?*”, 2014, s.3.
- Paus E. (2011); “*Latin America’s Middle Income Trap*” Quarterly Americas, 2011 s.115-120.
- Robertson E. P. ve Ye L. (2013); “*On the Existence of a Middle Income Trap*”, Economic Discussions, (Working Papers No:12-13), pp. 4-18.
- Rodac B. (2013); “*Fast Growth and High Inequality: The Case of China and India*”, Norwich Economic Papers, 2013, pp.1-13.
- Sachs J. D. (2005); “*The End of Poverty*”, Penguin Books, 1. Baskı. 2005, s.291-292.
- Streeten P. (1959); “*Unbalanced Growth*”, Oxford Economic Papers, New Series, 1959, 11 (2), pp.171.
- Snowdon B. ve Howard R. Vane (2012); “*Modern Makro Ekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü*”, Elif Yayınevi, Çev. Barış Kaplamacı.
- Solow R. M. (1956).; “*A Contribution to the Theory of Economic Growth*”, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1 (Feb., 1956), pp. 65-94.
- Taban S., Kar S. (2006); “*Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001*”, Sosyal Bilimler Dergisi 2006/1, s.162-163.
- Telatar O.U., Terz H. (2010); “*Nüfus Ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, s.199.
- The World Bank;
<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019).

The World Bank;

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.KD.ZG&country=TUR>, (Erişim Tarihi: 03.07.2019).

The World Bank; <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019).

The World Bank Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China (2013); "*Chine 2010*", International Bank for Reconstruction and Development

Tho, Tran Van (2013) ; "*The Middle-Income Trap: Issues for the Members of the Association of the Southeast Asian Nations*", ADB Institute, (421), pp.3-5.

Thye Woo W. (2012); "*China Meets the Middle Income Trap: The Large Potholes in The Road to Catching-Up*", Journal of Chinese Economic and Business Studies, 10(4), pp.315.

TMMOB (2007); "*Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri*", Ankara, TMMOB, Sanayi Kongresi, 2007, Oda Raporu.

Uyanık C. C. (2015), "*Orta Gelir Tuzağı Ve Türkiye'nin Konumu Açısından Bir Değerlendirme*", 2015, s.182.

T. C. Yeni Delhi Büyükelçiliğı Ticaret Müşavirliğı (2013); "*Hindistan Ülke Raporu*", Tecer M. (2005); "*Türkiye Ekonomisi*", 2.Baskı, Ankara, 2005, Türkiye ve Orta Doğı Amme İdaresi Enstitüsü, s.90-91.

Tuğ Özmütlu S. (2010); "*Az Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Uluslararası Yardımlar; Ekonomik ve Siyasal Boyutları*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s. 23.

Tuğsal D. Ö., Bilgehan Yavuz H. (2018); "*1980'den sonra Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi*", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2018, Cilt:8, Sayı:15, s.2241.

TÜİK; <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

Ünlü F., Yıldız R. (2017); "*Orta Gelir Tuzağını Açıklayan Teorik ve Ampirik Yaklaşımlar*", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 49, Ocak-Haziran 2017, s.106-107.

- Whitman Rostow W. (1960); “*The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifest*”, Cambridge University Press, Cambridge 1960, pp.274-328.
- World Bank (2012); “*China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society*”, World Bank Development Research Center of the State Council, the People’s Republic of China, Washington DC 2012, pp.12.
- Yavilioğlu C. (2002); “*Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım)*”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2), 2002,s. 53-61.
- Yaşar E. ve Gezer M. A. (2014); “*Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri*”, Maliye Dergisi, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, s.127.
- Yavuz E. (2017); “*Maliye Kuramı Bağlamında Türkiye’de Orta Gelir Tuzağı Sorunsalının Analizi*”, Social Science, Cilt:1f2, Sayı:2, 2017, s.79.
- Yeldan E. vd. (2013); “*Orta Gelir Tuzağı’ndan Çıkış: Hangi Türkiye?*”, Cilt:2 Bölgesel Kalkınma İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri, İstanbul Kasım 2013,
- Yeldan E. (2010); “*İktisadi Büyüme Ve Bölüşüm Teorileri*”, Efil Yayınevi, 2010, s.104-105.
- Yeldan E. vd. (2012); “*Orta Gelir Tuzağı’ndan Çıkış: Hangi Türkiye?*”, Cilt:1 Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), İstanbul 2012, s.25.
- Yıldız A. (2015); “*Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 25, Sayı: 2, Elazığ-2015, s.156.
- Zeng J., Fang Y. (2014); “*Between poverty and prosperity:China’s dependent development and the middle-income trap*”, 2014,Third World Quarterly,35(6),1014-1031.